

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK.

18. SZÁM.

AZ 1494. ÉS 1495. ÉVI
KIRÁLYI SZÁMADÁSOK
MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI
VONATKOZÁSAI.

BŐLCSESZETDOKTORI ÉRTEKEZÉS.

IRTA:

SOLTÉSZ GYULA.

BUDAPEST, 1905.

BARCZA JÓZSEF KÖNYVTYOMDÁJA, IV., VÁCZI-UTCA 60.

TARTALOM.

BEVEZETÉS.

	Oldal
Királyi és állami jövedelmek. A királyi kincstárnok. A királyi számadások nagy művelődéstörténeti jelentősége. Az 1494. és 1495. kir. számadások kézírata és kiadása. Ernuszt Zsigmond kir. kincstárnok és Dombay Imre alkincstárnok. A jövedelmek hűtlen kezelése és a kincstárnokok bűnhődése	1—4

I. FEJEZET.

Államháztartás.

Rendes és rendkívüli jövedelmek. A rendkívüli jövedelmek szükséges volta.	
<i>Rendes jövedelmek</i> : Királyi földbirtokok. Királyi haszonvételek. Sóbányák. Sókamarák. A király sokat költ a sóbányászatra. Sóhajósok. Érczbányák. Az érczbányák javítása. A király készpénzen kénytelen ezüstöt vásárolni. A bányák felülvizsgálata. Lucrum camerae. Erdélyi ötvened. Aranybeváltás. Pénzverés. Harminczadok bérbeadása. A kivitel megtiltása. Huszad. Városok censusa. Taxa extraordinaria. A szászok, székelyek, kunok, zsidók taksája.	5—17
<i>Rendkívüli jövedelmek</i> : Rovásadó. Adókulcs. Rovó. A vármegyei tisztviselők. Electi nobiles. Erőszakoskodások a behajtásnál. Adóhátralék. Adómentesség. Szegények és szolgák. A bíró esküvel erősíti a szegénységet. Királyi cselédnépek. Egytelkes nemesek. Praedialisták. Léégett házak. Néptelen birtokok. Pestis. Oláhok, kunok és más királyi jobbágyok. Kápolnák és oltárok birtokainak adómentessége. Remeték, szerzetesek, és apácák adómentessége.	17— 27

A királyi kincstár állapota.

Oldal

- A királyi kincstár gyakran üres; Ulászló kölcsönöket vesz fel. A befolyt adót a sürgős kiadások fedezésére fordítják. A kölcsön felvett pénzek hova fordítása. Jótállók. A főpapok és főurak különböző czimen pénz csikarnak ki a királytól. A király kénytelen megtéríteni azon kiadásokat, melyeket a főrendek országgyűlések alkalmával vagy törvényszékek megtartásakor tettek. 28—31

II. FEJEZET.

Honvédelem.

- A pénzügyi bomlás hatása a honvédelemben. A banderialis hadrendszer beosztása. Királyi banderiumok. Zsoldos fogadás. A zsoldosok nehezen jutnak fizetésükhöz. Tiszti banderiumok, A főhivatalnokokkal kötött egyezségek, A főuri banderiumok. Egyesek megváltják magukat a katonaaállítás terhe alól. A köznemesség és székelyek 32—38
- A végvárak fontossága.* A várak elzálogosítása. A király gondot fordít a várak fentartására és jókarban tartására. Ágyumesterek. Kovácsok és ácsok. Puskaműves. Puskapor és golyókészítés. Lövő fegyverek. Ágyuk és egyéb hadi eszközök. Királyi fegyverkészítők és fegyvercsiszolók. 39—47
- Várostromok.* Ulászló harcban áll Ujlaki Lőrinczczel. Ujlak ostroma. Kémek. Fegyverszünet a törökkel. Hadihajók. Naszádosok. Hajókészítés Martalóczok. Határőrök. Török fogságból való kiváltás. Pribék. 47—53

III. FEJEZET.

II. Ulászló udvara.*Vallási élet.*

Ulászló egyénisége. Szellemi gyengesége. Vallásossága. Offertorium. Ulászló megjelent a papok első miséjén. Virág és gyertyaszentelés. Az udvari papság. Királyi káplánok. Kápolnaigazgató. Egyházi énekkar. Királyi éneklő kanonok. Éneklő fiuk. Éneklő tanulók. Énekes könyv. Királyi orgonista. Az udvari papság ruházata. Egyházi felszerelések. Adományok az egyháziak részére. Alamizna papi embereknek és világiaknak.

	Oldal
Az alamizsnáról való felfogásuk. Püspöksüveg. Az udvari személyzet temetéséről a király gondoskodik. A nevezetesebb egyének halálát tudatták a királylyal.	54—61

Tudomány és művészet.

Mátyás és a renaissance. Halálával rombadőlnék alkotásai. A tudományos élet lankadása. Bonfini és a magyarok krónikája. Pergamen a krónika számára. Papírvásárlás. Királyi kancellár. A kancellária egyéb alkalmazottai. Királyi orvos és borbély. Miniature festő. Festők. Paszomántos. Aranyszövő. Ötvös	62—66
--	-------

Udvari személyzet.

Kettős udvartartás. Magyar és cseh kancellár. Királyi kincstárnok. Budai várnagy és tiszttartó. Királyi kamarások. Királyi udvarnokok. Az udvarnokok fizetése. Királyi testőrség. Királyi huszárok Királyi apródok. Udvari szolgák. Az udvari szolgák feladata.	67—71
---	-------

A királyi konyha és asztal.

Sáfár. Sáfárhelyettes. Kulcsár. Királyi szakácsok. A magyar szakácsok túlnyomó száma. A királyi konyha alsóbb rangú személyzete. Kukta. Konyhaedények. Üstök. Kanál. Vágókés. Ítélek. Husneműek; halak. Fűszer. Sáfrány. Czukros sütemény. Füge. Narancs és citrom. Borok. Szerémi és malvazsiai bor. Boros edények. Ebéd és vacsora. Királyi asztalnok. Királyi pohárnok. Udvari tárnokmester. Asztalterítő. Törölköző. Mosás. Pohárszék. Ezüstneműek. Kristály üveg	72—79
---	-------

A királyi istálló.

Királyi fő és allovázmester. Zab. Szalma. Lovászok és kocsisok. Fizetésük. Kocsi-, nyerges- és versenylovak. Patkó. Lovakaró. Török v. arab ló. Lóajándékozások. Kantárváltás. Lószerszámok. Lótakaró. Nyeregtakaró. Királyi kocsi. Kocsigyártó. Élelem szállító-szekér. Gyékény-takaró. Szalonna, mint szekérkenőcs.	80—85
---	-------

Az udvar székhelye és szórakozásai.

A királyi udvar állandó székhelye Buda. A budai királyi palota berendezése, A palota világítása. Más királyi paloták. Ulászló utazása	Oldal
Az udvar szórakozásai. Vadászatok. Vadászkutya. Sólymok. Királyi solymárok. Madarászok. Lakomák. Lándzsajáték. Udvari zenészek. A király nászajándékot ad. Lovaggá ütés. Joculatorok. Törpe. Fürdők	86—92

Ruházat.

Posztónyíró. Királyi szabó. Királyi szücsmester. Ruhaelnevezések. Suba. Főveg. Szalmaakalap. Flórenczi kereskedők. Magyar és német kereskedők. Ruhaajándékozások. Vászónárus. Ulászló ruházata. Szövet és posztónemek. Prémek. Tűvásárlás. Lábbei. Kir. cipész	93—94
--	-------

Diplomatiai érintkezések.

Idegen követek Magyarországon. A követek küldésének oka. A követek ellátása. A követek megajándékozása. A török követtség. Magyar követek a római kuriában, a német császárnál. Futárok és levélvivők	98—102
---	--------

IV. FEJEZET.

Igazságszolgáltatás.

Az igazságszolgáltatás természeténél fogva nem tartozik a számadások keretébe. Oktávás törvényszék megtartása. Emberölés, megsebesítés. Elfogatási parancs. Nyomozás lopás ügyben. Fejmegváltás. Birság. Kárvizsgálat. Egyenletlenség lecsillapítása	103—105
--	---------

ELŐSZÓ.

A magyar történelemnek annyi szomorú emlékezetű korszaka között — következményeit tekintve — egyike a legszomorúbbaknak a Jagellók kora, előidézője a nemzet szétszakadásának és évszázados küzdelmeinek. E korszak legtöbb baját azon pénzügyi zavarok idézték elő, melyek Mátyás halála után következtek.

Jelen dolgozatom célja volt az *1494. és 1495. évekből fenmaradt királyi számadások* alapján bemutatni azt a változást, mely Mátyás halála után a *pénzügy* s ezzel kapcsolatban a *hadügy*, főleg pedig a *királyi udvartartás* terén beállott. Azt, hogy ezen feladat megoldásánál a királyi számadások mily nagy jelentőségűek, az első bevezető fejezetben iparkodtam feltüntetni.

Ezek után kedves kötelességet teljesítek, midőn hálás köszönetemet fejezem ki szeretett tanáromnak nagys. *Dr. Békefi Remig* úrnak, ki szives jóindulatával és utbaigazításaival mindenkor segítségemre volt.

Budapest, 1905. nov. 20.

Soltész Gyula.

BEVEZETÉS.

Királyi és állami jövedelmek. A királyi kincstárnok. A királyi számadások nagy művelődés-történelmi jelentősége. Az 1494. és 1495. kir. számadások kézírata és kiadása. Ernuszt Zsigmond kir. kincstárnok és Dombay alkincstárnok. A jövedelmek hűtlen kezelése és a kincstárnokok bűnhődése.

A KÖZÉPKOR folyamán nem tettek különbséget a királyi és állami jövedelmek között. A mai értelemben vett civilista nem létezett; az ország mindennemű jövedelmei az uralkodó rendelkezése alatt állottak, aki abból fedezte egy az állam felmerülő kiadásait, mint a királyi udvartartás költségeit. A jövedelmeket, akár rendesek, akár rendkívüliek voltak, törvények határozták meg, de azt, hogy hová fordítsák, vagy mennyit adjanak belőle az udvartartás, mennyit az állam költségeire 1494-ig sohasem próbálták meg az országgyűlések szabályozni.¹⁾

A jövedelmek kezelése a királyi kincstárnokra és helyettesére volt bízva, kiknek egy a bevételekről, mint a különböző célokra fordított kiadásokról pontos jegyzéket kellett vezetni; ezen körülményből megérthetjük a királyi számadások nagy művelődéstörténelmi fontosságát. Kiterjeszkedvén ezek a befolyt rendes és rendkívüli jövedelmekre megismertetik velünk az államháztartást és evvel kapcsolatban a királyi kincstár állapotát. A kiadások rovatából pedig tájékozódást szerezhetünk elsősorban arról, miként igyekezett az uralkodó megfelelni azon kötelességének, melyet az ország védelme rótt reá; de ugyancsak a kiadásokból tudjuk meg, hogy mennyit költött saját udvartartására, mi által megismerhetjük annak majdnem teljes képét. Végül egyes adatok világot

vetnek az azonkori kereskedelem és igazságszolgáltatás egyes mozzanataira is.

A mohácsi vést megelőző időből, II. Ulászló és II. Lajos korából¹⁾ birunk ilyen töredékes királyi számadásokat. Dolgozatom célja volt a fentemlített szempontokból feldolgozni a II. Ulászló korából 1494. és 1495. évekről fennmaradt királyi számadásokat, hogy így — a mennyire lehetséges — képet nyujtsak a pénzügy és honvédelem azonkori állapotáról, a királyi udvar életéről, feltüntetve egyuttal azt a változást is, mely Mátyás fényes korára halála után alig néhány év alatt következett.²⁾

II. Ulászló idejében Ernuszt Zsigmond pécsi püspök volt a kir. kincstárnok, az alkincstárnok pedig Dombay Imre; ők jegyezték fel az említett két év bevételeit és kiadásait³⁾. Ezen számadásoknak kézirata a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban van meg «*Registrum Proventuum Regni Hungariae*» czimen. Ez a kézirat valószínűleg az eredeti, mert kiadója *Johann Christian von Engel* határozottan azt állítja, hogy a papír a XV. századból való⁴⁾. Ugyancsak Engel említést tesz még egy a pécsi püspöki könyvtárban levő kéziratról, melyet Kollár Ádám bécsi cs. és kir. udvari kincstárnok idejében másoltak Bécsben az eredetiről⁵⁾.

Én a számadásokat Engel kiadásában tanulmányoztam⁶⁾ és teljesen annak alapján dolgoztam. más kutfőt csak ott

¹⁾ A II. Lajos korából fennmaradt két töredékes királyi számadást *Fraknoi Vilmos* használta fel «II. Lajos és udvara» cz. művében (Olcsó könyvtár 46. sz.)

²⁾ Lásd Mátyás udvarának leírását *Csánki Dezső*: I. Mátyás udvara (Századok 1893. évf.) és *Császár Mihály*: A magy. műv. a XV. sz.-ban Ant. Bonf. Rer. Hung. Decadeseinek alapján, 1902. Budapest.

³⁾ Ernuszt Zsigmond előtt Lukács csanádi püspök volt a kincstárnok, de a hanyag kezelés miatt elbocsátották, *Bonfini*: Rer. Hung. Dec. V. Lib. III. (Pozsony 1744, 5 8, 1.)

⁴⁾ Eredetije a bécsi cs. és kir. udv. könyvtár »*Cod. historiae prof. No. 487.*« Nagy negyedrért alak 333 levél.

⁵⁾ *Engel*: Id. m. I. 16 és 17. oldal.

⁶⁾ *Johann Christian von Engel*: Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer I. köt. 18—181. l. A mű maga 6 kötetből áll és 49-dik részét képezi az Engel gyűjtésében megjelent »Allgemeinen Welthistorie«-nek. Halle bei, Johann Jacob Gebauer 1797.

használtam, a hol az a megértésre, vagy az egyes számadatok hiányainak kiegészítésére okvetlen szükséges volt.

Az 1494 ik év összes bevételei 177, 305¹/₂ frtra ruhtak, míg a kiadás 19,638 frttal volt több; 1495-ben már nem ilyen kiáltó az ellentét, a bevétel 136,636¹/₂ frt, a kiadás csak 2250 frttal több. A bevétel aránylagos csekélyisége méltán szembetűnő; ugylátszik észrevették ezt a rendek is, mert az 1496-iki országgyűlésen szigorú bírálat tárgyává tették a pénzügyi helyzetet, kijelentvén, hogy Ulászló, bár erre nem lett volna joga, törvénytelenül elrendelte az 1 frtos adó kivetését, azt be is hajtotta, mert számításuk szerint 3.600.000 frtot kellett bevennie uralkodásának kezdete óta és mégis folyton pénzszűkében van. Követelték tehát, hogy a király indítson ebben az ügyben szigorú vizsgálatot és ha a kincstárnokra rábizonyul a vád büntessék meg; ellenkező esetben ők maguk fognak gondoskodni a sikkasztók büntetéséről, adót pedig egyáltalában nem fognak fizetni, mert nem hajlandók arra, hogy pénzüket elfecséreljék.

Ulászló a megejtett vizsgálat után kénytelen volt ugy Ernuszt Zsigmondot, mint Dombait bűnösnek nyilvánítani az országgyűlésen jelenlevők nagy örömeére mindkettőt fogságba vetette. Hogy az ítélet igazságos volt, mutatja a kincstárnok beismerése, ki hajlandónak nyilatkozott bárminő nagy bírság fizetésére is; Ulászló 400 ezer forint ellenében szabadon bocsátotta őt, de Dombai alkincstárnok élete végéig fogságban maradt.¹⁾

Ernuszt Zsigmond tehát épen ugy nem bizonyult becsületesnek, mint elődje, Lukács esanádi püspök s mint őse a Mátyás által felemelt Ernuszt János sem, ki szintén megesalta arát kincstárnoki tisztében; de a büntetést ő sem kerülte ki, Mátyás nyomára jövé a hűtlenségnek, összes javait elkobozta²⁾).

Ernuszt Zsigmond megbüntetése óta a rendek állandóan gyakorolni akarták az ellenőrzést és az országgyűléseken folytonosan követelték a maguk számára azt, a jogot, hogy a kincstárnok és adószedők számadásait felülvizsgálhassák;

¹⁾ *Boufini*: *Res. hun. Dec. V. Lib V.* (Pozsny 1744. 574. l.) v. ö. *Császár Mihály*: *A magy. műv. a XV. sz.-ban.* 152. l.

²⁾ *Csánki*: *I. M. u.* (Századok 1883. 532. l.)

ennek természetesen nem lett sok eredménye. s a pénzügyi helyzet nem igen javult, ha a rendek kívánságát be is vették a törvényczikkek közé¹⁾.

Tárgyalásom nyomán látni fogjuk, hogy a kincstárnokok hűtlen kezelésén kívül még igen sok más tényező járult ahhoz, hogy a királyi kincstár bevétele ilyen csekélységre olvadt le; a pénzbeszedő közegek sem álltak hivatásuk magaslatán, a rendek annyiszor szemrehányt áldozatkészsége pedig igen sokszor csak papiroson nyilvánult meg.

¹⁾ Még 1495-ben rendelik el, hogy őfelsége évenként számadást követeljen összes tisztjeitől (Corpus iur. h. 1495. XXXIV. t. cz.) ezóta állandóan megjelenik ezen követelés. V. ö. *Benisch A.*: *Mon. San. D.* 106. 1.

I. FEJEZET.

Államháztartás.

Rendes és rendkívüli jövedelmek. A rendkívüli jövedelmek szükséges volta.

Rendes jövedelmek: Királyi földbirtokok. Királyi haszonvételek, Sóbányák. Sókamarák. A király sokat költ a sóbányaszatra. Sóhajósok. Érczbányák. Az érczbányák javítása. A király kézpénzen kénytelen ezüstöt vásárolni. A bányák felülvizsgálata. *Lucrum camerae.* Erdélyi ötvened, Aranybeváltás. Pénzverés, Harminczadok. Harminczadok bérbeadása, A kivitel megtöltása, Huszad, Városok censusa, *Taxa extraordinaria*, A szászokadója; székelyek, kunok, zsidók taksája.

Rendkívüli jövedelmek: Rovásadó. Adókulcs, Rovó. A vármegyei tisztviselők szerepe az adóbehajtásnál. *Electi nobiles*, Erőszakoskodások a behajtásnál. Adóhátrálék, Adómentesség, Szegények és szolgák. A bíró esküvel erősíti a szegénységet. Királyi cselédnépek. Egytelkes nemeselek. *Prædialisták.* Leegett házak. Néptelen birtokok. Pestis, Oláhok, kunok és más királyi jobbágyságok. Kápolnák és oltárok birtokainak adómentessége. Remeték, szerzetesek és apácák adómentessége,

A Z állami és királyi bevételek természetük szerint két főcsoportra oszlottak. Az egyik csoportba tartoztak a rendes, a másikba a rendkívüli jövedelmek.

Első királyaink idejében csupán a *rendes jövedelmeket* találjuk, melyek alatt a királyi földbirtokok, regálék, városok s vámokból befolyó jövedelmet értették. Ezekből volt köteles a király fedezni ugy az állam, mint saját külön kiadásait. Mivel azonban idő folytán az igények emelkedtek, a kiadások ujabakkal szaporodtak, ezen jövedelmek elégteleneknek bizonyultak s az uralkodóknak újabb jövedelmi forrásokról kellett gondoskodniok. Ezek voltak az adók, vagyis a *rendkívüli jövedelmek.*¹⁾ Az adók jellege lényegesen eltért a rendes jövedelmekétől; megajánlása a rendek beleegyezésétől függött, csak a megajánlott egy esetre szólt és fizették a jobbágyságok; a király pedig, ha megkapta, hova fordításáról nem volt köteles beszámolni. Mátyás vetette ki ezt először

Rendes
jövedelmek

Rendkívüli
jövedelmek

¹⁾ *Acsády J.*: Magyarország pénzügyei I. Ferdinand korában. 13. l.

1474-ben¹⁾, későbbi uralkodása alatt a rendek több ízben is megajánlották, bár természetesen nem valami nagy örömmel, a mit fokozott még az, hogy Mátyás egy évben néha többször is behajtotta nem sokat törődve a rendek tetszésével²⁾. Ez volt oka annak, hogy halála után a rendek igyekeztek ezen adózástól végképen megszabadulni; midőn tehát megválasztják Ulászlót magyar királylyá, mindent elkövetnek, hogy régi jogaikat és kiváltságaikat biztosítsák és megerősítsék. Ezért kötik meg vele az előzetes szerződést 1490. július 31-én Farkashidán.

„Conditiones
Uladislai“

A Farkashidán keletkezett »Conditiones Uladislai« 2-dik decretumában, melyben az összes jogok, kiváltságok általános megerősítéséről van szó, külön kimondatják Ulászlóval, hogy az 1 frt-os adót semmi körülmények között nem hajtja be, hanem megelégszik a régi jogos és rendes jövedelmekkel³⁾. Ulászló meg is próbálta azt, hogy ebből fedezze a kiadásokat, mivel azonban ezen rendes jövedelmek a királyi földbirtokok eladományozása, zálogba vetése által nagyon megesappantak, a legjobb akarata mellett sem elégedhetett meg velők. A főrendek egyrésze tehát ennek hatása alatt nem titakozott tovább, hanem megajánlotta Kassán 1494. Pünkösdjén az 1 frt adót⁴⁾; a maga jobbágyait azonban igyekezett ennek fizetése alól kivonni és így az teljesen a köznemességre hárítlott, mely, mint, hogy megszavazásához nem járult hozzá, az egészét törvénytelenségnek tartotta és ahol lehetett ellene szegült.

Nem esodálkozhatunk azon, hogy Ulászló ígérete ellenére törvénytelen módon akart az adóhoz jutni, mert

¹⁾ V. ö. *Percpatis István*: A magyar művelődés I. Ferdinand korában. 77. l.

²⁾ A mint azt a rendek az Ulászlóval kötött szerződésben elpanaszolják. *Marczali II.* A magy. tört. kútfőinek kézikönyve. Budapest, 1903. 378. l. V. ö. *Bonfini*: *Res. Hun. D. IV. Lib. IX.* (Pozsony 1744. 25. l.)

³⁾ *Marczali Henrik*: A magyar történet kútfőinek kézikönyve. 308. l. Ugyanezt megismétlik az 1492. országgyűlésen. (Corp. iur. hun. 1492. Decr. prim.)

⁴⁾ *Engel*: *G. I. 20. l. Sem Bonfininél sem a Corpus iurisban nincs erről említés téve. Bonfini csak azt említi, hogy Ulászló Kassán volt. Bonfini. D. V. Lib. IV. (561. l.)*

egyéb jövedelmeinek csekély volta miatt erre égető szüksége volt. Összehasonlítva rendes jövedelmeit az előző királyok jövedelmével, látnunk kell, mily rohamos és szembetűnő a hanyatlás, míg a kiadások egyre szaporodnak.

A *rendes jövedelmeket* három csoportra oszthatjuk; az elsőbe a királyi földbirtokok, a másodikba a királyi haszonvételek, vagyis só és érczbányák, pénzverés és vámok, a harmadikba pedig azon pénzösszegek tartoztak, melyeket egyes kiváltságos elemek fizettek a királynak.

Árpádházi királyaink idejében a *királyi földbirtokok* képezték a fő jövedelmi forrást. Idővel azonban adományozások, elzalogosítások által jelentőségükből sokat veszítettek. Suriano velenczei követ Mátyásnak] a koronajavakból befolyó jövedelmét még 50.000 frtra teszi,¹⁾ de a számadáskönyvekben semmi bevételi tételt nem találunk, bár az kétségtelen, hogy kellett lenni jövedelemnek, hiszen a királyi földbirtokok egy része tényleg Ulászló kezén volt²⁾ és ebből, ha sok készpénzt nem is, de terményeket és más egyéb szolgáltatásokat bizonyára kapott, hiszen azt törvény is szabályozta. Az 1492. XLVII. t. cz. elrendeli, hogy úgy a királyi, mint a királynői jobágyoktól — kivéve a kőfállal kerített városok lakóit — valamint a földesurak jobágyaitól is, be kell szedni az illető földesur részére a gabonaneműek és bor kilenczed részét. Hogy Mátyás e nemű bevételeit nem érte utól, az természetes, hiszen Mátyás a korona-javak egy részét még 1476-ban Beatrixnak adta oda és azt látjuk, hogy ezek 1494-ben, sőt részben még 1495-ben is Beatrix kezén voltak a többi királynői birtokkal együtt.³⁾ Azonkívül Corvin

Királyi
földbirtokok

¹⁾ *Benisch A.*: Mar. San. D, 100. l.

²⁾ A rovók a királyi birtokokon élő néposztályokat is összeírták és ebből tudjuk, hogy ilyen királyi birtokok voltak: Pest, Pilis, Solt, Heves, Hont, Nógrád, Külső Szolnok, Esztergom (Tolna nevű birtok), Fehér, Komárom (a komáromi és tatai várak tartozékaikkal együtt) és Somogy megyékben, továbbá Szlavóniában (Belovar), Erdélyben pedig a kincstári helyek: Offenbánya, Abrudbánya, Dees, Akna, Szék, Kolozs, Vizakna. V. ö. *Engel*: G. I. 20—50 és 130—150. l.

³⁾ 1494-ben Pest, Pilis, Fehér, Zólyom, Heves, Borsod, Nógrád és Abaujvármegyékben lévő birtokai után 2267 frtot vetettek ki reá, de csak 2600 frtot fizetett. Máramaros megyében pedig még az adóösszeírását is ő végeztette saját embereivel, 1495-ben azonban már

János birtokában is lehetett egy kisebb rész a korona-javakból¹⁾. Az 1492-iki országgyűlés végzései felsorolják ugyan a királyi korona fekvő jószágait és egyéb jövedelmeit, azonban ez a felsorolás nem teljes, mert nem annyira a szoroson vett földbirtokokra, mint inkább a városokra és vámokra terjeszkedik ki²⁾, a melyekből, mint látni fogjuk tényleg folyt be jövedelem. A sanyarú pénzügyi helyzet kényszerítette Ulászlót arra is, hogy egyes birtokokat zálogba vessen. 1494-ben a tatai királyi birtok Bocskai Péter kezében volt, aki ezért 600 frtot fizetett; de már 1495-ben ismét Ulászló birtokában látjuk.³⁾

A királyi jövedelmek második forrását képezik a **haszonvételek** *haszonvételek*, vagyis a só és ércbányák, pénzverés és vámok. **A sóbányák** *A sóbányákból* királyaink mindig jelentékeny jövedelmet nyertek. III. Béla jövedelmeinek kimutatásában 16 ezer márkát találunk, vagyis mai pénzben körülbelül 350.000 frtot, a mi azonban az akkori idők pénzviszonyait tekintve, nyolczszor annyira is tehető⁴⁾. Utána fokozatosan kevesebb és kevesebb lett a bevétel, de még Mátyás is évente mintegy 100—140.000 frt hasznot látott belőlük⁵⁾. Ulászló alatt azonban ez

csak Fehér, Zólyom, Pest, Borsod és Máramaros megyei birtokai után vetnek ki adót 2060 frt értékben. Annak, hogy megfizette-e vajjon ezt, nem találjuk semmi nyomát. (*Engel*: G. 2 —50 és 130—150 l.)

¹⁾ V. ö. *Csánki*: I. M. u. (Századok 1883. 522. l.)

²⁾ I. 8 szabad város: Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagy-Szombat, Bártfa, Eperjes és Sopron.

2. Ezenkívül: Ó Buda, Esztergom, Székesfehérvár, Lőcse, Szakoleza, Szeben és Szeged.

3. A kunok és jászok.

4. Visegrád, Csepel és Kos szigetekkel.

5. Kőrmöcz, Beszterczebánya, Zólyom a többi bányavárossal.

6. Nagybánya meg Huszt vára az öt várossal és sóbányákkal.

7. Magyar és Szlavonország összes harminczada és minden sókamara.

8. Munkács és Diósgyőr vára.

9. Erdélyben a kir. szászok, minden bánya és sókamara, ezeknek a bányáknak helyei Kolozsvár várossal.

10. Erdélyben minden huszad, század, ötvened.

11. Görgény. Törcs és Déva.

³⁾ *Engel*: G. I. 19 és 130, V. ö. *Csánki*: id. m. 522. l.

⁴⁾ *Marczali H.*: A magy. tört. kutf. 129. l.

⁵⁾ *Benisch A.*: Mar. San. D. 100. l.

is megváltozott; az 1494—95 számadások szerint már csak mintegy 17.000 frtra tehető évente az így nyert jövedelem. Azt olvassuk ugyanis, hogy az egyes főhivatalnokok u. m. a nádor, erdélyi vajda, temesi ispán és a bánok a honvédelem körében teljesített szolgálataikért fizetésük egy részét sóban kapták. 16.000 frt értékű só utalványoznak így ki fizetés gyanánt¹⁾. Az a körülmény, hogy a főhivatalnokok elfogadták ezt leendő fizetésül, bizonyossá teszi, hogy meg is kapták, mivel ezen urak saját érdekeiket nem igen engedték kockára tenni. Maga a kincstárnok 3 ízben kapott a sókamarákból pénzt, összesen 790 frt értékben, ebből 600 frtot küldött a szolnoki, 100 frtot a győri és 90 frtot a székesfehérvári sókamara²⁾. A külföldi követek jelentései Ulászló uralkodásának későbbi éveiről hasonló értelemben szólnak³⁾.

Ámde ezen aránylag csekély bevétel értékét is mélyen leszállítja azon körülmény, hogy a sóbányák művelése, javítása a királynak igen sok pénzébe került, úgy hogy ezt tekintve, a bevétel alig jöhet számításba. Különösen az erdélyi sókamara fentartása került sokba.⁴⁾ A só szállító hajósok (cellerista) fizetése is a kincstárt terhelte. A szolnoki sókamarába deési sóhajósok szállították a só, akik 927 frtot kaptak a só megváltásáért.⁵⁾

Sóhajósok

A sóbányák mellett jelentékeny jövedelmet hajtottak előző királyainknak az *érczbányák* is, Ulászló alatt azonban ez is csökken. Míg Mátyás évente 100.000 frtot vett be a bányákból, addig Ulászló bányajövedelmét már csak 39—36.000 frtra, sőt később még kevesebbre becsülték az udvarában levő velencei követek;⁶⁾ magában a számadáskönyvben pedig nem is találtunk efajta bevételi tételt, hanem ellenkezőleg azt látjuk, hogy a kincstárnok tetemes összeget

Érczbányák

¹⁾ Engel: G. I. 127—130. l.

²⁾ U. o. 150. l.

³⁾ 1503-ban 50.000, 1516-ban 25.000, 1519-ben 16.000 frt hasznot hoznak a sóbányák. Benisch: Mar. San. D. 100. l.

⁴⁾ Izdenchy Benedek, Kápolnay Miklós és Istvánfy István az erdélyi sókamara tisztjei 10.235 $\frac{1}{2}$ frtot kaptak a sókamara czéljaira. (Engel: G. 39, 40, 78, 126 és 161. l.)

⁵⁾ ... »pro redemptione salium« ... (Engel: G. 41 és 151.)

⁶⁾ Benisch A.: Mar. San. D. 100. l.

adott a kamaratiszteknek, részint a bányamunkálatokra, részint pedig azok kijavítására. A nagybányai kamarára ezen a czimen mintegy 15.000 frtot költöttek;¹⁾ néha egyenesen az adószedőkhöz küldtek sürgető követeket, hogy sietve adják át a kamarának utalványozott összeget.²⁾

A királynak a bányák iránt tanusított ezen készségével épenséggel nem állt arányban, legalább a számadások szerint nem, az ellenszolgálat; ha ezüstre volt szüksége, hogy evőeszközöket vagy edényeket csináltasson, kénytelen volt ezt készpénzen vásárolni,³⁾ sőt az is előfordult, hogy a kamaratisztek azt a pénzt, melyet ezüstért kaptak, a bánya czélgjaira használták fel, anélkül, hogy az ezüstöt elküldték volna⁴⁾. Néha egyet kétszer is meg kellett Ulászlónak fizetnie, mert azt olvassuk, hogy 100 márka ezüstért, melyből szintén edényeket akart készíttetni, 550 frtot küldött Nagybányára; Gebel János el is küldte az ezüstöt, de utközben Rohodi Ambrus mások segítségével elrabolta azt; Ulászlónak csupán 18 márkát sikerült megszerezni úgy, hogy Kakas Lőrincz kincstári tiszt Gyula-Fehérvárt újból megvette.⁵⁾

A király szívesen adott engedélyt bányák nyitására, sőt segélyezte is az illetőket. Cseh Mátyás volt nagybányai kincstári tiszt 27 frtot kapott, hogy próbáljon meg a Visegrád melletti hegyekben ásatni, hátha lehetne ott aranyat és ezüstöt találni.⁶⁾

Rézbányák

Rézbányákról és azok jövedelméről egyáltalában nem találunk említést, ennek oka az lehetett, hogy a bányák el

¹⁾ Rendszerint Kakas Lőrincz, Cseh Mátyás, Zoltán János és Pozsegai János nagybányai kamaratisztek kapták az egyes összegeket. (Engel: G. 47, 152, 153, 154, 166 és 173. l.)

²⁾ U. o. 175. l.

³⁾ Az erdélyi kamaratisztek 200 márka ezüstért 1200 frtot kaptak. (Engel: G. 160. l.)

⁴⁾ »Pro argento emendo Regie Mtis Camerarii Transsilvanenses ad Rivulum Dominarum 702 florenos miserant, altera vice 450, quos ipsi Camerarii Matheus et Laurentius Kakas retinuerunt et ad facta Camerae exposuerunt.« (Engel: G. 78, l.)

⁵⁾ U. o. 78, l.

⁶⁾ Engel: G. 171. l.

voltak zálogosítva¹⁾ ha rézre volt szükség, akkor kénytelenek voltak készpénzen vásárolni²⁾).

Természetesen a királynak gondoskodnia kellett a *bányák javításáról* is; azt, hogy Ulászló áldozott erre a célra Bányák javítása mutatják már a fentemlített esetek is, de azonkívül nyomát találjuk annak, hogy iparkodott a bányák állapotáról, a bányaművelés módjáról meggyőződni és ezen célból felülvizsgáltatta azokat³⁾. Egyébként is gyakori az összeköttetés a királyi kincstár és a bányák között⁴⁾.

Árpádházi királyaink alatt a legjövödelmezőbb regálék közé tartozott a *pénzverés* joga. Királyainknak jogában állott a pénzt évenként bizonyos levonással bevonni és helyette újat bocsátani ki; az így keletkezett nyereség volt a kamara haszna, az ugynevezett *lucrum camerae*. Mivel ezen joggal visszaéléseket követtek el, melyek a pénz abszolút értékét mélyen leszállították. Róbert Károly megszüntette ezen szokást, hanem helyette elrendelte, hogy minden porta fizessen 18 denárt. Az elnevezés azonban továbbra is megmaradt, s így ezen időtől kezdve a 18 denárból befolyó jövedelem szerepel *lucrum camerae* gyanánt. Mivel ez a pénzbevételekkel szemben származott és beszedése nem függött a rendek beleegyezésétől, tehát a rendes királyi jövedelmek közé soroljuk. Pénzverés

Ulászló idejében az 1492. XXVI. t. cz. intézkedik ennek szokott módon való behajtásáról, de a számadások között nem találjuk nyomát; később teljesen beolvadt a rovásadóba.⁵⁾

Ugyanezen törvényezikről szól az *erdélyi ötvened* behajtásáról⁶⁾. A kincstárnok ilyen czímen 200 frtot vett be, Erdélyi ötvened

¹⁾ Acsády említi, hogy a besztercebányai és úrvölgyi rézbányák a mohácsi vész előtt és után is jó ideig az Ernesztek birtokában voltak, csak azok kihaltával szálltak vissza a koronára. (*Acsády*: id. m. 163. l.)

²⁾ Turzó Jánosnak 200 frtot adnak rézért. *Engel*: G. 154. l.

³⁾ ... »pro revidendis fodinis in Rivulo Dominorum« ... (U. o. 154. l.)

⁴⁾ Gyakran küldenek követeket a bányákba. (*Engel*: G. 40. 177, 178. 180. l.)

⁵⁾ *Beisch* A.: *Mar. San. D.* 107. l.

⁶⁾ A király M-on a *lucrum camerae*t, Erdélyben az ötvenedet, Szlavoniában a nyest adót a régi módon hajtassa be. *Corp. nr.* 1492. **XXVI.**

de megjegyzi, hogy a többi pénz és az ökrök — a székelyek adója — egy más registerbe vannak felvéve, mely a király birtokában van.¹⁾

Arany és
ezüst beváltás

Jelentékeny volt a király haszna az *arany és ezüst beváltásból*. Az 1492. XXX. t-cz. megengedte ugyan magánosoknak a bányák művelését, de ennek fejében bányadíjat kellett fizetniök; a termelt aranyat és ezüstöt pedig, mivel külföldre nem volt szabad vinniök, kénytelenek voltak bizonyos megállapított összegért a kamaránál beváltani, a mely ezen a réven nyereségre tett szert.²⁾

1494. szeptember 8-án Ulászló, Drágfy Bertalant teszi egyedüli erdélyi vajdává, fizetésül rendel neki 9000 arany forintot, meghagyván, hogy felét az erdélyi huszadból, felét pedig a szebeni aranybeváltó kamarajövedelemből kapja.³⁾ A kincstárnok ez utóbbit az év folyamán tényleg ki is fizeti neki.⁴⁾ Az erdélyi aranybeváltó kamara jövedelméből 6115 frtot juttatnak a kincstárnok kezéhez.⁵⁾

Szokásban volt, hogy a király ezen jövedelmet bérbe adta; Csukás György bérbe vette a szebeni aranybeváltást és a bérösszeg fejében 1000 frtot küldött Izdenchy Benedek által a kincstárnokoknak.⁶⁾

Pénzt három helyen vertek: *Körmöczbányán, Budán és Nagybányán*.⁷⁾ Hogy volt rossz pénz is a forgalomban, mutatja az, hogy a Körmöczön vert rossz pénz ügyében⁸⁾ követet küldtek a királynéhoz, kinek szintén megvolt a joga, hogy pénzt verethetett és így igen közölről volt érdekelve.

Határvámok
Harminczádok

A királyi haszonvételek közé tartoztak a *határvámok* is, azaz a huszadok és *harminczádok*, melyek főleg békés időkben hajtottak jelentékeny jövedelmet, mivel ilyenkor a kereskedelem jobban virágzott. Ilyen harminczadhelyek nem csak a határon voltak, hanem az ország belsejében is a

¹⁾ *Engel*: G. I. 19. 1.

²⁾ *Corp. inr.* XXX.

³⁾ *Engel*: G. I. 129. 1.

⁴⁾ U. o. 180. 1.

⁵⁾ U. o. 150. 1.

⁶⁾ U. o. 18. 1.

⁷⁾ *Benisch*: id. m. 101. 1.

⁸⁾ *Engel*: G. I. 77. 1.

nagyobb városokban. Ezen vám neve Erdélyben huszad, Magyarországon harminczad volt.

A számadásokban olvassuk, hogy Ulászló a *pozsonyi* és *soproni* harminczad helyeket más hozzájuk füződő kisebb harminczadokkal együtt Harber Mátyásnak adta bérbe évi 5000 arany forintért¹⁾.

Harminczadok
bérbeadása

A *budai és székesszéki* harminczadot pedig egy Jungher Péter nevű budai kereskedőnek adta bérbe még uralkodása első évében 6000 arany forint évi bérért. Érdekes maga a szerződés, mely elmondja, hogy ezen 6000 frtból évente csak 4000 frtot tartozik a bérlő fizetni, a fenmaradt 2000 frtot pedig tartsa meg magának minden évben azon adósság törlesztésére, melylyel neki Ulászló tartozik. A bérbevévés mindaddig tart, míg a király adósságát ily módon le nem törleszti; ha azonban Ulászló időközben egyszerre kifizetné neki a tartozást, akkor csak addig bérhatja tovább a bérelt harminczadot, míg Ulászlónak tetszik; kiköti a bérlő azt is, hogy, ha a király az ökrök, lovak és más állatok külföldre való kivitelét eltiltaná, akkor az ebből keletkezett kár a király terhére esnék, kárpótolnia kellene tehát a bérlőt.²⁾ Ezen szerződés világosan kimondja, hogy a királynak bizonyos körülmények között jogában állt a külföldre való kivittelt megtiltani és hogy Ulászló ezt tényleg megtette, azt látjuk az 1495-iki országgyűlés határozataiból, melyekben elrendelik, hogy az országgyűléstől számított két éven belül senki se merjen juhokat, lovakat, ökröket az országból kivinni, mert, ha teszi, azt elvehetik tőle és $\frac{2}{3}$ rész a királyé, $\frac{1}{3}$ az elvevőé.³⁾ Ezen törvényből kifolyólag parancsolja meg Ulászló a szlavoniai adószedőnek, hogy ne engedje az ökröket az országból kihajtani⁴⁾. A délen fekvő *Nedelyce és Muraszombathoz* füződő harminczadok szintén bérbe voltak adva; a kincstárnok kapott is 1750 frt bérösszeget;⁵⁾ de a sokkal nagyobb jelentőségű *zágrábi* és *varasdi* harminczadok nem hajthattak semminemű jövedelmet, mert Corvin János

A kivitel
megtiltása

¹⁾ Engel: G. I. 127. 1.

²⁾ Engel: G. I. 126. 1.

³⁾ Corp. iur. hun. 1495 XXVII.

⁴⁾ U. o. 173. 1.

⁵⁾ Engel: G. 18. 1.

herczeg erőszakkal elfoglalta azokat.¹⁾ A bérlők a harminczadért járó bérösszeget nem tartoztak okvetlenül készpénzben beszoigáltatni, megtehették azt a velők kötött szerződés szerint terményekben vagy más egyébben is²⁾. Ugy Harber Mátyás, mint Jungher Péter budai kereskedők voltak, a kiktől szöveteket és más egyebet szoktak a királyi udvar számára vásárolni³⁾ s igen valószínű, hogy ezek árát beleszámították a bérösszegbe. Meglehetősen jelentős lehetett a *slavoniai* harminczad is, mert bár a harminczad szedő Pretzner Gáspár az 1495. évben csak 800 frtot küldött be a kincstárba, de 1494-ben két ízben is megbízzák, hogy fogadjon fel zsoldosokat; egyik esetben meg is van szabva a szám — 600 gyalogos⁴⁾ — ezeknek zsoldja tekintélyes lehetett; más helyen meg azt olvassuk, hogy Pretzner Gáspár 650 gyalogosnak egy negyed évre 3690 frtot fizetett ki.⁵⁾

Megtörtént az az eset is, hogy Ulászló egyes harminczad helyeket zálogba adott. Ilyen zálogba adott harminczadhely volt félig meddig a már említett budai és székesszehervári Junger Péter birtokában. Egyes harminczad helyeket Szapolyai István birt zálogképen. Ugy azokat, kik zálogképen bírták a harminczadokat, mint a bérlőket kötelezik a törvények, hogy az 1 frtnál esekélyebb értékű tárgy után ne szedjenek harminczadot; nagyobb értékű dolgok után pedig a szokott törvényes módon szedjék.⁶⁾

Az erdélyi
huszad

Az *erdélyi huszad* a szászok kezében volt; 1494-ben 4000 frtot fizetnek ezért, még pedig 3000 frtot Drágfy Bertalan erdélyi vajdának adtak vajdai fizetéseül, 1000 frtot pedig a kincstárnoknak szolgáltattak be.⁷⁾ A huszad beszedés nem ment nagyon simán, igen sokan ellenszegültek, akadékoskodtak, ez a magyarázata annak, hogy Ulászló meghagyta a nándorfehervári bánoknak, hogy ne zavarják a neki járó huszad behajtását.⁸⁾

¹⁾ *Engel*: G. 18. l.

²⁾ ... »vel in rebus, sive in pecunia« ... (U. o. 126. l.)

³⁾ Lásd ezen mű

⁴⁾ *Engel*: G. I.

⁵⁾ U. o. 16. l.

⁶⁾ *Corp. iur. hun.* 1492. XXVII.

⁷⁾ U. o. 19. l.

⁸⁾ U. o. 75. l.

A király rendes jövedelmei közé tartoznak végtére azon pénzüsszegek, melyeket egyes kiváltságos és a király védnöksége alatt álló elemek u. m. a városok, szászok, kunok székelyek, oláhok, zsidók, vagyis azok fizettek, akik sem nemesekké nem lettek, sem a nemesség hatalma alá nem jutottak¹⁾, hanem egyenesen a királytól függtek.

A városok már a legrégebb időben fizettek a királynak bizonyos összeget, ez volt a *census*. Ezen rendes bér eleinte nem volt nagy, idővel azonban igyekeztek a királyok a városok meggazdagodásából hasznot huzni ezért különböző ezimeken még rendkívüli bért is kezdtek követelni. Lassankint állandósult ezen szokás, bár elnevezésében *taxa extraordinaria* megtartotta eredetének nyomát.²⁾ A városi adó jellege, akár *census*, akár *taksa*, lényegesen eltért a rovásadótól. A városoktól ugyanis az uralkodó egy megállapított fix összeget követelt, de annak behajtásában szabad kezét engedett a városnak, melynek éppen ebben nyilvánult meg az autonómiája. A *census*-t, mely sokkal csekélyebb a *taksa*-nál minden évben behajtották, míg a *taksa*-t csak akkor, ha az országgyűlés a jobbágyságra is vetett ki adót. A két évről szóló számadások szerint ez lett legrendesebben behajtván éppen azért, mivel a király a fix összeget megkövetelte, de a behajtásba nem avatkozott bele. Találkozunk ugyan követekekkel,³⁾ kik adókiivetés ügyében mentek a városokhoz, de csupán két ízben Besztercze és Medgyes városoknál kapták azt a megbízatást, hogy a városra kivetett adó gyors behajtását sürgessék meg,⁴⁾ azonban ennek sem a város hanyagsága lehetett oka, mint inkább az, hogy a pénzre szükség volt.

1494-ben 9400 frtot, 1495-ben 8900 frtot vett be a kincstárnok az alább következő kimutatás szerint:

¹⁾ *Acsády*; Magyarország pénzügyei I. Ferd. kor. 10. l.

²⁾ U. o. 117. l.

³⁾ *Engel*; G. 79, 91. és 107. l.

⁴⁾ U. o. 49. l.

Városi census

Taxa
extraordinaria

	1494.	1495.
A budai polgárok --- ---	2800 frt	2500 frt
A pesti » --- ---	2000 frt	2000 frt
A kolozsvári » --- ---	1000 frt	2000 frt
A nagybányai » --- ---	800 frt	— frt
A tordai » --- ---	600 frt	— frt
A pozsonyi » --- ---	500 frt	750 frt
A felhévári » --- ---	400 frt	100 frt ¹⁾
A bártfai » --- ---	350 frt	300 frt
Az esztergomi » --- ---	350 frt	300 frt
A soproni » --- ---	300 frt	300 frt
Az eperjesi » --- ---	300 frt	350 frt
A lőcsei » --- ---	— frt	300 frt
	9400 frt	8900 frt ²⁾

Ezen összegeken kívül a szegedi polgárok, midőn Ulászló a Szegeden tartott országgyűlésen időzött, 2000 frtot adtak a kincstárnoknak. Még egy ízben történik említés »taxa extraordinariáról;« nevezetesen Bocskai Péter Tata és Komárom várak rendkívüli adója fejében 600 frtot fizetett. De ugyanez, mint láttuk, királyi birtok gyanánt is szerepelt.³⁾

Census és taksa fizetésére voltak még kötelezve a Szászok adója *szászok* is, kiknél legjobban szembetűnik, hogy a census mennyivel kisebb volt a taksánál. A Szent Márton napi (nov. 11) census fejében 7650 frtot fizettek,⁴⁾ míg taksa gyanánt Ulászló erdélyi tartzkodása alkalmával mintegy háromszor annyit, azaz 21.000 frtot.⁵⁾

Székelyek

A *székelyek* a szokásos ökoradón — ökörsütésen — kívül nem fizettek semmit; ők mindig adómentesek voltak és miként Mátyás idejében, úgy később is igyekeztek ridegen visszautasítani minden kísérletet, mely arra irányult, hogy őket is bevonják az adófizetés keretébe és ezáltal elveszítsék ősrégi kiváltságaikat.⁶⁾

¹⁾ *Acsády* id. m. 114. l. 700 frtot vesz fel, pedig a számadásokban csak 100 frt van.

²⁾ *Engel*; G. I. 19 és 150. l.

³⁾ U. o. 19. l.

⁴⁾ Két ízben mennek Erdélybe követek elrendelni ezen adó behajtását. (U. o. 52 és 75. l.)

⁵⁾ U. o. 18. l.

⁶⁾ *Császár Mihály*: A magy. műv. a XV. sz.-ban. 150. l.

A *kunok és jászok* a két év alatt mindössze 188¹/₂ frt rendkívüli adót fizettek;¹⁾ valamivel jelentékenyebb azon összeg, melyet a zsidóktól kapott Ulászló; ezek ugyanis három részletben 1500 frtot²⁾ adtak a kincstárnoknak. Mindezeket összevetve azt kell látnunk, hogy a király rendes jövedelmei, melyek Mátyás alatt még 600,000 frtra rugtak,³⁾ Ulászló alatt mélyen leszállottak. Az 1494. és 95. években az adón kívüli bevétel 73,290 frt volt, beleszámítva azon kisebb-nagyobb összegeket is, melyeket egyesek a katonaszkodás alól való felmentésért fizettek⁴⁾.

Ezen pénzüsszeg csekély volta megérteti velünk miért kellett Ulászlónak ígérete ellenére a rovásadóhoz folyamodnia.

A *rovásadó* (dica-contributio-taxa) sohasem volt fix összegben megállapítva, vagyis nem arra nyert a király a rendektől engedélyt, hogy annyi pénzt hajtson be az adókötelesektől, a mennyit a fenforgó szükség igényelt, hanem csupán azt engedték meg, hogy a meghatározott adókulcs szerint (jobbágytelek, ház, füst, vagy kapú) egy fél, vagy egy, néha több forintot hajtson be az adózoktól azaz a jobbágyoktól.⁵⁾

A rovásadó

A számadásokban kétszer szerepel az 1 frtos adó; 1494. máj. 25-én Kassán a főurak és főpapok Ulászló sürgetésére megszavazták ugyan az adót a nemesség és megyék hozzájárulása nélkül, de a megszavazás fejében a saját birtokaikon élő jobbágyokat kivonták az adózás alól és így az teljesen a köznemesség jobbágyaira háramlott.⁶⁾ Ugyanigy jártak el 1495. jun. 14-én Budán. A kassai határozatról ezen évek történetirója Bonfinius semmi említést nem tesz, az 1495-diki budai országgyűlés lefolyását azonban részletesen leírja. 1495. Máj. 8-án gyűlt egybe ezen országgyűlés és a köznemesség sietett felhasználni az alkalmat, hogy kifejezze

¹⁾ »Andreas litteratus Provisor Budensis de taxa extraordinaria Cumanorum et Philisteorum dedit fl 188¹/₂«. (Engel: G. I. 10. l.)

²⁾ Mendel zsidó a reájuk kivetett adó fejében előbb 400 frtot, majd ismét 800 frtot adott, a székesfehérvári zsidók pedig 300 frtot. (U. o. 17. 19 és 150. l.)

³⁾ Benisch A.: Mar. San. D. 104. l.

⁴⁾ Engel: G. I. 19, 20 és 150. l.

⁵⁾ Acsády Ist.: Magy. pénzügyei I. Fer. kor. 19. l.

⁶⁾ Engel: G. 20. l.

tilakozását az adónak törvénytelen szedése ellen, egyuttal pedig kijelentették, hogy az adó kivetését a jövőre nézve sem engedik meg. Ám a király a főnemességekkel egyetértve különböző ügyekkel huzta halasztotta az időt mindaddig, míg a köznemesség ebbe belefáradva haza nem tért; ekkor azután a főnemesség június 14-én mégis megszavazták az adót.¹⁾

Az adókulcs

Az *adókulcs*, vagyis az adótárgya rendszerint a jobbágytelek volt, mely néha kapu, ház és más elnevezések alatt is előfordult. Magyarországon a jobbágytelek, Szlavóniában, mely alatt, mint a számadások külön kiemelik, csak a Száván inneni részt értették, füst után vették ki 1494. és 1495-ben az adót. Minthogy azonban így minden lakott ház megadóztatás alá esett, a fizetendő összeg csak $\frac{1}{2}$ frt volt²⁾. 1495-ben két ízben is elrendelik a szlavóniai részek megadóztatását, tehát így mégis megkapták az 1 frtot. Szeptember 8-án rendelik el a másodszeri adózást azért, hogy Corvin Jánosnak, ki akkor már horvát bán volt, fizetést adhassanak. Érdekes, hogy a beszédet is Corvin Jánosra bízták, átadván neki a dicatorok által készített kimutatást, melyből csak az adómentesek füstjeit vonták le.³⁾

Adóösszeírás
és behajtás

A számadások adóügyi vonatkozásaiból⁴⁾ az adóbehajtásnak következő eljárását ismerhetjük meg. Minden vármegyében összeírták hivatalosan az adókötelesek telkeit; ezen összeírást a *rovó (dicator)* végezte, ki nem volt állandó hivatalnok, hanem megbízatását csak időnkint nyerte a vármegye közönségétől.⁵⁾ Egy megyében rendszeren két rovó végezte az összeírást, de az is előfordult, hogy csak egy volt,⁶⁾ sőt néha egyes szomszédos vármegyékben ugyanazokkal a

A rovó (dicator)

¹⁾ *Bonfini*: D. V. Lib. V. 572., 7. l.

²⁾ 1494-ben 32,225 házat (füst) irtak össze az adószedők, tehát 16,112 $\frac{1}{2}$ frtnak kellett volna begyűlnie, ám csak 4730 $\frac{1}{2}$ frtot tudtak tényleg beszédni, 1495-ben 29,390 füstöt irtak össze. A kirótt 14,659 frtból csak 8525 frt gyűlt be; ez az előző évhez viszonyítva már javulást mutat (*Engel*: G. I. 37. és 146. l.).

³⁾ *Engel*: G. I. 147. l.

⁴⁾ U. o. 20—38 és 130—150 l.

⁵⁾ 1518-ban a törvény elrendeli, hogy a rovót a kincstartó küldje ki (*Benisch*: Mar. San. D. 111. l.)

⁶⁾ *Engel*: G. I. 21., 22., 30., 32., 131. l.

rovókkal találkozunk;¹⁾ igen sokszor idegen megyebeliek voltak a rovók,²⁾ pedig ez a körülmény az adóösszeírásnál, mivel a visznyyokat nem ismerték, sokszor meglehetősen hátránnyal járt. Megbizatásuk csak egy alkalomra szólott, de ha jól megfeleltek kötelességüknek, megválasztották őket máskor is. Ezen eset azonban nem volt nagyon gyakori.³⁾ A számad sok a dicator állásáról csak ritkán emlékeznek meg, de a dolog természetéből folyik, hogy szakértelemmel bíró, jobbmodú nemes embereknek kellett lenniök,⁴⁾ kik kezességet tudtak nyújtani a pénz beszolgáltatására nézve.⁵⁾ Meglehetősen gyakran olvassuk, hogy a dicator »literatus» ember volt, sőt magasabb állású papi embert is megválasztottak ezen tisztségre⁶⁾.

Az adicator állása

Az adószedők fizetése nem volt megállapítva, a behajtott adóból levonták a tett költségeket a tisztükért járó fizetéssel együtt és csak a többit szolgáltatták be a kincstárba. A fizetés nagyságáról tehát külön nem is történik említés, hanem mindig egybekapcsolva a költségekkel, melyeknek nagysága szerint 28 frttól⁷⁾ — 250 frtig⁸⁾ terjedő összegekkel találkozunk. Ennél nagyobb összeget csak Szlavoniában⁹⁾ és Erdélyben¹⁰⁾ kaptak, mivel az előbbiben négy, az utóbbiban hét megye területén végezték az összeírást és adóbehajtást;

Az adószedők fizetése

¹⁾ Bereg és Ugocsa; Fehér és Solt; Pozsony és Mosony; Gömör és Torna; Zólyom-, Turócz-, Liptó- és Árva megyékben ugyanazon adószedőkkel találkozunk.

²⁾ Engel: G. I. 20., 32., 144. l.

³⁾ Erdélyben 1494-ben és 1495-ben is Istvánfy István és Kápolnay Miklós voltak az adószedők (U. o. 38. és 149. l.) Árva-, Turócz-, Zólyom- és Liptó megyékben csak az adószedők egyike Cheneházi Benedek volt mindkét évben ugyanaz (U. o. 33., 34., 135. l.).

⁴⁾ Közép Szolnok megyében Imre pécsi várnagy (U. o. 20. l.)

⁵⁾ 1474: IV. t. cz. elrendeli, hogy minden vármegyében két tehető nemest kell választani (*Perepatits Ist.*: A magy. műv. I. Ferd. kor. 77. l.).

⁶⁾ Moson és Pozsony vármegyékben Zsigmond leleszi prépost volt az adószedő (Engel: G. 144. l.).

⁷⁾ U. o. 144. l.

⁸⁾ U. o. 3. l.

⁹⁾ 1494-ben 305 frt; 1495-ben 332 frt (U. o. 37. és 146. l.).

¹⁰⁾ 1494-ben 300 frt; 1495-ben 331 frt (U. o. 39. és 150. l.)

Exactorok épen ez a magyarázata annak, hogy a rovók mellett Erdélyben *exactorokkal* is találkozunk kíségetők gyanánt.¹⁾

A vármegyei
hivatalnokok
szerepe az
adókvetésnél

Az adókötelesek összeírásánál segítették a rovót a *vármegyei hivatalnokok*, vagyis a fő- és alispán és a szolgabírák;²⁾ ezek a begyűlt adóból szintén levontak a maguk számára fizetést, a mint azt valamennyi megye adólajstromában látjuk. Ezen fizetés sem volt mindeuitt egyforma, a rendes és egyuttal a maximum 28 frt volt, bár egyes megyékben ennél jóval csekélyebb összeget is látunk³⁾; az, hogy az ispánok és szolgabírák miként osztozkoztak, nincs feltüntetve. Ugylátszik azonban, hogy sokszor nem elégedtek meg a nekik utalványozott pénzzel, hanem megtették azt, hogy rovók ellenzése daczára elvettek bizonyos összeget a behajtott adóból.⁴⁾

Megyei
nemesség

A vármegyei hivatalnokokon kívül *segédkeztek a rovóknak a megyei nemesség is*, kiknek köréből rendszeren négyet választottak erre a célra.⁵⁾ Ezek is kaptak bizonyos fizetést, sőt néha még adóelengedést is élveztek.⁶⁾ 1494-ben csak Kraszna vármegyében találkozunk velök,⁷⁾ míg 1495-ben néhány megye kivételével⁸⁾ mindenütt szerepeltek. E körülmény okát abban kereshetjük, hogy 1494-ben a nemesség még közvetlen hatása alatt állott az Ulászló — szerinte nagy — törvénysértésének és így megtagadott minden hozzájárulást; Erdélyben valóságos lázadás ütött ki, melyet

¹⁾ »Exactores et dicatores habuerunt expensas fl. 300« (Engel: G. I. 39. 1.).

²⁾ Az 1537: III. t.-cz. jószágkobzás terhe alatt parancsolja meg rovóknak, hogy az adólajstromot mutassák be az alispánoknak és szolgabíráknak, hogy azok azt hiteles pecsétjükkel hitelesítsék (Perepatits Ist. Id. m. 78. 1.).

³⁾ Pílisben 8 frt; Árvában 12 frt, 1495-ben pedig 6 frt, míg másutt 16–28 frt közt váltakozott.

⁴⁾ ... »contra voluntatem dicatorum« ... (Engel: G. I. 32., 33. 35., 142. 1.).

⁵⁾ A számadásokban csupán Nógrád, Sáros és Tolna megyéknél van megemlítve, hogy négy ilyen nemes segédkezett.

⁶⁾ Engel: G. I. 133. 1. Fizetésük 10–60 frt közt váltakozott.

⁷⁾ U. o. 37. 1.

⁸⁾ Torna, Szepes, Közép Szolnok, Mosony, továbbá az erdélyi vármegyékben nincsenek megemlítve.

csak Ulászló személyes megjelenése és Drágfy vajda kegyetlen szigorúsága tudott megszüntetni;¹⁾ 1495-ben azonban részint a megszokottság, részint az alkalmazott szigor következtében, már nem volt oly heves a tiltakozás, bár erőszakoskodások ekkor is fordultak elő.

A nemeseknek ezen ellenszegülése arra kényszerítette a királyt, hogy katonaságot rendeljen az adószedő mellé. Csabi Miklós mellé 100 lovast rendeltek, de Fehér megyében Ujlaki Lőrincz emberei mégis megölték;²⁾ Rákosdi György szintén adóbehajtás végett ment a felső megyékbe 100 lovassal;³⁾ a dunántúli megyékben, — Somogy, Zala, Vasvár és Sopron — Somi Józsa temesi gróf huszárjai végezték az adóbehajtást.⁴⁾ Természetes, hogy az adószedésnek ezen módja kevés eredménnyel járt és hozzá még a huszárok költségeit is fedezni kellett. A déli vármegyékben Kinizsi Pál végeztette az adóbehajtást és 12 vármegye adója fejében küldött is a kincstárnoknak az aradi prépost által 5000 frtot.⁵⁾ Másutt azt látjuk, hogy valóságos egyezséget kötöttek a lakosokkal, hogy ne ellenkezenek az adóbehajtásnál.⁶⁾

Az adószedőket
katonák védik

Az adóbehajtást az összeírás alapján a község bírája végezte a már említett vármegyei hivatalnokok és — mint láttuk — igen sokszor katonai segítség igénybevételével. Szlavóniában, melynek csupán négy megyéje — Varasd, Verőcze, Zágráb és Körös — esett megadóztatás alá, nem segítettek az »electi nobiles«-ek, hanem a bánok és albánok, kik ezért adóelengedést nyertek.⁷⁾

A nemesek ellenszegülése, a főurak jobbágyainak ki-

¹⁾ *Bonfini*: Rer. hung. Dec. V. Lib. IV. (Pozsony 1744. 565 l.)
V. ö. *Fraknoi V.*: Magy. nem. tört. (Millen. tört. IV. k. 358. l.)

²⁾ *Engel*: G. I. 41. l.

³⁾ U. o. 41. l.

⁴⁾ »Huzaronibus Jose Comitibus Themesiensis, qui ad man datum regium . . . pro exactione contributionis iverant« . . . (U. o. 44., 142. és 145. l.)

⁵⁾ *Engel*: G. 17. l.

⁶⁾ »Egrediis Petro Gudowchy et altero Petro Bochkay propter comparationem, quam fecerant cum regnicolis, ut nullum contrarium in facto taxe Re Mti tenerent, . . . dati sunt fl. 200« (U. o. 158. l.)

⁷⁾ *Engel*: G. I. 37. és 146. l.

Adóelengedések vonása és a különböző jogos és jogtalan *adóelengedések* magyarázzák meg, hogy a két év alatt alig gyűlt be a kivetett adónak fele. 1494-ben a kivetett adóösszeg 206, 579¹/₂ frt volt, a begyűlt összeg pedig 106,158 ¹/₂ frt, a mihez hozzá kell még adnunk a kiadásokra elköltött 9,155¹/₂ frtot; 1495-ben a kivetett adó 219,582¹/₂ frt, a begyűlt összeg 125.631¹/₂ frt, a kiadások pedig 7,904 frtra rugtak.

1494-ben tehát az adóhátralék 91,265¹/₂ frt volt, 1495-ben pedig 86,647¹/₂ frt.¹⁾

Ezen nagymennyiségű hátralék okát a jogos és jogtalan adóelengedésekben és levonásokban találjuk meg. A rovók ugyanis mindenkinek telkét összeirták tekintet nélkül arra, hogy élvez-e az illető adómentességet, vagy nem. Így aztán megmagyarázható, hogy a »*restant inexacti*« rovat majdnem oly magas volt, mint a behajtott adó. Nem kell azonban azt hinnünk, hogy ez a jobbágyok könnyebbségét jelenti, mert ennek csak egy része volt tényleges adóelengedés; a másik rész a kincstárra nézve elveszett ugyan, hanem a főurak a maguk számára kérlelhetetlenül behajtották azt, vagy az uralkodó engedelmével, vagy sokszor a nélkül is. Már Mátyás megadta azoknak, kik háború esetén legalább 50 lovast állítottak ki, azon jogot, hogy birtokaikon élő jobbágyaiktól az adót behajthatják és katonáik ellátására fordíthatják²⁾; Ulászló idejében tehát a jogot megtartották, siettek vele élni minden különösebb kötelezettség nélkül.

Törvényes
adómentesség

Voltak olyan elemek is, kiknek *adómentessége törvényen alapult*. Mátyásnak 1478: IV. t.-cz. elrendelte, hogy az egytelkes nemesek, a nemesek majorsági házai, a nemesek költségén élő szolgák és a nagyon szegények nem tartoznak adót fizetni; ezekhez járultak még a csűrbírák, pusztá telkek és azon zsellérek, kiknek sem szántható jobbágyföldjük, sem saját szőlőjük nem volt.³⁾

A számadások szerint 1494. és 1495-ben tényleg általános adóelengedést élveztek a 3 frt értékű vagyonnal nem

1) *Engel*: G. I. 182. és 187. l.

2) *Acsády István*: Magy. pénzügyei. 22. l.

3) *Perepatits I.*: A magy. műv. I. Ferd. kor. 73. l.

bíró szegények¹⁾, továbbá a béresek és szolgálak²⁾, kik urok költségén éltek; mindezek vagy »*iuxta dispositionem regnicolarum*« vagy »*iuxta continentiam litterarum Re Mtis*« kapták az adóelengedést;³⁾ ezekhez sorolhatjuk még a király cselédnépeit is, kiknek szintén részük volt adóelengedésben, de másféle szolgálattal kötelesek voltak. A Tata váránál szolgáló királyi halászok,⁴⁾ a veszprémmegyei Szentgál és Németi községekben lakó királyi vadászok,⁵⁾ a kakadi kiváltságos hajósok Észtergommegyében,⁶⁾ a királyi szakácsok Szakácsi és Vid nevű községeik után Somogy megyében⁷⁾ nem fizettek adót.

Mivel a rovó mindenkinek telkét összeírta, azoknak, kik adóelengedésre tartottak számot, a bíró által kellett igazolniok szegénységüket; a bírónak pedig erre meg kellett esküdni.⁸⁾ Hogy pedig a bírák az adóbehajtásnál — talán szándékosan is — ne tévedjenek, a rovóknak kötelességük volt a számadásokat felülvizsgálni és azt kijavítani.⁹⁾

Törvényileg adómentesek voltak ugyan¹⁰⁾ az *egytelkes nemesek* is, de a főpapok és főurak, hogy saját jobbágyaikat kivonhassák, nem haboztak ezeket is kiszolgáltatni az adófizetés céljaira; természetesen ezek minden erejükből tiltakoztak ez ellen. Igen érdekesek a számadásokban azon megjegyzések, melyek az egytelkes nemesek adóhátralékaihoz

Egytelkes
nemesek

¹⁾ »*Iuxta dispositionem regnicolarum pauperes non habentes res in valore trium florenorum relaxati sunt*« (Engel: G. I. 20—38. l.)

²⁾ »*Servitores et factores iuxta continentiam litterarum Re Mtis de centum scilicet quinque relaxati sunt*« (U. o.)

³⁾ Az 1495-diki kimutatásban nem találkozunk ezen kitétellekkel. V. ö. U. o. 130—150. l.

⁴⁾ Engel: G. I. 130. l.

⁵⁾ Adójuk 83 frt lett volna. V. ö. U. o. 131. l.

⁶⁾ »*Nautae exempti in Kakad*« (U. o. 133. l.)

⁷⁾ »*Possessiones cocorum Zakachy et Vyd faciunt fl. 364*« (U. o. 28. és 144. l.)

⁸⁾ »*Pauperes, qui secundum iuramentum iudicum sunt relaxati*« (U. o. 145. l.)

⁹⁾ »*Dicatores facta connumeratione rectificaverunt iudices*« (Engel: G. I. 144. l.)

¹⁰⁾ »*Iuxta dispositionem regnicolarum nobiles nnius sessionis et alii pauperes*« ... (U. o. 25. l.)

vannak fűzve, amelyek élénken feltűntetik az általános zavart és forrongást. Egyesek nagy szegénységük következtében nem tudták,¹⁾ mások viszont makacsságból »propter contumaciam« nem is akarták az adót megfizetni;²⁾ sokaknál megpróbálták ugyan behajtani, de nem sikerült,³⁾ aminek okát sokszor az ispánok hanyagságában⁴⁾ keresték, mely igen gyakran szándékos volt.⁵⁾ Az is megtörtént, hogy a nádorhoz fordultak erélyesebb intézkedések alkalmazásáért, de ő megtagadta hozzájárulását,⁶⁾ ami mutatja, hogy maguk is érezték az egytelkes nemesek megadóztatásának igazságtalan voltát.

Hasonló elbírálás alá estek azon nemesek, kik jobbágyaikat — az adózó elemet — elvesztették,⁷⁾ továbbá a *praedialisták*. Ez utóbbiak szegény nemesek voltak, kik egyes főuraktól és főpapoktól birtokot — praedium — nyervén annak fejében katonáskodtak, tehát a tulajdonképeni cselédnépeknél magasabb szinten állottak.⁸⁾ A számadások megemlékeznek a veszprémi püspök zalavármegyei birtokain élő praedialisták adóhátralékáról,⁹⁾ továbbá a Zólyom¹⁰⁾ és Turócz¹¹⁾ megyében élőkéről.

Maguk a telkes jobbágyok csak akkor nem fizettek adót, ha házuk leégett vagy más módon pusztult el; ebben az esetben ugyanis királyi kiváltságlevél alapján ők is adómentesek voltak.¹²⁾ Az akkori háborus idők magyarázzák meg

¹⁾ ... »ob nimiam paupertatem« ... (U. o. 23., 131 133. l.)

²⁾ U. o. 27., 35., 144. l.

³⁾ ... »extorqueri non potuerunt« ... (Engel: G. I. 23., 28., 133., 138. l.)

⁴⁾ ... »propter negligentiam comitum exigi nequierunt« (U. o. 35. l.)

⁵⁾ »Remanentie nobilium unius sessionis et aliorum. a quibus Comes noluit exigere« ... (U. o. 149. l.)

⁶⁾ »Bona aliorum nobilium, a quibus Dnus Palatinus noluit extorqueri« (U. o. 22. l.)

⁷⁾ »Nobiles, qui prius habebant jobagiones fl. 12« (U. o. 140. l.)

⁸⁾ *Dr. Békefi Remig*: Egyetemi előadásai (Nemzetgazdaság).

⁹⁾ Engel: G. I. 35. l.

¹⁰⁾ Mivel ezen megyékben sok királynői birtok volt, valószínűleg azokon éltek. V. ö. U. o. 38. l.

¹¹⁾ U. o. 34. l.

¹²⁾ »Domus combustae habent litteras exemptionales a Regia Maiestate« (U. o. 30. l.)

azt, hogy majdnem minden megyében találunk ilyen *felégetett és lerombolt házakat*; legtöbbet közülök a törökök pusztítottak el, különösen az ország déli részén¹⁾, de igen sokat a lengyelek²⁾ és németek³⁾, sőt a »királyi felség« hadai⁴⁾ is. A dolog természete hozta magával, hogy ki voltak véve az adózás alól azon jobbágytelkek is, melyek haláleset, dögvész, elköltözés vagy egyéb okok következtében elnéptelenedtek. 1495-ben Magyarország némely helyén *pestis* dühöngött; az ezen évi adókimutatásban ugyanis Pozsony⁵⁾, Bars és Vasvármegyékben⁶⁾ ezen a címen is találunk adóhátralékot. A pestis meglehetősen huzamos ideig tartott, mert azt olvassuk, hogy Ulászló, mikor az év végén Bácsott tartózkodott, Pogány Pétert két futárral Pozsonyba küldte megtudakolni, hálnak e még ott az emberek.⁷⁾ Erről a pestisről Bonfini is megemlékszik, megemlítve, hogy ez volt oka Ulászló utazásának.⁸⁾

Pestis

Az adómentes elemek között találjuk még az *oláhokat*⁹⁾ és azok papjait Erdélyben,¹⁰⁾ Heves, Külső Szolnok, Solt és Fehér megyékben pedig a kunokat és kapitányaikat,¹¹⁾ akik mint a király védnöksége alatt álló elemek az 1 frtos adó alól fel voltak mentve, hanem ehelyett rendkívüli taksát kellett fizetniök.¹²⁾ Adómentesek voltak még azon birtokok, melyek egyes kápolnák, oltárok, kórházak fentartására szol-

Oláhok

¹⁾ Engel: G. I. 37., 38., 143. és 147. l.

²⁾ U. o. 26. l.

³⁾ U. o. 28., 147. l.

⁴⁾ »Bona per Regiam Maiestatem combusta in Wol et Wreb faciunt fl. 82« (U. o. 136. l.)

⁵⁾ »Pauperes relaxati et domus defertae propter pestilentiam« (U. o. 144. l.)

⁶⁾ ... »et propter pestem, qui mortui sunt« (U. o. 145. és 146. l.)

⁷⁾ Engel: G. I. 178. l.

⁸⁾ Bonfini: Dec. V. Lib. V. 374. l.

⁹⁾ »In bonis ... Valachorum remanserunt inexacti« (U. o. 39. l.)

¹⁰⁾ »In omnibus Comitatibus Transsylvaniae presbyteri Walachorum sunt relaxati et faciunt fl. 283« (U. o. 149. l.). Az oláhok a ruthénnel együtt csak Ferdinand király alatt veszítették el ezen kiváltságukat. V. ö. *Perepatits Ist.*: A magy. műv. I. Ferd. kor. 75. l.

¹¹⁾ Engel: G. I. 21., 136., 137., 139. l.

¹²⁾ Lásd ezen mű. 17. l.

gáltak. Így olvassuk ezt a pécsi várban levő b. Szűznek szentelt kápolna,¹⁾ a dömsödi királyi kápolna,²⁾ továbbá a pécsi kórház birtokairól.³⁾ Még a szent királyoktól nyerte ezen kiváltságát a budai Krisztus testéről elnevezett oltár.⁴⁾

Adóhátrálékok Ugy a főpapok, mint az alacsonyabb egyházi személyek birtokai után járó adót mindig az *adóhátrálékok* rovatában találjuk; ez utóbbiak közé soroljuk a remeték, szerzetesek, barátok, apácák és beginák birtokait. A főurak és főpapok adóhátrálékát néha valami indokolással kísérik, mely azt méltányossá teszi. Szécsi Miklósnak azért szállították le 300 frtra az adóját, mert a temesi gróf katonaságától kárt szenvedett.⁵⁾ Egervári Lászlótól 300 darab sertést és 6 darab török bársonyt vettek, ennek árát részben adóelengedésben kapta;⁶⁾ Penflynger 10 frt adóelengedést kapott két hajóért, melyeket Nándorfehérvárra vittek.⁷⁾ Gudoncsi Péter és Bocskai Péter azért kapták az adóelengedést, sőt készpénzt is, mert igen sokat fáradtak az adóbehajtásnál;⁸⁾ a nádornak pedig adóelengedés által térítik meg a budai országgyűlésen tett kiadásainak egy részét,⁹⁾ míg a zágrábi püspököt adósainak arányában mentik föl.¹⁰⁾ Ezen bevallott és méltányos elengedések összege azonban elenyészően csekély az egészhez képest.

Megemlítenek a számadások más eseteket is, melyek mind azt mutatják, hogy a kincstár igen különböző okok miatt szenvedett károsodást. Így pl. Pozsony megyében a rovó szolgálja meghalt, a nála lévő 43 frtot ott elvették tőle;¹¹⁾ Vasvármegyében pedig igen sokan bécsi pénzben

¹⁾ Engel: G. I. 140. 1.

²⁾ U. o. 137. 1.

³⁾ U. o. 143. 1.

⁴⁾ »Possessio Altaris Corporis Christi Bude ad beatam Virginem existentis per litteras divorum regum exempta.« (U. o. 130. 1.)

⁵⁾ Ezt a 300 frtot meg is fizette. V. ö. U. o. 18. 1.

⁶⁾ 25 frtot, de később kapott 227 $\frac{1}{2}$ frt készpénzt is. (Engel: G. 33. és 45. 1.)

⁷⁾ U. o. 30. 1.

⁸⁾ U. o. 45. és 148. 1.

⁹⁾ U. o. 147. 1.

¹⁰⁾ U. o. 31. 1.

¹¹⁾ Engel: G. I. 144. 1.

fizették az adót,¹⁾ ami szintén károsodással járt, mert mikor magyar pénzre váltották 28 frtot kellett ráfizetni.²⁾

Ilyen és ehhez hasonló okok következtében azután nem csoda, ha pénzügyi paugás állott be, mely minden téren előidézte a hanyatlást.

¹⁾ Az 1492. XXXI. t. cz. külföldi pénz használatát — a végvidékek kivételével — megtiltja, épen ilyenemű károk kikerülése végett.

²⁾ *Engel*: G. I. 146. l,

A királyi kincstár állapota.

A királyi kincstár gyakran üres. Ulászló kölcsönöket vesz fel. A befolyt adót a sürgős kiadások fedezésére fordítják. A kölcsön felvett pénzek hovaforditása. Jótálló. A főpapok és főurak különböző czimen pénzt csikarnak ki a királytól. A király kénytelen megtéríteni azon kiadásokat, melyeket a főrendek országgyűlések alkalmával vagy törvényszékek megtartásakor tettek.

A kincstár üres

AZ előző fejezetben ismertetett pénzügyi viszonyok folytán nem szorul bővebb magyarázatra az, hogy a királyi kincstár Ulászló idejében nem volt kedvező helyzetben. A jövedelem Mátyás óta megcsappant, a gazdálkodás rossz volt, az adónak csak egy része folyt be és így érthető, hogy olyan esetekkel is találkozunk, amikor a királyi kincstár teljesen üres volt. Nem említve azon eseteket, midőn a katonaság néha hónapokig volt kénytelen fizetésére várakozni,¹⁾ azt is látjuk, hogy a kincstárnok nyíltan bevallja, hogy fizetni nem tud, mert a kincstárban nincs pénz. Ulászló Tatáról Dogzenpek Ulrikot levéllel küldi a kincstárnokhoz azzal a meghagyással, hogy adjon az illetőnek bizonyos ügyben 1000 frtot; mivel azonban, mint a kincstárnok írja, »pénzt nem adhattam neki« meg kellett elégednie kiadásainak — 10 frt — megtérítésével.²⁾

A kincstárnak ezen állapota gyakori volt, úgy hogy egyeseket követeléseikkel egyenesen az adószedőkhöz küldtek, hogy azoktól vegyék át jogos pénzüket, nem várva be, míg az a kincstárba befolyik. Ulászló Ráskai Balázst el akarta küldeni a nádorhoz, de mivel a kincstárnok Budán nem tudott neki utiköltséget adni, a trencsényi adószedőktől kapott 32 frtot.³⁾ Mikor az udvarnokokat ki akarták fizetni és a

¹⁾ Lásd ezen mű. Honvédelem.

²⁾ Engel: G. I. 77. 1.

³⁾ Engel: G. I. 155. 1.

kincstár üres volt, Hont megye adószedőihez küldtek követet, hogy azok adják a szükséges pénzüsszeget.¹⁾

Arra, hogy mily türelmetlenül várták az adó behajtását, melyet azonnal a szükségletek fedezésére kellett fordítaniok, következtetéseket vonhatunk abból, hogy a kiadások egy részénél fel van jegyezve az is, mely megye vagy város adójából fedezték;²⁾ ez pedig csak úgy lehetséges, hogy amint bejött az adó, azt azonnal az illető kiadásra fordították és így fel is jegyezheték; a későbbi, tehát már nem annyira sürgős kiadásoknál, melyeket pedig nagyrészt szintén az adóból teljesítettek, ezt már nem találjuk meg.

Olyan esetekben, midőn a kincstár üres volt, a kincstárnok vagy a sajátjából fedezte a felmerülő kiadásokat, amit azután később busásan felszámított magának,³⁾ vagy pedig Ulászló magánosokhoz fordult kisebb-nagyobb kölcsönökért. Mikor Ulászló Lőcsére ment, hogy testvéreivel találkozzék, meghagyta a kincstárnoknak, hogy adja meg Bálint váradi püspöknek azt az 1000 frtot, melyet még 1490-ben kölcsönzött Ulászlónak az országba való bejövetelekor.⁴⁾ Legtöbbször a nádorhoz fordult és azt látjuk, hogy Zápolyai István 1494. és 1495-ben egy ízben 2000 frtot,⁵⁾ más három alkalommal pedig 1000—1000 frtot adott kölcsön.⁶⁾ Kölcsönöztek még Ulászlónak a kancellár vagyis Bakócz Tamás egri püspök,⁷⁾ Somi Józsa temesi gróf, a csanádi püspök, Dombay alkincstárnok,⁸⁾ Kinizsi Pál,⁹⁾ Labatlany András,¹⁰⁾

Ulászló
kölcsönei

¹⁾ U. o. 154. l.

²⁾ U. o. 40. 41. és 150—166-ig.

³⁾ Engel: G. I. 76., 140. l.

⁴⁾ U. o. 46. l. Bonfini szintén említi, hogy Bálint váradi püspök Ulászlóhoz csatlakozott és nagy összeg pénzt hocsátott rendelkezésére. *Bonfini*: Dec. V. L. I. (541. l.)

⁵⁾ U. o. 120. l.

⁶⁾ U. o. 40., 41., 42. l.

⁷⁾ Ezt a pénzt azután rendszeren a kis kancellárnak »Canczlyr junior«-nak adták meg. (U. o. 99. és 105. l.)

⁸⁾ Engel: G. I. 120. l.

⁹⁾ U. o. 85. l.

¹⁰⁾ U. o. 92. l.

Czobor Imre,¹⁾ Istvánfy István²⁾ és Both András.³⁾ Ezen kölcsönök nagy részét Kassán vette fel Ulászló, mikor Lőcsére tartott és testvéreinek fogadtatásához sok pénzre volt szüksége. Néha a kölcsönök felvételének sürgős és hasznos célja volt, a mennyiben valódi szükségletek fedezésére szolgált. Midőn Istvánfy István 300 frtot kölcsönzött Ulászlónak, ő ezt, más akkor kölcsönött pénzeszegekkel együtt, Jajcza fentartására fordította.⁴⁾ Szorult helyzetében Ulászló még a külföldre is fordult segítségért, legalább erre enged következtetni az, hogy a római királynak tartozás fejében 578 darab 4 frtos⁵⁾ ökröt küldött.

A szűkös pénzügyi helyzet nagyon aláásta a király tekintélyét es hitelét, így történhetett meg olyan eset, hogy Burján kamarásnak kellett *kezességet vállalni* arra nézve, hogy a király az adósságot meg fogja fizetni.⁶⁾

A királyi kincstár üres, az ország nagy része igen sanyaru helyzetben volt, ám ez nem akadályozta meg a főpapokat és főurakat abban, hogy kapzsiságukat kielégítsék. Ismerik jól a király pénzügyi viszonyait, hiszen a kincstárnokkal élükön sokszor adnak neki kölcsönt, de azért megfélemedkezve adómentességükről még különböző más czimeken is kicsikarnak tőle pénzeszegeket és más ajándékokat. A »*subsidiумok*« adása tehetős emberek részére napirenden volt. A nádor a lőcsei találkozás alkalmával tett kiadásainak megtérítését követelvén 2200 frtot kap,⁷⁾ de egyuttal van

Subsidium

¹⁾ U. o. 155. 1.

²⁾ U. o. 161. 1.

³⁾ U. o. 44. 1.

⁴⁾ U. o. 161. 1.

⁵⁾ Ez az ár nem fog csekélynek látszani, ha meggondoljuk, hogy itt 4 arany azaz 40 rajnai frtról van szó. (*Engel*: G. I. 153. 1.)

⁶⁾ »Paulo Durholcz a commissione Re Mtis pro illis centum florenis, pro quibus Dominus Burjanus Cassovie fideiussor fuerat in Cottu Saros dati sunt fl. 100«. (*Engel*: G. I. 152. 1.)

⁷⁾ U. o. 41. 1. Nem áll tehát Bonfininek azon kijelentése, hogy a nádor Sáros várában nagy fényvel fogadta a királyt, Lőcsére pedig élelmi szereket, bort stb. küldött ajándékba, mert ime az ajándék árát nem mulasztotta el megkérni. (*Bonfini*: D. V. L. IV. 561. 1.)

gondja arra is, hogy fizetését és kölcsöneit is megkapja. Példáját sietnek követni; Bakócz Tamás kancellár és egri püspök, kinek püspökségét egész Európában a leggazdagabbnak tartották,¹⁾ szintén nem átalja a királytól 2000 frtot kérni »subsidiium« gyanánt Lőcsén tett kiadásainak kárpótlására.²⁾ Mellettük már nem is tünhetik szembe, hogy a váradi püspök³⁾, Domokos székesfehérvári prépost, Ferencz győri püspök⁴⁾ és Ernusth János szintén megtérítették kiadásait.⁵⁾ Hasonlóképen járnak el, midőn a Budán megtartott országgyűlésen (congregatio generalis) jelennek meg. Drágfy Bertalan erdélyi vajda, ki 200 lovassal jelent meg 1920 frtot kapott,⁶⁾ a kalocsai érsek 2000 frtot,⁷⁾ Bakócz Tamás egri püspök 1922 frtot,⁸⁾ Bánfy János 105 frtot,⁹⁾ a gazdag erdélyi püspök Geréb László 2000 frtot,¹⁰⁾ a váci püspök 417 frtot,¹¹⁾ Korotnai János itélőmester pedig 300 frtot¹²⁾ kapott, valamennyien költségeik kárpótlása gyanánt. A gazdagabb és előkelőbb főurak és főpapok nagyobb számú kísérettel jelentek meg, ez az oka annak, hogy azután nagyobb »subsidiiumra« tartottak igényt. Egyébként ez a szó nagyon alkalmas volt arra, hogy úgy egyháziak, mint világiak megszarolják a gyenge királyt, amint ezt a számadásokban lépten-nyomon látjuk;¹³⁾ természetesen nem soroljuk ide azokat, kik várak fentartására, vagy más katonai célokra kapták a körülményekhez mért kisebb-nagyobb összegeket, mivel azokat joggal lehet subsidiiumnak vagyis hadisegélynek mondani.

¹⁾ *Benisch A.*: Mar. San. D. 55. 1.

²⁾ *Engel*; G. I. 42. 1.

³⁾ U. o. 48. 1.

⁴⁾ Az előbbi 200 frt, az utóbbi 100 frtot kapott. (U. o. 44. 1.)

⁵⁾ U. o. 45. 1.

⁶⁾ *Engel*: G. I. 152. 1.

⁷⁾ U. o. 153. 1.

⁸⁾ U. o. 154. 1.

⁹⁾ U. o. 156. 1.

¹⁰⁾ U. o. 161. 1.

¹¹⁾ U. o. 163. 1.

¹²⁾ U. o. 165. 1.

¹³⁾ U. o. 40., 41., 42., 150., 151., 152., 162. és 163. 1.

II. FEJEZET.

Honvédelem.

A pénzügyi bomlás hatása a honvédelemre. A banderiális hadrendszer beosztása. Királyi banderiumok. Zsoldos fogadás. A zsoldosok nehezen jutnak fizetésükhöz. Tiszti banderiumok. A főhivatalnokokkal kötött egyezségek. A főpapi és főúri banderiumok. Egyesek megváltják magukat a katonaállítás terhe alól. A köznemesség és székelyek.

A végvárok fontossága. A várak elzálogosítása. A király gondot fordít a várak fentartására és jókarban tartására. Ágyú mesterek. Kovácsok és ácsok. Puskaműves. Puskapor és golyókészítés. Lövégyverek. Ágyuk és egyéb hadi eszközök. Királyi fegyverkészítők és fegyvercsiszolók.

Várostromok. Ulászló harcban áll Ujlaki Lőrinczczel. Ujlak ostroma. Kémek. Fegyverszünet a törökkel. Hadihajók. Naszádosok. Hajókészítés. Martalóczok. Határőrök. Török fogságból való kiváltás. Pribék.

A pénzügy és
hadügy közti
kapcsolat

MINDEN államban szoros összeköttetésben van a honvédelem a pénzügyi rendszerrel, helyesebben mondva az ország gazdaságával. A befolyó jövedelmek nagy része arra szolgál, hogy az államot megvédje az ellenség támadásaitól és fosztogatásaitól. Ezen dologból természet-szerűleg következik, hogy ahol az állam pénzügyei rendezettek, ott az ország hadereje is jelentős, míg a pénzügyi bomlás maga után vonja a hadsereg gyengülését és evvel kapcsolatban az ország haderejének hanyatlását.

E szomorú igazság hazánk történetében talán legszembe-tünőbb a Jagellók idejében. Mátyás fényes korát egy minden tekintetben alatta álló időszak váltotta fel; mert míg Mátyás nagy és diadalmas háborukat viselve,¹⁾ mégis képes volt egy Európaszerte fényes és híres udvar költségeit fedezni, addig Ulászló saját házi szükségleteinek fedezésére kénytelen volt

¹⁾ Igaz, hogy Mátyásnál is előfordultak olyan esetek, hogy a zsoldosok zugolódtak, mert nem kaptak idejében fizetést, de míg ez nála pillanatnyi zavar, addig Ulászlónál napirenden volt. V. ö. *Császár Mihály*: A magy. műv. a XV. sz.-ban. 159. l.

gyakran kölcsönökhöz folyamodni. A hanyatlás minden téren szembetűnő és rohamos volt elannyira, hogy Mátyásnak híres *fekete serege*, mely megteremtőjének annyi dicsőséget, hírnevet, a külföldiek szemében pedig elismerő bámulatot szerzett, alig néhány évre a nagy király halála után kénytelen volt rabláshoz, erőszakoskodáshoz folyamodni, hogy a szükséges élelmet magának megszerezhesse; ez természetesen büntetendő cselekmény volt és a fekete sereg fegyveres szétverésére vezetett.¹⁾ Így el lett vágva az ut, hogy az oly szépen kezdődő és eredményeket felmutató állandó hadsereg tovább fejlődhessék. A honvédelem továbbra is az Anjouk által alapított *bänderialis hadrendszere* lett utalva; ez magában véve nem lett volna baj, bár nehézkes volt és az országot a főurak szeszélyének tette ki, ha a honvédelemre köteles osztályok át tudták volna érezni feladatuk fontosságát és nem csupán önzésük vezérelte volna őket. Így azonban lehetőleg a királyra óhajtották hárítani a súlyosabb részt.

A fekete sereg
pusztulása

Bänderialis
hadrendszer

Törvény értelmében az ország esetleges megtámadásakor a védelem a *királyi és tiszti bandériumokra* hármlott; csak ezek elégtelensége esetén voltak kötelesek a főpapok, főurak és megyék bandériumai, melyeknek zászlai alá csatlakozott a nemesség is, hadba szállni, de csak a király személyes vezetése alatt és az ország határain belül. 1435 óta, ha a szükség igen nagy volt, a jobbágyokat is bevonták a hadviselésbe, mint telekkatonaságot.²⁾ Csupán két évi időtartamot ölelnek fel az Ulászló korabeli számadások, de ebből is meglehetősen megismerhetjük azt, hogy az egyes említett tényezők, miként teljesítették hadi kötelezettségeiket.

Királyi és tiszti
bandériumok

A királynak kötelessége volt *zsoldosokat fogadni*, hogy a kültámadásokat visszaverje és az egyes várakat őrséggel lássa el. Ulászló, amennyire tőle telt, iparkodott ezen kötelességének megfelelni, hogy zilált pénzügyi viszonyai ebben nem kedveztek neki, az nem róható fel teljesen az ő hibájául. A zsoldosokat legtöbbször nyugaton az osztrák tartományokban

Zsoldos fogadás

¹⁾ *Bonfini*: Dec. V. Lib. III. (Pozsony 1744. 554. 1.). V. ö. *Bárczay Oszkár*: A hadügy fejlődésének története. II, 524. l.

²⁾ 1435. Első decretum. II. Minden 33 jobbágy után egy jól felszerelt lovas.

fogadták és a zsoldos fogadással megbizottak vagy pénzt vagy szövet-posztó ajándékokat kaptak szolgálatukért. Mikor a kincstárnok értesült róla, hogy a római király — a német császárt mindig így említik a számadások — zsoldosai egy részét szabadon bocsátotta, követet küldött Pretzner Gáspár szlavoniai harminczadszedőhöz, hogy siessen és fogadja ezeket Ulászló szolgálatába; Pretzner Gáspár Karinthyában, Krajnában és Stájerországban fel is fogadott 615 gyalogost, akik egy negyed évre 3690 frtot kaptak.¹⁾ Ebben az esetben telát egy zsoldos havi fizetése 2 frt volt. Czobor Márton Morvaországba,²⁾ Volf János pedig 200 zsoldos fogadására Bécsbe ment.³⁾ Mikor Ulászló Verőczen tartózkodott Bécsből 3 csapatvezető (magister rotarum) ment hozzá és felajánlották neki szolgálatukat, minthogy azonban nem volt reájuk szükség, Ulászló 10 frtot adott nekik kiadásaikra és elbocsátotta őket.⁴⁾ A felfogadott zsoldosokat azután, ha nem volt háboru, a végvárakban helyezte el.

A zsoldosok
fizetése

Az 1492. XVII. t.-cz. elrendeli, hogy a király gondoskodjék a zsoldosok és tisztek fizetéséről, hogy ezek a végvidék lakosait ne rabolják, ha pedig mégis megteszik, más hatalmaskodók példájára büntessék meg őket. A törvény ellenére a zsoldosok *fizetésüket* csak sok nehézség és utánjárással tudták megkapni; a felfogadáskor kifizették ugyan őket egy-két hónapra,⁵⁾ de azután megváltoztak a viszonyok és sokszor voltak kénytelenek sürgető követeket küldeni a kincstárnokhoz fizetésükért; mivel azonban ez rendszerint nem rendelkezett kellő pénzüsszeggel, a követeket ott tartotta, hogy várokozzanak, ezalatt pedig ellátási költségeiket a kincstárnak kellett fedeznie. Hogy ez a várokozás néha igen hosszú ideig eltartott, annak igazolására legyen elég annyit megemlítenem, hogy midőn Nándorfehérvárról Antal naszádos és Albert gyalogos kapitányok mentek Budára pénzért, Április 24-dikén kapták az első pár

¹⁾ Engel: G. I. 46 l. és 57. l.

²⁾ U. o. 103. l.

³⁾ U. o. G. I. 67. l.

⁴⁾ U. o. 68. l.

⁵⁾ U. o. 45, 46, 104. l.

forintot,¹⁾ hogy nyugodtan várakozzanak és még július 19-dikén is Budán voltak.²⁾ Csak egy olyan esettel találkozunk, midőn elég jelentékeny összeget fordítanak a zsoldosok fizetésére, nevezetesen Marsalk udvarnok 9000 frtot kapott ezen célra a kincstárból;³⁾ különben pedig sokkal csekélyebb összegeket szoktak erre a célra fordítani.

A király csapataiban a zsoldosokon kívül udvari emberek is voltak, még pedig úgy magyarok, mint csehek, ez utóbbiaknak Rachyn János nevű kapitányát névszerint is ismerjük.⁴⁾ A zsoldosok nagy része gyalogos volt; a lovasokat, kiknek élén szintén kapitányok állottak,⁵⁾ *huszároknak* írják a számadások. Fizetésüket ezek is nehezen tudták megkapni, ez volt az oka annak, hogy a Jajczán lévő összes huszárok kivonultak a várból és mindaddig nem voltak hajlandók visszatérni, míg pénzt nem kaptak.⁶⁾ A szörényi, karánsebesi huszárok⁷⁾ szintén a királyhoz fordultak segítségért. A végvárakban tartózkodó huszárok feladata a védelmen kívül főkép a támadás volt. Ha t. i. a várat az ellenség ostromolta, vagy a közeli vidéken tartózkodott, akkor ezek ki ki csaptak, az ellenséget megszalasztani s a környéket megtisztítani iparkodtak. Mikor Kinizsi Pál Ulászló felszólítására Szerbiába tört, hozzá csatlakozott a nándorfehérvári várnagy és bán is; ekkor a király Horváth Márk királyi udvarnokra bízta Nándorfehérvár védelmét mindaddig, míg a bán Szerbiából visszatér; a vár őrizetére pedig 50 huszárt küldött, a kiucstárnoknak pedig meghagyta, hogy Kinizsi Pál oldal mellé 100 huszárt toborozzon; a kincstárnok teljesítette a király parancsát és a felfogadott 100 huszárnak 83 frtot fizetett.⁸⁾

Huszárok

1) Engel: G. I. 92. 1.

2) U. o. 96. 1.

3) U. o. 86. 1.

4) U. o. 58. és 66. 1.

5) U. o. G. I. 50. 1.

6) U. o. 69. 1.

7) U. o. 50. 77. 1.

8) U. o. G. I. 51–52. 1. Mily szegények ezek az adatok Bonfini elbeszélése mellett, a ki szerint Kinizsi 14000 emberrel kelt át a Dunán és roppant zsákmányt szerzett, de Szendrőt már nem vehette ostrom alá, mert időközben meghalt. *Bonfini*, Dec. V. L. IV. 565. 1.

Sokszor a huszárok követi minőségben jelentek meg a királyi udvarban segítséget kérve a végvárak számára, melyekben tartózkodtak;¹⁾ a tulajdonképeni udvari huszárok az udvar szolgálatában állva különböző feladatokat végeztek.²⁾

Tiszti
banderiumok

A király banderiumain kívül állandó honvédelemre voltak kötelezve a *tiszti banderiumok* is, t. i. a nádor, az erdélyi vajda, a temesi gróf és a bánok (nándorfelhevári, sabácsi, jajczai) csapatai. Ezen főhivatalnokok évente jelentékeny fizetést huztak a királytól, hogy így honvédelmi köteleseégeiket teljesíthessék, azonkívül egyes várak fentartására még külön is kaptak jelentékeny összegeket. A számadások között meg vannak azon szerződések, melyeket az egyes

A főhivatalnokokkal kötött szerződések

főhivatalnokokkal és bánokkal kötöttek, ezekből megtudjuk, hogy fizetésükért minő szolgálatokkal voltak kötelesek. Még az 1492-dik évben (márcz. 29.) megválasztották Szapolyai

Nádor

István szepesi grófot *nádor*rá, fizetése készpénzben 4000 frt, sóban 2000 frt volt; Sáros várának fentartására évenként 4000 frtot, a korona és a visegrádi vár őrzésére pedig 1000 frtot rendelték neki;³⁾ évente tehát 11,000 frtot kapott. Még nagyobb volt a fizetése Drágfy Bertalan *erdélyi vajdának*,⁴⁾ a vele kötött szerződés szerint 9000 arany frtot és 3000 frt értékű só, tehát összesen 12,000 frtot kap, amelyért csupán 200 fegyverest volt köteles tartani a király szolgálatára.⁵⁾

Erdélyi vajda

Temesi gróf

A *temesi gróf* Kinizsi Pál halála után Somi Józsa lett. ki 9000 frt fizetése fejében 100 fegyveres lovassal volt köteles a király szolgálatára állani.⁶⁾

Horvát bán

A *horvát bán* katonai kötelessége nincs ugyan meghatározva, de körülbelül ugyanennyi lehetett; Ulászló Corvin János herceget tette horvát bánná és évenkénti fizetésül

¹⁾ Engel G: I. 119, 121. l.

²⁾ Lásd ezen mű: A királyi udvar személyzete.

³⁾ Engel: G. I. 130. l.

⁴⁾ Losonczy László erd. vajdát is említik a számadások, (U. o. 41, 46, 48, 151 l.) a ki azelőtt Drágfyval együtt volt erdélyi vajda, de mivel Ulászló a felmerülő sok zavart épen ezen körülménynek tulajdonította, azért csak Drágfyt hagyta meg, a ki rendet is csinált azután — ha kellett — kegyetlen eszközökkel is. Bonfini: Dec. V. L. IV. (564. l.)

⁵⁾ U. o. 129. l.

⁶⁾ Engel: G. I. 127. l.

10,000 arany forintot rendelt számára.¹⁾ 1494. nov. 31-dikétől kezdődőleg *szörényi bánokká* nevezte ki Tárnok Pétert és Gelleszthényi Jakabot, kik készpénzben 4000 frtot, sóban 2000 frtot kaptak. A két *jajczai bán*nak 11,000 frtot, a *sabácsi bánok*nak 4000 frt fizetést rendelt s ugyanannyit a *zeberniki bánok*nak.²⁾ Ezen bánok feladata a végvidék védelmezése volt a török becsapásokkal szemben.

Szörényi bánok
Jajczai bánok
Sabácsi bánok
Zeberniki bánok

Midőn Ulászlónak szüksége volt rá, csatlakozásra szólította fel az említett főhivatalnokokat, sürgetve őket, hogy katonaságukkal siessenek hozzá.³⁾ Azonban a királyi és tiszti banderiumok nem fejthettek ki olyan erőt, aminőt a körülmények megkívántak és így természetes, hogy Ulászló kénytelen volt a *főpapokat és főurakat is csatlakozásra szólítani*. Midőn Erdélyből Péterváradra ment, hogy boszut álljon a törökökön, kik az előző (1493) évben Ujlaki Lőrincz herczeggel összejátszva átkeltek a Száván és nagy pusztításokat vittek végbe Horvátországban, ilyen meghagyással küldött követeket az esztergomi, péterváradai és pécsváradai kormányzókhöz (gubernator)⁴⁾ Mikor pedig katonaságával Valpón időzött és Ujlaki Lőrincz ellen készült harcolni, csatlakozásra hívta fel a temesi grófot, a horvát bánt és a nándorfehérvári bánokat; minthogy azonban ezek csapatai elégtelenek voltak, hasonló megbízású királyi leveleket küldött még az ország főpapjai közül a kalocsai érseknek, a zágrábi és erdélyi püspöknek, a főurak közül pedig Palóczy Andrásnak, Országgh Zsigmondnak, Rozgonyi Istvánnak és Bebek Jánosnak.⁵⁾

A főpapok és főurak nem valami nagyon lelkesedtek a katonáskodásért s háborukért és ahol csak lehetett, kivonták magukat alóla, annál is inkább, mivel Ulászló erélyétől nem igen kellett tartaniok. Mátyás divatba hozta, hogy azok, kik katonákat állítani nem akarnak, ezen kötelezettségüket

¹⁾ Engel: G. I. 129. l. Corvin János előtt Kanizsay László volt a bán. (U. o. 45. és 98. l.)

²⁾ U. o. 127–129. l.

³⁾ U. o. 65. l.

⁴⁾ U. o. G. I. 50. l.

⁵⁾ U. o. 64–65. l.

évenként pénzen válthassák meg. Az így befolyt összegeket azután zsoldosok fogadására fordította, akik céljainak sokkal jobban megfeleltek, mint a nehézkes, sokszor okoskodó banderialis nemesség. Ulászló alatt is megmaradt ezen szokás, bár jelentőségét elvesztette, mert egyrészt nehéz volt pénzhez jutni, másrészt pedig a begyűlt összeget sem fordíthatták mindig eredeti céljára, hanem igen sokszor a háztartási költségek fedezésére. A számadásokban mindössze 2600 frt azon összeg, mely katonaaállítás alól való megváltásért folyt a kincstárba.¹⁾

Köznemesei
felkelés

A *köznemességnek* a vármegyék zászlai alatt kellett hadba szállnia személyesen, de mivel az egytelkes nemesek nagyon hiányos fegyverzetben jelentek meg, később elrendelték, hogy többen összeállva küldjenek egy jól fegyverzett vitézt.²⁾ A számadásokban csupán egy vonatkozást találunk rájuk nézve; nevezetesen azt olvassuk, hogy Ulászló Bars, Nyitra, Trencsén, Gömör, Torna, Zemplén, Heves, Hont, Turóc, Árva és Liptó megye nemesei közül egyeseknek meghagyta, hogy nem tartoznak a nádorhoz csatlakozni és saját pénzükhöz katonáskodni.³⁾

Személyesen tartoztak hadba szállni a nemesi kiváltságokkal bíró *székelyek* is és azt látjuk, hogy Ulászló, midőn Péterváradon tartózkodott, küldött is hozzájuk követeket azzal a meghagyással, hogy siessenek hozzá.⁴⁾

Végvárak

Látjuk, hogy mindezen csapatokat akkor hívja magához Ulászló, mikor az ország déli részén tartózkodik; ennek az volt az oka, hogy ebben az időben (1494 és 95.) úgy a német császárral, mint Alberttel már békét kötött, az ország déli határát ellenben török részről folytonosan veszedelem fenyegette; a *végvárak* el voltak hanyagolva, mivel pedig ezek voltak a honvédelem legfontosabb elemei, ezeknek védelméről gon-

¹⁾ Miklós váci püspök 900 frtot, Báthori András 1000 frtot, Podmaniczky 200 frtot, a pécsváradai kormányzó pedig 500 frtot fizetett. (*Engel*: G. I. 17. és 18. l.)

²⁾ 1492. XX. t. cz. elrendeli, hogy az egytelkes nemesek minden tíz ház után egy lándzsával, pajzsával s íjjal felfegyverzett lovast küldjenek.

³⁾ *Engel*: G. I. 104. l.

⁴⁾ U. o. 51. l.

doskodni kellett.¹⁾ Az 1495. XXXVI. t. cz. elrendeli, hogy a végvárakban két várnagy (kapitány) legyen és az egyik főbenjáró büntetés terhe alatt állandóan ott tartózkodjék

Az ország legfontosabb vára és egyuttal Magyarország kulcsa *Nándorfehérvár* (Belgrád) volt, melyet a török 1493-ban Nándorfehérvár ostrom alá vett, de Kinizsi felmentette. Ennek megvédésére tette Ulászló a legmesszebb menő ovóintézkedéseket és egyuttal a legtöbb kiadást. Nándorfehérvári bánokká, illetőleg kapitányokká kinevezte More Györgyöt és Szokoli Albertet olyan feltételek mellett, hogy állandóan tartsanak 200 könnyű fegyverzetű lovas, a kiknek fizetésére kapnak majd a királytól évente 4800 frtot; eszerint minden lovasnak havonta 2 frt jut; ezenkívül minden lovas kap 10 arany frt érő sőt; maguk a bánok 800 frt évi fizetést kapnak, de kötelességükké teszi még a király, hogy gondoskodjanak kémekről, a kiadást, a mit ezekre tesznek megtéríti nekik, a mint méltányos.²⁾ A kapitányokon kívül még Mihály várnagygyal (provisor) is egyezséget kötött arra nézve, hogy miként járjon el a vár szolgálatára rendelt őrség fentartásánál és fizetésénél. Eszerint benn a várban állandóan tartózkodjék 500 gyalogos, kik egy évre fejenkint 12 frtot, egy ruhát és egy egyszerű posztóból készült tunikát kapnak, élelmet azonban nem; köteles továbbá tartani Nándorfehérvár, Vizvár és Zemplén (Zimony) várakban 32 őrt, a kiknek évi fizetése fejenkint szintén 12 frt, egy egyszerű posztóból készült ruha és egy takaró. A várban előforduló munkálatokat, javításokat, ágyú mesterek, ácsok, kovácsok, kőfaragók és más mesteremberek végzik olyan díjazás mellett, a milyenben a várnagy — vagy tisztartó — meg tud velük egyezni, de kötelessége erről kimutatást nyújtani. A várnagyot is kötelezik jó és hű kémek tartására, hogy ezek a török minden szándékáról, újításáról, mozdulatáról hirt adjanak.³⁾

¹⁾ II. Lajos idejében elrendelték, hogy a főrendek csapataik felét állandóan a határon tartsák. V. ö. *Bárcaay* id. m., II. 526. l.

²⁾ 1494-ben Szokoli Albert helyett Czobor Márton volt a bán, az új bánok csak 1495 nov. 5-én léptek hivatalukba. (*Engel*: G. I, 48 és 127. l.).

³⁾ *Engel*: G. I. 128. l.

A szerződés igen szépen körvonalozta a bánok és várnagy teendőit, kötelességeit, azonban nem rajtok mulott, hogy a dolog nem ment mindig olyan szépen és rendesen, mint a hogy előírták; a katonaság részére utalványozott összeget nehezen tudták megkapni, s így nem csodálkozhatunk azon, hogy olyan esetek is előfordultak, mint a jajczai huszároké, kik egyszerűen megtagadták az engedelmiséget és kivonultak a várból.¹⁾

A szerződés egyik pontja arról emlékezik meg, hogy a katonák nem kaptak ételmet, ez azonban nem volt általános, mert az, hogy a kincstárnok gabonát vásárolt és azt hajókon leküldték Nándorfehérvárra,²⁾ mutatja, hogy Ulászlónak — legalább részben — még az élelmezésről is kellett gondoskodnia. Ezt bizonyítja az is, hogy Bánfy Miklós, ki a király személyében Budán tartózkodott, elküldte Ulászló leveleit Tolna, Bács, Bodrog, Valkó, Szerém, Győr, Pozsony, Sopron és Baranya megyék egyes tehetősebb egyéneihez azon meghagyással, hogy szállítsanak Tolna városához ételmet, onnan majd hajókon leviszik Nándorfehérvárra.³⁾

Jajcza

Nándorfehérvár után legnagyobb jelentősége *Jajczának* volt, melynek élén két bán állott; még pedig 1494-ben Batthyány Boldizsár és Beriszló Ferencz, 1495-ben pedig Kanizsay László és Bebek János, az utóbbiaknak Ulászló 11.000 frt évi fizetést rendelt. Eredetileg az 1495 ik év első felében kellett volna állásukat elfoglalniok, de mivel a vár helyreállítása, mely a régi bánok kötelessége volt, s a mire Batthyány kapott is 1000 frtot,⁴⁾ nagyon lassan haladt előre, a hivatalba lépés idejét Szent Mihály napra tűzték ki. A két első bán idejében a vár fentartására,⁵⁾ a falak kijavítására⁶⁾ és a bánoknak fizetésül,⁷⁾ mintegy 6000 frtot fizetett ki a

¹⁾ Lásd ezen mű 35. l.

²⁾ 4029 pécsi kőből gabonát vásároltak; tiz pécsi kőből ára 1 forint volt (*Engel*: G. I. 43. l.)

³⁾ *Engel*: G. I. 93. l.

⁴⁾ U. o. 121. l.

⁵⁾ U. o. 44., 45., 74., 151. l.

⁶⁾ U. o. 91., 121. l.

⁷⁾ U. o. 45., 91., 99. l.

kincstárnok; maguk a jajczai polgárok szintén gyakran részesültek hadi segélyben, melynek összege 20—200 frt¹⁾ között váltakozott. Jajczára is szállítottak le élelmi szereket a király költségén²⁾ épen úgy, mint Nándorfehérvárra; de élelem adással voltak még kötelesek Szlavonia lakosai is, kiknél ezt Ulászló két ízben rendelte el.³⁾

Még két bányságot említenek meg a számadások: a sabáczit és a zebernikit; mindkettő a hasonnevű várról vette nevét és a bánok feladata is voltaképen a vár védelme és fentartása volt, a mire 4000—4000 frt fizetést kaptak. *Sabác* élére Kispolyák Jánost és Kende Miklóst,⁴⁾ zeberniki bánokká pedig Beriszló Jánost és Stresemlyei Györgyöt⁵⁾ nevezte ki Ulászló. *Zebernyik* védelmével megbízták még Geréb Pétert is, a ki vár fentartására és fizetésül mint főajtonálló 2000 frtot kapott.⁶⁾

Jelentős várak voltak még az ország déli részén. *Szörény*, mely a szörényi kapitányok, vagy bánok alatt állott, de a melynek fentartására More György nándorfehérvári kapitány is kapott egyízben 913 frtot;⁷⁾ fontos vár volt még *Pétervárad*,⁸⁾ a tengerparton pedig *Zengg*, Magyarországnak abban az időben egyetlen kikötő városa. A zenggi kapitány eleinte Tárnok Péter volt, de midőn Ulászló szörényi banná tette, Kolonics Miklós és Zágrábi János lettek kapitányok; nemcsak magát Zengg várát védték, hanem a szomszédos tenger-melléki várakat is.⁹⁾ Ily czímen kapott Tárnok Péter előbb 616 frtot 600 zsoldos fogadására,¹⁰⁾ később 316 frtot a szom-

Sabác

Zebernyik

Szörény

Pétervárad

Zengg

¹⁾ Engel: G. I. 45., 91., 156., 164. l.

²⁾ 2607 pécsi köből gabonát 260 frt értékben. (U. o. 43. l.)

³⁾ U. o. 44 és 72. l.

⁴⁾ U. o. 129. l.

⁵⁾ U. o. 127. l.

⁶⁾ U. o. 46. l. Az 1492. és 1495. országgyűlések végzéseinek erősítő záradékában Lindvai Bánfy Miklós van főajtonállónak mondva.

⁷⁾ U. o. 41 és 43. l.

⁸⁾ U. o. 50. l.

⁹⁾ U. o. 158. l.

¹⁰⁾ U. o. 45. l.

szédos várak fentartására,¹⁾ Úgyancsak Zengg és más szomszédos várak védelmére adtak 400 frtot Horváth Miklósnak.²⁾

Megemlíthetjük még a határokon a következő várakat, melyek részint Ulászló birtokában, részint magánosok kezében voltak, de a melyeknek fentartásában Ulászló kénytelen volt a várbirtokosokat segíteni, ha nem akarta, hogy azok az ellenség kezébe kerüljenek: Grécz,³⁾ Horvátország határán Kruppa,⁴⁾ továbbá Tinin és Lab,⁵⁾ Komocsacz,⁶⁾ a Bocskai Pétertől 1000 frtért megvett Kontevcz (Konthowcz),⁷⁾ Belovár (Belay),⁸⁾ a török és horvát határszélen Gai (Gay)⁹⁾ és Petrőcz (Petrowch).¹⁰⁾ Sokszor csupán azt említik a számadások, hogy kincstárnok pénzt ad egyeseknek *várak fentartására*, de a várat magát nem nevezik meg. Kanizsay László horvát bán mindig fizetésül és a horvát várak fentartására kapta az egyes összegeket,¹¹⁾ Haraszti Ferenez egy Boszniában,¹²⁾ Benkovichs Miklós a török határon levő vára¹³⁾ fentartására kapott pénzt.

Várak
elzálogosítása

Megtörtént az, hogy Ulászló *egyes várakat elzálogosított*, de mihelyt tehette sietett azokat visszaváltani. Tárnok Péter-

¹⁾ Engel: G. I. 47. l.

²⁾ U. o. 102. l.

³⁾ U. o. 61. l.

⁴⁾ Ezt Budosics Márton tartotta fenn jó ideje a saját költségén, azért azután Ulászló 400 frtot utalványoz neki, de csak 100 frtot kapott. (U. o. 157. l.)

⁵⁾ Kuzics János védelmezte a saját költségén, ezért 60 frtot utalványoznak neki, de csak 30 frtot kapott. U. o. 157. l.

⁶⁾ Tulajdonosai Horváth Márk és János kaptak Ulászlótól, a fentartásra 164 frtot, majd 50 frtot. U. o. 45. és 151. l.

⁷⁾ Engel: G. I. 150. l. (Nevna várához tartozott: V. ö. Csánki D. Magy. tört. föld. a Huny. kor. II. 325. l.)

⁸⁾ Birtokosa Pernsyth Gáspár. Engel; G. I. 156. l.

⁹⁾ Tulajdonosa Gay Lőrincz 32 frtot kapott Ulászlótól. U. o. 157. l. Pozsega megye.

¹⁰⁾ A vár élén Mihalovics Simon állott, a ki 30 frt segílyt kapott a királytól, de azt is feladatává tették, hogy testvéreinek árváit is gondozza. U. o. 158. l. V. ö. Petrőcz (Bács m.) Csánki id. m. II. 159. l.

¹¹⁾ Engel: G. I. 46., 156. l.

¹²⁾ 183 frtot; U. o. 42. l.

¹³⁾ U. o. 156. l.

nek 600 frtot adott a kincstárnok, hogy a Derencsényi Imre horvát bán halála után horvát kézbe került várakat kiváltsa.¹⁾ Mikor Czobor Márton volt a nándorfehérvári kapitány Ulászlónak 3000 frtot kellett adnia a vár fentartására, de mivel nem volt, elzalogosította neki újból Holics várát 2000 frtéért;²⁾ tehát egy ízben már kiváltotta. Sellenbergh János cseh kancellár 2200 frtot kapott, hogy visszaváltsa rajta Strechen várát;³⁾ Nernhauser János pedig 800 frtot adott kölcsön Ulászlónak szintén azon czélból, hogy egyes várakat kiváltson.⁴⁾

Meg kell emlékeznünk a határon fekvő várakon kívül a *budai várról* is, mely Ráskay Balázs várnagy felügyelete alatt állott. Az ő kezébe adták a vár fentartására és a várőrség fizetésére szükséges pénzüsszegeket.⁵⁾ A budai várban lévő gyalogosok egyrésze rendszeresen követte a királyt, ha valahová ment s ilyenkor a várban csekélyebb számú őrség maradt.⁶⁾

Budai vár

A *várak jókarban tartása*, a rongálások kijavitása, a hadi felszerelés, védő és támadó fegyverek beszerzése mind a király gondoskodásának voltak tárgyai, s Ulászló igyekezett is a várak állapotáról időnkint értesülést szerezni. Slezak Iván nevű udvarnokát, a ki prágai prépost volt, Jakab királyi puskaművessel leküldte Nándorfehérvárra és Szabácsra, hogy vizsgálják meg ezen várakat és tegyenek előterjesztést mi módon lehet és kell azokat kijavitani.⁷⁾ A váraknál sokféle mesteremberrel találkozunk, kik a különböző munkálatokat végezték. A bombardariusok, vagyis *ágyumesterek*, az ágyukat és más hadi szereket kezelték, tehát voltaképen a várőrséghez számítandók; de nemcsak a várakban tartzkodtak, hanem a királyt is kísérték ilyen ágyumesterek, ha harczba indult. Mikor Ulászló Péterváradról Nándorfehérvárra utazott, utközben megállapodott Szalánkemémen, a hol szerző-

A várak jókarban tartása

Ágyumesterek

¹⁾ Engel: G. I. 45. 1.

²⁾ U. o. 48. 1.

³⁾ U. o. 160. 1.

⁴⁾ U. o. 117. 1.

⁵⁾ U. o. 41 és 42. 1.

⁶⁾ Ráskai Balázs 25 gyalogost tartott a budai várban a király távollétében, ezeknek fizetésére kapott 200 frtot. U. o. 41. V. ö. 163. 1.

⁷⁾ U. o. 167. 1.

dést kötöttek az ágyumesterekkel; eszerint István és János ágyumesterek két-két szolgálával állandóan a király mellett lesznek, kezelik az ágyukat és más hadi gépeket, ennek fejében pedig Istvánnak $\frac{1}{4}$ évi fizetése 10 frt készpénz és élelmezés a királyi konyhából, a mi szintén 10 frtra tehető; a másik élelmet nem kap, hanem 15 frt készpénzt, a szolgálak pedig fejenként 10 frtot.¹⁾ Ugyanezen alkalommal szerződést kötöttek újból Andrással, a szőrényi vár ágyumesterével is, a kinek meghagyták, hogy menjen vissza Szőrényvárába és András napjától kezdve (nov. 30.) foglalja el szolgálatát; egy negyedévi fizetésére 15 frtot, a segédkező két szolgának pedig 16 frtot mindjárt ki is fizettek²⁾ Nándorfehérvárt,³⁾ Jajczán⁴⁾ szintén olvasunk ágyumesterről.

Az ágyumestereken kívül jelentékeny szerepük volt még a védő és támadó eszközök kezelésénél, készítésénél a Kovácsok, ácsok kőfaragók *kovácsok*-nak, *ácsok*-nak, és *kőfaragók*-nak. A kincstárnok két budai kovácsot és két pesti ács mestert fogadott fel, hogy állandóan a király kíséretében legyenek és gondot viseljenek a hadi gépekre, fizetésül minden három hétben fejenként 3 frtot kapnak.⁵⁾ Nándorfehérvár szolgálatára, jöllehet a szerződés értelmében ez Mihály tiszttartónak volt kötelessége, Dombay alkincstárnok fogadott fel egy évi szolgálatra két kovács és egy ács mestert.⁶⁾ Jajcza várában Miklós ács szolgált, a kit a kincstárnok fogadott fel, 80 frtot ígervén neki egy évre;⁷⁾ ugyanitt szolgáltak még körülbelül két évig Benedek kovács két, Mátyás ács három, István kőfaragó pedig két munkással.⁸⁾ A kovácsok néha az ágyú kezeiket vasalták meg,⁹⁾ máskor a puskapor gyártáshoz réz-

¹⁾ Mintegy két hónap mulva a második is kapott még 5 frtot, tehát az ő fizetése is 20 frtot tett ki. V. ö. *Engel*: G. I. 66. l.

²⁾ U. o. 54. l.

³⁾ U. o. 129. l.

⁴⁾ U. o. 60. l.

⁵⁾ U. o. 54. l.

⁶⁾ U. o. 92. l.

⁷⁾ U. o. 89. l.

⁸⁾ *Ulászló 140 frtot utalványozott nekik, de csak 36 frtot tudtak kapni.* (U. o. 156. l.)

⁹⁾ »*Fabris Magistri Jacobi ad Chwr ad ferrandum rotas Offnycharum empti sunt carbones fl. 1.*« U. o. 107. l.

mozsarakat és vas törőket készítettek.¹⁾ A *puskapor gyártás* Jakab királyi puskaműves felügyelete alatt állott, kivüle csak egy ízben tesznek említést a számadások Gymer János régi királyi puskaművesről.²⁾ Rendesen Jakab kir. puska-művest bízták meg, hogy készítsen puskaport; ő azután erre a célra salétromot,³⁾ ként és szenet⁴⁾ vásárolt, mozsarakat, katlanokat készíttetett,⁵⁾ majd egyes budai mesterembereknek adta át elkészítés végett.⁶⁾ Ha sürgős volt a dolog készpénzen is vásároltak puskaport⁷⁾ melyet, azután rendszeren budai bodnások által készített kis hordókban tartottak; tiz ilyen kis puskaporos hordó ára 1 frt volt.⁸⁾

A puskaporon kívül *ólom golyókat* használtak. A védő Ólom golyók és támadó fegyverek elkészítéséről nagy részben szintén Jakab puskaműves gondoskodott; ő tartott erre a célra — a király költségén — mesterembereket és munkásokat, az ő kötelessége volt azután gondoskodni arról hogy az elkészített fegyvereket és a hozzájuk szükséges felszereléseket elszállítsák a várakba, vagy az esetleges várostromokhoz.

A *lövő fegyverek* ekkor már általánosan használatosak Lövő fegyverek voltak; ilyenek a kézi puska (pixis manualis) és a szakállas puska (pixis barbata), de mellettük használatos még a számszerigy, vagyis a régi nyilpuska,¹⁰⁾ sőt az egyszerű kézi íj is nyilakkal. Az egyes várakat igyekezett Ulászó tőle telhetőleg ellátni a szükséges fegyverekkel. A zenggi várbeliek kérésére küldött nekik 100 szakállas puskát (60 frt), 100 kézi

¹⁾ »Magistro Petro fabro, qui fecit eisdem Mordariis de ferro duo instrumenta vulgo Therew...« (Engel: G. I. 104. l.

²⁾ U. o. 68. l.

³⁾ Jajczára követet küldtek, hogy csak folytassák a salétrom gyártást. U. o. 173. l.

⁴⁾ U. o. 97 és 104. l.

⁵⁾ U. o. 100. l.

⁶⁾ Miklós budai mester tizedmagával 16 hétig, Bálint mester ötödmagával 4 hétig gyártott puskaport, összesen 69 frt 20 denárt kaptak. U. o. 102. l.

⁷⁾ U. o. 46 és 03. l.

⁸⁾ U. o. 101. l.

⁹⁾ A Karinthyában és Krajnában felfogadott zsoldosok részére 32 frtért vettek puskaport és ólomgolyókat. U. o. 46. l.

¹⁰⁾ U. o. 96. l.

puskát (57 frt), 38 számszerigyet (57 frt), 16 mázsa puska-
port(1 mázsa 8 frt), 4 mázsa ólmot (16 frt) és kü-
lönböző köteleket -- »thekerwen« --; mindezt Zágrábon
keresztül szekereken vitték le Zenggebe.¹⁾ Jajcza számára Mo-
hácsig hajón, onnan Béla városáig (Belovár) szekereken kül-
dött Ulászló szakállas puskákat és hozzávaló golyókat, kézi
puskákat, a puskaapor készítésére salétromot és ként, továbbá
ijjakat és nyilakat; Béla városánál mindezt átadták a jajczai
bánnak.²⁾ Más alkalommal pedig Jajczára és Nándorfehé-
várra 177 frt ára ijjat és pajzsot küldtek Budáról;³⁾ Nándor-
fehérvárra mindig hajón szállítottak le mindent, mivel a vizi
ut volt a legkényelmesebb és legrövidebb.⁴⁾ Kanizsay László
horvát bán is kapott Ulászlótól 150 szakállas puskát, 10 má-
zsa puskaport és 10000 golyóbist, hogy ezt az egyes horvát
városokban elhelyezze.⁵⁾

Ágyuk

A puskákon kívül különböző fajú és nagyságú *ágyuk*-
ról is megemlékeznek a számadások, ilyenek a *stubnicza*
vagy kis ágyú,⁶⁾ az *offnycza* vagyis taraczk,⁷⁾ a *mozsárágyú*⁸⁾
(felvető) és általában a *bombardák* (ágyuk).⁹⁾ Az ágyuk az
ágyumesterek gondozása alatt állottak; a *kófaragók* (*lapicida*)
különböző nagyságú kőgolyókat faragtak a bányákból kiásott
kövekből,¹⁰⁾ de segítették maguk is törni az ostromlott vár fa-
lait.¹¹⁾ Az ágyukat vagy szekereken vitték, vagy kerekeken
tolták. Jakab királyi puska-műves több ízben kapott pénzt,
hogy vágasson ki fát az ágyúszekerek és kerekek számára,¹²⁾
az elkészített fakerekeket azután a kovácsok megvasalták.¹³⁾
Az ágyukhoz és ágyúszekerekhez vásároltak még szijakat.

1) Engel: G. I. 161 és 162. 1.

2) U. o. 90. 1.

3) U. o. 44. 1.

4) U. o. 91—93, 96. 1.

5) U. o. 98. 1.

6) U. o. 59, 101. 1.

7) U. o. 106, 107. 1.

8) ... »vulgo felwethe« U. o. 65. 1.

9) U. o. 97, 101. 1.

10) U. o. 61, 100—104, 106. 1.

11) U. o. 63. 1.

12) U. o. 103, 107. 1.

13) U. o. 97. 1.

vaslánczokat és erős kötélstrángokat;¹⁾ a fát rendszeren a Duna szigetén vágták úgy az említett célra, mint a puszkák agyára, a melyeket szintén meg szoktak vasalni.²⁾

A várostromokhoz még egyéb hadi eszközöket is használtak a számadások szerint. A kőfaragók csákánynyal törték a falakat;³⁾ voltak szekerczéik, fejszéik, használtak kapákat, ásókat és szórólapátokat.⁴⁾

A fegyverekkel kapcsolatban megemlítem, hogy voltak *királyi fegyverkészítők*; foglalkozásuk miben létét nevük mutatja, de ezeken kívül idegen fegyverkészítőkkel is találkoztunk; Hayndhaber Zsigmond és István ágostai fegyverkészítőktől 180 frtéért vettek a király számára fegyvereket.⁵⁾ A királyi fegyvereket azután *királyi fegyvercsiszolók* (politor armorum) gondozták.⁶⁾

Megemlékeznek számadásaink néhány *várostrom*-ról is. 1493-ban a törökök ostrom alá vették Nándorfehérvárt, de miután Kinizsinek sikerült a várat felszabadítani, Horvátországba mentek, ott nagy pusztítást vittek végbe. A közvélemény azzal gyanúsította *Ujlaki Lőrincz*-et, kinek birtokait a törökök nem bántották, hogy szövetségben áll velök. Miután Ulászlónak és Kinizsinek sikerült a törököt megverni, meg akarta büntetni Lőrincz herceget, kire különben is neheztelt részint hatalmaskodásai miatt,⁷⁾ részint pedig mivel tudomására jutott, hogy őt ökörnek nevezi.⁸⁾ Maga elé idézte tehát Bácsra; Lőrincz azonban nem ment el, hanem feleségét és vagyonát az osztrák határon lévő Németujvárra küldvén, megerősítette Illok (Ujlak) várát és háborúra készült.

Ulászló személyesen vonult *Ujlak* ellen, miután már

¹⁾ Engel: G. I. 99, 101. 1.

²⁾ U. o. 9, 106, 1.3. 1.

³⁾ » Murum, cum Celtes vulgo Chakan infringerunt.« U. o. 63, 89. 1.

⁴⁾ U. o. 89, 102, 103, 104. 1.

⁵⁾ U. o. 73 és 89. 1.

⁶⁾ U. o. 52. 1.

⁷⁾ Ulászló adószedőit megölette. V. ö. Ezen 21. 1. mű. A szerémi püspök halála után annak 3 várát elfoglalta. (Bonfini: Dec. V. Lib. IV. 566. 1.

⁸⁾ Engel G. I. 566. 1.

Ostromszerek

Királyi
fegyverkészítők

Várostrom

Ujlaki Lőrincz

Ujlak ostroma

előbb Bácsott különféle előkészületeket tett az ostromra. Mivel Jakab királyi puskaműves épen Budán volt, a király levelet küldött Budára, meghagyván neki, hogy siessen hozzá,¹⁾ mivel azonban késett, jelenléte pedig szükséges volt, öt nap múlva újabb sürgető követet menesztettek érte.²⁾ Jakab puskaműves el is indult, vele mentek János kőfaragó, Krisztof kovács, András ácsmesterek s vittek magukkal két hajón kis és nagy ágyúkat, ágyúgolyókat, puskaport, puskákat, 60 kapát, 50 szorólapátot és egyéb hadi szereket; mindezt budai hajósok szállították le.³⁾ Felszólították a királyi gyalogosokat is, hogy siessenek téli szálásukról a várhoz, a szlavoniai harminczadosnak pedig azt a megbízást adták, hogy fogadjon fel gyorsan 600 gyalogost.⁴⁾ A királyi seregen kívül megjelentek még Ujlak ostrománál a király felszólítására 100 gyalogossal Nagy Ferencz,⁵⁾ 200 lovassal More György nándorfehérvári bán,⁶⁾ továbbá Drágfy Bertalan, Geréb Péter és Bánfy Miklós.⁷⁾ Az ostrom megkezdése előtt kémeket küldtek ki a viszonyok tanulmányozására.⁸⁾ Az eredmény kedvező volt a királyra, Drágfy 2 nap, alatt bevette a várost, majd hosszabb ostrom után elfoglalták a várat is; azoknak, kik az ostromnál megsebesültek 24 frtot adott a kincstárnok,⁹⁾ a királyi és főuri trombitások között pedig borralalót osztottak szét.¹⁰⁾ Ujlaki Lőrincz maga elmenekül, anyjának kegyelmet ad Ulászló és katonai oltalom alatt Budára küldi, megígérvén neki, hogy gondoskodni fog eltartásáról.¹¹⁾

Szata ostroma

Ugyánezen időben történt *Zatha (Szata ostroma,)* a hová

¹⁾ *Engel*: G. I. 57. 1.

²⁾ U. o. 58. 1.

³⁾ U. o. 58, 59, 101, 102. 1.

⁴⁾ U. o. 56, 58. 1.

⁵⁾ 500 frtot kapott ezért. V. ö. U. o. 101. 1.

⁶⁾ 200 frtot kapott érte. V. ö. U. o. 154. 1.

⁷⁾ *Bonfini*: Dec. V. Lit. IV. 566. 1.

⁸⁾ *Engel*: G. I. 57. 1.

⁹⁾ U. o. 60. 1.

¹⁰⁾ U. o. 62. 1.

¹¹⁾ U. o. 62. 1. V. ö. *Bonfini*: Dec. V. Lib. IV. 567—568. 1.

szintén elküldték a királyi gyalogosokat,¹⁾ ezek számára pedig puskákat²⁾ és puskaport.³⁾ Ágyuk sem hiányoztak, Mindszenti Mózesről ugyanis azt olvassuk, hogy Zatháról egy nagy ágyut szállíttatott Valpóra.⁴⁾ Zatha ostrománál az Ujlaknál is szereplő Mezericzky udvarnok lehetett a királyi sereg vezére, legalább erre enged következtetni az, hogy Geréb Pétert arra szólítják fel, küldjön Mezericzkynek Zatha ostromára 200 gyalogost;⁵⁾ ugyancsak ő veszi ostrom alá Zlakoch erősségét is (fortalitium, és ezt tudatja a királylyal.⁷⁾

Rendes szokás volt az, hogy az uralkodót azonnal értesítették az egyes várak ostromáról, a mi nagyon természetes, mert az ország eseményei iránt tanusított érdeklődést leszámitva, a vár ostrománál felmerülő kiadásokat neki kellett fedeznie.⁸⁾ Ugyanigy jártak el akkor, ha ellenség tört az országba. Nelepčy János azzal a hirrel ment Budára, hogy a törökök betörték és ostrom alá vették Jajcza várát; mivel Ulászló akkor épen Kassán időzött, oda is utána indult; az alkincstárnok biztos hirt akarván szerezni az ostrom lefolyásáról, Szem Pált küldte el Jajczára.⁹⁾

A kémeknek jelentékeny szerepük volt mindig a hadviselésben; a nándorfelhevári várnagygyal kötött szerződésben világosan kikötötték, hogy jó és hű kémekről kell gondoskodni, hogy azok értesülést nyujtsanak a török minden szándékáról és mozdulatáról. Nem szorul bővebb magyarázatra az, hogy miért kívántak a kémektől jóságot és hűséget, hiszen ellenkezőleg nem lehetett volna bizni az általuk szolgáltatott hírek valódiságában. Néha nincs ugyan megnevezve a számadásokban a kém (explorator) szó, de a feladat azo-

Kémek

¹⁾ Engel G. I. 56. l.

²⁾ »Vigesimā octava Decembris Palkoni Kun pro ferramentis et Bobatis equorum regionum, ad obsidionem Zatha pixides deventium . . .« (U. o. 61. l.)

³⁾ U. o. 62. l.

⁴⁾ U. o. 65. l.

⁵⁾ U. o. 57. l, V. ö. Csánky: M. föld. H. II. 287. l.

⁶⁾ Engel: G. I. 63. l.

⁷⁾ U. o. 96. l.

⁸⁾ Geréb Péter, mikor ostrom alá vette Gara, Csorna, Bakua, Darnotz várát, mindig bejelentette ezt Ulászlónak. V. ö. Engel: G. I. 64–68. l.

⁹⁾ U. o. 95. l.

nossága kétségtelenné teszi, hogy azokról van szó; Ulászló még 1494-ben meghagyja Kinizsi Pálnak és a nándorfehérvári tiszttartónak, hogy tudakolják meg a törökök éhségéről szóló hírek valóságát; magától értetődik, hogy ez csak kémek útján volt lehetséges.¹⁾

Kaposujvár
ostroma

Ujlak bevétele mégnem vetett véget a Lőrincz herceggel viselt harczoknak. Mialatt Ulászló Verőczen tartotta az oktávás törvényszéket, azalatt Drágfy Bertalan erdélyi vajda egymásután foglalta el az Ujlaki birtokában levő várakat és erődítményeket. Ozora várának elfoglalása után *Kaposujvár* ostromára ment, az ostrom céljaira különböző hadi szereket²⁾ és 200 frt subsidiumot adtak neki.³⁾ Az ostrom, melynél 100 gyalogossal Vohár János csapatvezető is résztvett⁴⁾ eredményesen végződött, mert a hadi szereket szállító fuvarosokról azt olvassuk, hogy a vár elfoglalása után lovaikkal (36) még 39 napig a közeli Papd nevű faluban időztek. Az ostromlók közül néhányan fogságba kerültek, de később kiszabadultak és a kincstárnoktól pár forint segélyt kaptak.⁵⁾

A nádor fellépett ugyan Lőrincz herceg érdekében azzal a felszólítással, hogy a király terjessze az ügyet rendes törvényszék elé, Ulászló azonban ebbe nem egyezett bele,⁶⁾ tovább folytatta a harczot és ostrom alá vétette Németujvárt, miután előbb Szőlő Antal és Prodaviz Péter kikémlték az ottani állapotokat.⁷⁾ Ulászló különben is megtett minden ovóintézkedést; Zala, Vasvár és Sopron megyékhez leiratot intézett, melyben felszólította őket, hogy ne csatlakozzanak Lőrincz herceghez, Az ostromló vajda segítségére megjelent Somi Józsa temesi gróf is,⁸⁾ de nem kellett roppant nagy erőt kifejteni, mert a várnagy átadta a várat, a miért 58 frt

¹⁾ Engel: G. I. 92. 1.

²⁾ U. o. 103. 1.

³⁾ U. o. 63. 1.

⁴⁾ U. o. 70. 1.

⁵⁾ U. o. 69. 1.

⁶⁾ Bonfini szerint kijelentette, hogy az ökörnek megnöttek szarvai és bosszut állhat ellenségein. *Bonfini*: Dec. V. Lib. V. 570. 1.

⁷⁾ Engel: G. I. 66. 1.

⁸⁾ Ágyukat és puskaport szállítottak neki. V. ö. U. o. 159. 1.

kézpénzt és egy vég posztót kapott.¹⁾ Vannak még egyéb adatok is, melyek mind azt bizonyítják, hogy Ulászlónak igen sok gondot okozott a Lőrincz herczeggel való küzdelem; egyes déli várak parancsnokainak meghagyta, hogy ne engedjék magukat Lőrincz herczeg által elcsábítani és katonaságukat ellene mozgósítani;²⁾ másokat pedig egyenesen arra szólított fel, hogy siessenek Lőrincz ellen. More György 200, Haraszi Ferencz 300 lovassal el is indultak, az előbbi 211 frtot,³⁾ az utóbbi 300 frtot⁴⁾ kapott ezért. Még 1495-ben azonban azt olvassuk a számadásokban, hogy Ulászló 2000 forintot utalványozott Lőrincz herczegnek.⁵⁾ Ennek az a magyarázata, hogy Ujlaki, látván hogy ellentállással nem boldogul, Somi Józsa temesi ispánnal megjelent Ulászló színe előtt Pécssett és ott minden hibát rossz társaira hárítva bocsánatot kért és nyert. Itt Pécssett ugyanakkor 3 évre fegyverszünetet kötött Ulászló a törökkel is.⁶⁾

Az ostromlott és egyéb várakhoz vagy szekereken, vagy hajókon szállították a hadi szereket, élelmet stb. Ha szekereken történt a szállítás, akkor ezt vagy *királyi⁷⁾* vagy *budai⁸⁾* *szekeresek* végezték, míg a hajókon budai és pesti hajósok mentek.⁹⁾ Ha valamelyik vár nem is feküdt közvetlen a Duna mentén, mégis igen sokszor hajón vitték le a szükséges dolgokat egy közeli pontig, a honnan azután szekeresek szállították el rendeltetési helyére.¹⁰⁾

A szállító hajókon kívül valóságos *hadi hajóik* is voltak; ezeknek személyzetét *naszádosoknak* (nazadista) nevezték, élükön naszádos kapitányok, vagy más néven vajdák állottak, ellentétben a közönséges hajósokkal (nauta), kiknek feje magister nevet viselt.¹¹⁾ Magyarországon a városok és várak

Királyi
szekeresek

Hadi hajó
Naszádosok

1) *Engel*: G. I. 62. 1.

2) U. o.

3) U. o. 151. 1.

4) U. o. 166. 1.

5) U. o. 155. 1.

6) *Bonfini*: Dec. V. Lib. V. 571. 1.

7) *Engel*: G. I. 60, 69, 176, 177. 1.

8) U. o. 62, 63, 98, 101, 102. 1.

9) U. o. 91, 93, 99, 101. 1.

10) U. o. 91, 92. 1.

11) U. o. 104, 105, 1.

közül egyedül Nándorfehérvárt találkoznak ilyen naszádosokkal, mivel a vár helyzete lehetővé tette ezeknek alkalmazását. Mint a honvédelem többi tényezőinek, úgy ezeknek fentartásáról is a királynak kellett gondoskodnia. Olvassuk, hogy a nándorfehérvári naszádos vajda egy alkalommal 16 hajót kapott.¹⁾

Csónak

Hajóik számára kis *csónakokat* szoktak vásárolni.²⁾ A nándorfehérvári naszádosok számát nem ismerjük ugyan, de hogy meglehetősen számban lehettek, bizonyítja az, hogy Jungher Péter kereskedőtől 800 frt árú posztót vettek részükre;³⁾ ezt azután Antal nevű kapitányuk vitte el nekik, ki a fizetésért ment Budára.⁴⁾

Hajókészítés

A hajókat ácsok készítették gerendákból és deszkákból, melyeket szegekkel és kötelekkel illesztettek össze. Mikor gabonát küldtek Nándorfehérvárra 160 darab deszkát vettek a gabona alá és fölé, hogy megvédjék az esőtől.⁵⁾ A köteleken kívül néha vasláncokkal is megerősítették a gerendákat és deszkákat.⁶⁾ Szokásban volt a hajóknak nevet is adni. Egy Chynthio nevű olasz ember Nándorfehérvárt hajót készített, melynek Fustan nevet adott.⁷⁾

Kapuőr
Martalócz
Határőr

A gyalogosok, lovasok és naszádosokon kívül még más féle elemekkel is találkozunk az egyes várakban. Olvasunk *kapuőrökről*,⁸⁾ *martalóczokról*,⁹⁾ és *határőrökről* (voynicus). Ez utóbbiak Jajcza váránál szolgáltak,¹⁰⁾ valóságos szervezetben éltek, fejüket vajdának nevezték.¹¹⁾

¹⁾ Engel: G. I. 91. 1.

²⁾ »Eidem Blasio literato provisorio ad emenda Zkaba pro navibus Nazadistarum necessariis dati sunt fl. 10.« U. o. 96. 1.

³⁾ U. o. 43. 1.

⁴⁾ U. o. 93, 96. 1.

⁵⁾ U. o. 93, 95. 1.

⁶⁾ 12 vasláncz 3 frt 32 denár (U. o. 99. 1.)

⁷⁾ U. o. 59, 76. 1.

⁸⁾ U. o. 56, 76. 1.

⁹⁾ »Ad relationem Bradach duobus Martalowch de Jajcza dedi fl. 10.« U. o. 70. 1.

¹⁰⁾ U. o. 164. 1.

¹¹⁾ »Nicolao Wayvode de Jajcza in persona sua et aliorum Woynicorum ad Regiam Mtem venienti . . .« U. o. 179. 1.

Igen sokszor megtörtént az, hogy a határon hivatalos béke idején is napirenden voltak a villongások; épen ezért küldött Ulászló, mikor a törökkel fegyverszünetet kötött, leveleket a nándorfehérvári, szörényi és jajczai bánokhoz azon figyelmeztetéssel, hogy tartsák meg a békét.¹⁾ Háboru esetén mindkét hadviselő fél igyekezett foglyokat szerezni, hogy azután gazdag *váltásdíjat* kaphasson értük. A törökök az elfogott magyar urakat becsületszavuk lekötése mellett rendszeren szabadon bocsátották meghagyván nekik, mennyi váltásdíjat tartoznak küldeni „*fejük megváltásáért.*“ Ezek aztán, minthogy elfogatásuk a haza védelmében történt, a királyhoz fordultak segélyösszegért, aki kénytelen volt őket kisegíteni.²⁾ Sokszor megtörtént az, hogy a kiutalványozott összegnek pénzhiány miatt csak kis részét adták az illetőknek.³⁾ Arra is van esetünk, hogy a török magánál tartotta az elfogottakat, de értesítette a hozzátartozókat, kik ilyenkor szintén a királyhoz fordultak segítségért.⁴⁾ Hasonlóképen a királytól kértek segélyt a *pribékek* vagyis török szökevények, kik mindig kaptak pár forintot, sőt egynek temetéséről is a kincstár gondoskodott.⁵⁾

¹⁾ Engel: G. I. 71. 1.

²⁾ »Stephano de Bathyna, qui ad fideiussionem ex Turcia missus est et venit ad regiam Mtem, pro subsidio petendo, qui dixit, quod pro 600 florenis extramissus est...« (Engel: G. I. 77. 1. V. ö. U. o. 158, 164. 1.)

³⁾ U. o. 517 1.

⁴⁾ U. o. 156. 1.

⁵⁾ U. o. 51, 60, 66. 1.

III. FEJEZET.

II. Ulászló udvara.

Vallási élet.

Ulászló egyénisége. Szellemi gyengesége. Vallásossága. Offertorium. Ulászló megjelent a papok első miséjén. Virág és gyertya szentelés. Az udvari papság. Királyi káplánok. Kápolna igazgató. Egyházi énekkar. Királyi éneklő kanonokok. Éneklő fiúk. Éneklő tanulók. Énekes könyv. Királyi orgonista. Az udvari papság ruházata. Fgyházi felszerelések. Adományok az egyháziak részére. Alamizsna papi embereknek és világiaknak. Az alamizsnáról való felfogásuk. Püspöksüveg. Az udvari személyzet temetéséről a király gondoskodik, A nevezetesebb egyének halálát tudatják a királylyal.

SZÁMADÁS könyveink legtöbb adatot nyújtanak a királyi udvar belső életére, a mint természetes is, hiszen fel van bennök jegyezve a mindennapi élet szükségleteire tett mindennemű kiadás. Midőn az udvar életéről szólunk legelső kötelességünk megismerkedni a szereplő egyéniségekkel, kiknek feje a király.

II. Ulászlónak
egyéniisége

Sajnos, hogy a rideg számadatok *II. Ulászlónak egyéniségéről* nem nyújtanak sok felvilágosítást. Velencei követek jelentéseikben magas termetű szép embernek mondják, a ki azonban szélütés következtében sokat betegeskedett. Talán ezen gyengeségének tulajdonítható szellemi erőtlensége, határozatlansága is, mely, mint közismeretű, lépten nyomon megnyilatkozott.¹⁾ Külsőjére vonatkozólag igaznak fogadjhatjuk el tehát azt, a mit udvari történetírója Bonfinius mond róla némi kis tuzzással. Szerinte is testi szépsége, kiválóan szép termete sokakat felülmult; amit azonban lelki tulajdonságairól mond, azt egész bátran tekinthetjük egy lekötelezett

¹⁾ *Bensch A.* : Mar. San. D. 65–66. I.

s függő viszonyban lévő olasz ember szertelen hízegéseinek, ki így akarta állását az udvarban biztosítani.¹⁾

A számadásokból főképen *vallásossága* tűnik elő és így ebben is igazat adhatunk Bonfininek; szerinte koronázása előtt minden nap arra kérte az Istent, hogy legyen segítségére nagy feladatában és védje meg őt az országgal együtt;²⁾ nagyobb ünnepeken sohasem mulasztotta el, hogy jelen legyen a templomban a szent misén s ilyenkor rendszeren 3–4 frtot szokott adni *offertorium*, áldozati ajándék gyanánt. A nagy, ugynevezett sátoros ünnepeken kívül — Karácsony,³⁾ Virágvasárnap,⁴⁾ Pünkösd⁵⁾ — főképen a boldogságos Szűz ünnepein⁶⁾ történtek ilyen áldozati adományok, a mi arra enged következtetni, hogy a Mária kultusz az udvarnál is, mint abban az időben általában, nagyon virágzott. Vallásosságát bizonyítja az a körülmény is, hogy sokszor megjelent a papok *uj miséjén*, mely bizonyos ünnepi szertartások között folyt le és így megjelenésével emelte annak fényét, azonkívül a »primitiat« tartó papot meg is ajándékozta.⁷⁾ Ezt nem csak Budán tette meg, hanem másutt is, a hol épen tartózkodott; így Bácsott a királyi éneklő kanonok,⁸⁾ Pécssett pedig Tamás pécsi prépost⁹⁾ kapott tőle ezen a czimen pár forintot.

Offertorium

Uj mise

A vallásos élet más tényeivel és szertartásaival is találkozunk az udvarnál. Ma is szokásban van, akkor is megvolt, hogy virágvasárnapján a pap *barkát szentelt* a templomban annak emlékére, hogy a nép Krisztus utolsó jeruzsálemi

¹⁾ »Gravitas, sapientia, exactissima rerum sapientia, sanctitas, religio, integritas, pietas, mansuetudo, iustitia. taciturnitas, temperantia« és még sok más ilyen felső fokos tulajdonság nyilvánult meg nála Bonfini szerint. (*Bonfini*: Dec. IV. L. b. IX. 250. l.)

²⁾ *Bonfini*: Dec. V. L. b. X. 532. l.

³⁾ *Engel*: G. I. 63., 180. l.

⁴⁾ U. o. 107. l.

⁵⁾ U. o. 40, 116. l.

⁶⁾ Sarlós B. A. (jul. 2); Gyümölcsoltó B. A. (márcz. 25); Gyertyaszentelő B. A. (febr. 2). U. o. 71, 79, 121. l.

⁷⁾ »Marco Bactij, qui hesterna die in Castro coram Regia Maestate suas primitias celebravit, dati sunt fl. 6 « (*Engel*: G. I. 109. l.)

⁸⁾ »Cantori regio, qui primicias suas Bachie cantat ad rel, Br. dedi fl. 8.« U. o. 60. l.

⁹⁾ U. o. 71. l.

utja alkalmával virágokat és pálmaágakat szórt elébe.¹⁾ Gyertyaszentelő B. Asszony napján a király az egész udvarral megjelent a szent misén, mely alatt a főpapok, főurak és udvarnokok valamennyien fehér gyertyát tartottak a kezükben, a mit azután a pap megszentelt.²⁾

Udvari papság

Királyi
káplánok

Kápolna
igazgató

A királyi udvart *az udvari papság* látta el a lelkiekkel, kiknek körében különböző rangfokozattal találkozunk. A *királyi káplánok*, ha az udvar Budán tartózkodott, a budai várkápolnában végezték az egyházi teendőket;³⁾ fejük volt a *kápolna igazgató*, »rector capellae«, kinek egy évi fizetése a királylyal kötött szerződés szerint 200 frt volt.⁴⁾ Ha a király valahová elutazott, a káplánok egy része kísérte, a másik rész azonban Budán maradt a királyi kápolnában végezni az egyházi teendőket. A lőcsei dietára 4 káplán kísérte el Ulászlót és 4 maradt a kápolnában;⁵⁾ ebből az következnék, hogy 8 ilyen királyi káplán volt, ám Ulászló pécsi tartózkodása alkalmával nyolc káplán volt mellette⁶⁾ és így valamivel többen lehettek, mert nem valószínű, hogy az udvar otthon tartózkodó tagjai teljesen papok nélkül maradtak volna. A káplánok legnagyobb része magyar volt, de voltak közöttük idegen nemzetiségűek is, így olvasunk egy cseh⁷⁾ és egy Jakab nevű lengyel királyi káplánról.⁸⁾ Névszerint ismerjük még Benedek káplánt, a ki szabadságot kapott a királytól,

1) »Ad emendas flores ad rel. Bradacs dati sunt denarii 25.«
Engel: G. I. 107. l.

2) »Marthinkotha Italo pro albis Candelis majoribus et minoribus in numero 75, quae distributae fuerunt in die purificationis Virginis gloriosae manibus Praelatorum, Baronum ac Alicorum... U. o. 83. l.

3) »Capellanis Re Mtis. qui serviunt in capella castri Budensis, dati sunt fl. 60.« U. o. 42. l.

4) Dr. *Csánki*: I. M. u. 540. l., az utóbbi nem tartja udvari papnak, hanem a budai Boldog Asszony templom plébánosának. Ám ez a számadáskönyv adataival nem igazolható, mert ha a káplánok udvari papok, akkor ez is az, mert valamennyien »serviunt in capella castri Budensis« vagyis a várkápolnában. V. ö. *Engel*: G. I. 117. l.

5) *Engel*: G. I. 81. l.

6) U. o. 106. l.

7) U. o. 62. l.

8) U. o. 180. l.

továbbá Tamás, János és Jakab káplánokat. A vezetőknév egyiknél sincs megemlítve.¹⁾

Az udvari papság körébe tartoztak még az *egyházi énekkar tagjai* is, kik kivétel nélkül papi emberek voltak, mert csak az egyháziak bírtak ebben az időben magasabb zenei képzettséggel. Mátyás idejében ez az énekkar oly kitűnő volt, hogy a pápa követe valóságos elragadtatással nyilatkozott róla urához intézett jelentésében azt irván, hogy ez még az ő énekkarukat is felülmulja.²⁾ Nem tudjuk kimutatni mennyire változtak a viszonyok Mátyás halálával, csupán a minden téren beállott hanyatlásból következtethetünk erre is, bár Ulászló mély vallásos érzése ezt bizonyára igyekezett fentartani. A *királyi éneklő kanonokok* több ízben³⁾ kaptak bizonyos összegeket szolgálatuk fejében, a mi nem volt más, mint a vásár- és ünnepnap mielőtt való éneklés.⁴⁾ Alattuk állottak a *succentorok és éneklő fiuk* (pueri cantores). Ez utóbbiak, mint a számadások írják a király jelenlétében szoktak énekelni ütem szerint.⁵⁾ Számuk valószínűleg négy volt, mert azt olvassuk, hogy Sándor mester könyvét négy példányban vették meg a négy éneklő fiú számára.⁶⁾ *Énekes könyvek* is voltak használatban; a várban egy Pál nevű írnok irt a királynak egy énekes könyvet (graduale).⁶⁾

Egyházi
énekkar

Énekes könyvek

Több ízben megemlékeznek a számadások *éneklő tanulókról* is. Ezeknek azonban a királyi énekkarral nem volt semmi összeköttetésük. Szokásban volt abban az időben, hogy az egyes iskolák tanulóinak nagyobb ünnepeken szent és egyéb énekeket énekelve felkeresték az előkelők házait, elsősorban tehát a királyi palotát, a hol azután megajándékozták őket. Említés történik ezen a czímen a pécsi nagyobb

Éneklő tanulók

¹⁾ Engel: G. I. 168. 1.

²⁾ Csánki D.: I. U. udv. (Századok, 1883. 570. 1.)

³⁾ Engel: G. I. 51, 57, 60. 1.

⁴⁾ »Cantoribus regiis pro eorum serviciis ad Dominicum Letare dedi fl. 8« U. o. 73. 1.

⁵⁾ »Quatuor cantoribus pueris Dni Regis ad rel. Br. empti sunt, quatuor libri Magistri Alexandri cum comento.« U. o. 111. 1.

⁶⁾ U. o. 112. 1.

iskola,¹⁾ a budai, pesti, és visegrádi²⁾ iskolák tanulóiról, sőt még egy szegény krakói tanuló is felkereste az udvart.³⁾

Orgona

A templomban *orgona* kísérete mellett szoktak énekelni, már azért is, mivel ez a hangszer volt a legtökéletesebb. Mátyás idejében értékes és pazar kiállítású orgona volt a budai várkápolnában.⁴⁾ Ulászló idejében is volt a várkápolnában orgona, lagalább erre mutat Grimpek királyi orgonista szereplése,⁵⁾ ki, — nevéből következtetve — német ember volt. Egyházi énekkar nemcsak a királyi udvarban, hanem másutt is volt; Pécssett egy János nevű orgonás kanonokkal találkozunk.⁶⁾

Az udvari papság *ruházatáról*, mint az udvari személyzetéről általában, a királynak kellett gondoskodnia. Fizetésüket nehezen kapván kézhez, kénytelenek voltak sokszor arra hivatkozni, hogy szükségük van a pénzre, mert ruhát akarnak vásárolni. A királyi éneklő kanonokok egy ízben azért kaptak 1 frtot, hogy új ruháikat kiválthassák a szabótól.⁷⁾

Egyházi
felszerelések

Az udvari kápolnát szintén a kincstárnak kellett ellátni a szükségés *egyházi felszerelésekkel*: miseruhákkal és egyházi edényekkel. A »palotában« levő királyi vár kápolna részére két nagy bársony takarót készítettek selyemmel.⁸⁾ A kápolnában állandóan égett az *öröklámpa*, a melybe rendszerint hetenkint vettek $\frac{1}{2}$ frtért olajat.⁹⁾ Egyebet nem vettek a kápolna számára, a minek oka bizonyára az volt, hogy Mátyás idejében bőven ellátták minden szükségessel. Más kolostorok ilyenmő kérésére azonban Ulászló adott nekik pár frtot. A Pécs falain kívül levő Szent Miklósról nevezett

¹⁾ »recordari«... Engel: G. I. 70. l.

²⁾ U. o. 116. l.

³⁾ U. o. 115. l.

⁴⁾ Csánki D.: I. M. udv. (Századok 1883. 571. l.)

⁵⁾ Engel: G. 121 és 175. l.

⁶⁾ ...»Organas canonicus«... (U. o. 109. l.)

⁷⁾ U. o. 72. l.

⁸⁾ »Emptae sunt de serico unciae 4 ad facienda duo veluta magna ad Capellam Re Mtis in Palatio existentem«. U. o. 108. l.

⁹⁾ U. o. 108, 167, 168, 169. l.

barátoknak vettek egy 9 frtos kelyhet;¹⁾ a pécsi apácák olajra 6 frtot,²⁾ két budai barát pedig a Szent Jánosról nevezett kolostorból viaszra és különböző nagyságu gyertyákra, hogy azt kezükben hordozzák, 1 frtot kaptak.³⁾ Egyáltalában az egyháziak, szerzetesek, remeték és apácák gyakran felkeresték a királyt segélykéréseikkel, a ki ilyenkor rendszeren adott nekik bizonyos segélyt, mely néha meglehetősen nagy összegre rúgott.⁴⁾ Ezen *jótekonyságot* legtöbbször igénybe vették a pálosok; ily címen szerepelnek a Szent Jakab hegyén élő pálosok⁵⁾ (Baranya m.), a Visegrád mellett levő pilis-szent lászlói,⁶⁾ a szent lőrinci,⁷⁾ diósgyőri,⁸⁾ maróti,⁹⁾ csáktornyai¹⁰⁾ és nagyjenői¹¹⁾ remeték, vagyis pálosok, kívülök a pécsi ferenczesek,¹²⁾ a karthausiak,¹³⁾ a pesti domokosok,¹⁴⁾ a pesti¹⁵⁾ és budai beginák¹⁶⁾ kaptak még Ulászló kincstárából, ilyen segélyösszegeket, vagy birtokuk után adóleengedést mely szintén segélynek tekinthető.

Jótekonyság

Szorosan vett *alamizsna* tételeket is találunk, melyeknek összege 1—3 frt között váltakozott. Az ok, melynél fogva alamizsnát adtak, szegénység, betegség, vagy más e fajta szomorú körülmény volt. János bolhási öreg plébános 2 frtot kapott ruhára,¹⁷⁾ itt tehát az öregség s a vele járó tehetetlenség és elgyengülés tették az alamizsnát szükségessé; 2 2 frtot kaptak még — szintén ruhára — egy vak pap

Alamizsna

¹⁾ Engel: G. I. 75. 1.

²⁾ U. o. 73. 1.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o. 154. 1. A szent lőrinczi pálosok egy izben 60 frtot kaptak.

⁵⁾ U. o. 75. 1.

⁶⁾ U. o. 119. 1.

⁷⁾ U. o. 154. 1.

⁸⁾ U. o. 154. 1.

⁹⁾ U. o. 151. 1.

¹⁰⁾ U. o. 162. 1.

¹¹⁾ U. o. 163. 1.

¹²⁾ U. o. 73. 1.

¹³⁾ U. o. 154. 1.

¹⁴⁾ U. o. 155. 1.

¹⁵⁾ U. o. 111. 1.

¹⁶⁾ U. o. 151. 1.

¹⁷⁾ U. o. 115. 1.

és egy másik szegény pap.¹⁾ A budai Szent János kolostorban levő beteg barátok 1 frtot kaptak, hogy azon élelmet vásároljanak.²⁾ Nem kell azonban azt hinnünk, hogy csak az egyháziak részesültek az udvar részéről alamizsnában, gyakori volt azon eset is, midőn más — arra rászorult — szegényeket segítettek. Egy Pál nevű vak horvát embernek egymás után kétszer is adtak alamizsnát, egy Benedek nevű »nagyon szegény« ember szintén kapott 1 frtot.³⁾ Leggyakrabban azonban egyes szegény asszonyok,⁴⁾ keresetképtelen özvegyek kaptak 1—2 frtot. Ujlakon 3 frtot adtak két »Zestra« nevű nővérnek.⁵⁾

Érdekesen illusztrálja *az alamizsnáról való felfogásukat* egy eset, midőn egy Budára került és ott elfogott, majd pedig ismét szabadon bocsátott töröknek »Isten nevében« adtak 1 frtot.⁶⁾ Megnyilvánulása ez a kereszténység ősrégi felfogásának, mely azt tartja, hogy az alamizsnálkodást, mint különben az összes jó cselekedeteket, még az ellenséggel szemben is gyakorolni kell.

Sajnos azonban, hogy a királyhoz nemcsak szegények fordultak segélyért, hanem igen sokszor olyanok is, kik erre rangjuknál, állásuknál fogva nem voltak rászorulva, úgy világiak, mint egyháziak. A nyitrai püspök pl. 120 frtot kapott, hogy azon egy *püspöki süveget* (infula) vásároljon.⁷⁾ Ezen körülmény magában véve szép és a királynak az egyház és egyházi személyek iránt való tiszteletét mutatná, ám ismerve a király pénzügyi állapotát ezt inkább gyengeségének tudhatjuk be.

A jótékonyági kiadások rovatába sorolhatók még azon pénzüsszegek is, melyeket *temetésekre* fordítottak. Ha az

¹⁾ Engel: G. I. 109. 1.

²⁾ U. o. 166. 1.

³⁾ U. o. 70, 71. 1.

⁴⁾ U. o. 76, 110, 115. 1.

⁵⁾ »Duabus sororibus Zestra vocatis in Wylak pro veste emenda dedi fl. 3.« A Zestra szláv szó voltaképen annyit jelent, mint nővér, tehát itt voltaképen kétszer van ugyanaz. V. ö. U. o. 64. 1.

⁶⁾ ...propter Deum« . . . U. o. 96. 1.

⁷⁾ U. o. 155. 1.

udvari személyzet valamelyik tagja meghalt, a végtisztesség megadása a kincstár költségén történt. A Pécssett elhunyt királyi éneklő kanonok temetésére 5 frtot,¹⁾ Bálint királyi udvarnok temetésére pedig Bácsott 6 frtot adtak.²⁾ Hasonló nagyságú összegeket fordítottak Szerbach királyi pincemester,³⁾ Miklós királyi szakács⁴⁾ és Holy János királyi apród eltemetésére, sőt ez utóbbinak ravatalára még 2 frtért néhány rőf fekete posztót is vettek.⁵⁾ A nevezetesebb egyének halálát tudatni szokták a királylyal; mikor a szerémi püspök meghalt, egy More nevű szolga vitte el ezen hirt Lőcsére.⁶⁾

¹⁾ *Engel*: G. I. 72. 1.

²⁾ U. o. 58. 1.

³⁾ U. o. 107. 1.

⁴⁾ U. o. 61. 1.

⁵⁾ ...de panno nigro emptae sunt aliquot ulnae pro sepulcro fl. 2.* U. o. 167. 1.

⁶⁾ U. o. 91. 1.

Tudomány és művészet.

Mátyás és a renaissance. Halálával romba dőlnek alkotásai. Bonfinius és a magyarok krónikája. Pergamen a krónika számára. Papir vásárlás. Királyi kancellár. A kancellária egyéb alkalmazottai. Királyi orvos és borbély. Miniatur festő. Festők. Zászlókészítő és paszomántos. Aranyszövő. Ötvös.

Mátyás és a
renaissance

MÁTYÁS dicső uralkodása majdnem minden téren sikert és győzelmet hozott a magyarnak; fegyvereitől remegtek délen és nyugaton, szellemét megcsodálták a külföld nagy humanistái is. Olaszországban épen az ő idejében érte el virágzásának tetőpontját a régi klasszikus minták nyomán haladó szellemi újjáébredés: a renaissance. Költészet, irodalom és képzőművészetek mind hatalmas fejlődésnek indultak, az ókor klasszicitásához való visszatéréssel lerázták magukról a középkor nyugét s mintha erős, hatalmas áram hatott volna rajtuk keresztül, megtisztulva, új életre ébredve törekedtek a tökéletesség felé.

Mátyásnak nagy szellem átérezte ezen fejlődés üdvös voltát; udvara fényben, pompában vetélkedett az olasz fejedelmek udvaraival, melyek a mintát szolgáltatták neki. Ő maga mindent elkövet, hogy nemzete tudomány és műveltség tekintetében elérje a külföldieket, főképen az olaszokat. A humanismus átültetésében megelőzte egész Európát; a hazai humanistákat, kik olasz egyetemi tanulmányaik végeztével hazajöttek, udvarába hívja, magas egyházi méltóságokba helyezi és ezekkel egyetemben válllvetve buzgólkodik a tudomány és művészet terjesztésén. Ezen műveltség azonban nem volt magyar; ez volt oka annak, hogy csak a királyi udvarra és a főpapságra szoritkozott, az egész nemzetet nem tudta áthatni. Az urak és nemesek rossz szemmel nézték a mindjobban elolajosodó udvart és nem voltak hajlandók fel-

cserélni az ősi magyar szittyá erkölcsöket a szerintők romlott élvezetekkel és erkölcsökkel, mint a hogy Bonfinius jellemzi az állapotokat.¹⁾ Ez volt oka annak, hogy Mátyás halálával Ulászló gyenge egyénisége nemhogy fejleszteni, hanem még a meglevő niveaun fentartani sem bírta z országot. Láttuk, hogy a szegényes pénzügyi helyzet maga után vonta Mátyás híres alkotásának, a fekete seregnek bomlását s így volt ez minden téren. Azt az udvart, melyet azelőtt bőkezű galáns fejedelme alatt oly szivesen és oly nagy számban kerestek fel a külföldiek, most lassan-lassan kerülni kezdték saját fiai is, hiszen nagyobb fényt és pompát tudtak kifejteni ők maguk saját udvaraikban.

Az udvar fényének eltűnése maga után vonta a *tudományos élet lankadását* is. Az olasz tudósok közül, kik Mátyás udvarában éltek, egyedül Bonfinit említik a számadások. Elmult már azon idő, midőn megértésre s még sokkal inkább anyagi jutalmakra számíthattak a magyar udvarnál. *Bonfinius*, ki Mátyás alatt udvari historicus volt,²⁾ megtartotta ezen állását és tovább írta a magyarok krónikáját,³⁾ a mihez több ízben vettek pergament.⁴⁾ Jellemző, hogy a számadások Bonfiniről ugy emlékeznek meg, mint a ki a magyarok krónikáját csupán összeállította.⁵⁾ Ezt azután egy írnok lemásolta.⁶⁾

A tudományos
élet lankadása

A pergamenen — hártyán — kívül *papírvásárlásról* is olvasunk; erre azért volt szükség, mert a királyi leveleket és számadásokat erre irták.⁷⁾ A királyi oklevelek és más iratok elkészítése a kancellária feladata volt, melynek élén a *királyi kancellár* állott, rendszerint valamelyik főpap és egyike az udvar első hivatalnokainak, a ki még mint a

Királyi
kancellár

¹⁾ V. ö. *Csánki D.*: I. U. u. Századok 1883, 546–578-ig.

²⁾ U. o. Századok 1884, 550. l.

³⁾ Csupán egy ízben kapott Bonfini 3 frtot. *Engel*: G. I. 172. l.

⁴⁾ U. o. 91, 122, 169. l.

⁵⁾ . . . »empta sunt pergamina pro Cronica Hungarorum, quam compilat Bonfyn« . . . U. o. 91. l.

⁶⁾ Scriptori Cronicae Hungarorum, famulo videlicet Domini Anthonii Bonfyn datus est fl. 1. U. o. 91 és 94. l.

⁷⁾ . . . »empta sunt papira pro registris et litteris Re Mtis fl. 1. en. 25. U. o. 87, 1.8, 174. l.

királyi pecsét őre is jelentékeny jövedelmet élvezett.¹⁾ A számadások Bakócz Tamás egri püspökről emlékeznek meg, mint kancellárról. Mikor a királylyal az ország déli részén tartózkodott, a kincstárnok 3 frt ára papiroost és veres viaszt küldött a királyi levelek megírásához.²⁾ Itt az okleveleken kívül főképen a király magánlevelezésére kell gondolnunk, melyet szintén a kancellária végzett; a kancellária állandóan Budán székelt, de ha a király nagy utra indult, a kancelláriából egyesek, leginkább a főkancellár, vele mentek. Mivel

Cseh kancellár

Ulászló cseh király is volt, *cseh kancellár* is volt mellette, nevezetesen Sellenberg János. A kancellária személyzetéből megemlítik még a számadások a *kis kancellárt*,³⁾ György *titkárt*⁴⁾ és Voykfi Miklós *jegyzőt*, a ki előbb Kanizsay László horvát bán szolgálatában állott.⁵⁾

Orvosok

A tudományt képviselték még az udvarnál *az orvosok*, kik szintén humanista műveltségű, legnagyobb részt olasz emberek voltak. Mátyásnak egyik kiváló udvari orvosa Milio volt, kit Bonfini Julius Aemiliusnak nevez.⁶⁾ Talán azonos ez az Ulászló idejében szereplő Julius orvossal, kinek egy ízben 300 frtot adtak,⁷⁾ más alkalommal pedig egy vég nürnbergi posztot;⁸⁾ még egy Fülöp nevű doktort is megemlítenek a számadások, kit Ulászló követségben küldött a római pápához.⁹⁾ Alattuk állhatott Remig *királyi borbély*.¹⁰⁾

Könyvmásolás

Mátyás a művészetekre áldozott aránylag a legtöbbet, a mit Ulászlónál a két évi számadások alapján nem mondhatunk el; a Mátyás idejében oly nagyban űzött *könyvmásolás* kis mértékben Ulászló alatt is divatozott, ki a lemásolt

¹⁾ *Csánki D.*: I. U. u. (Századok. 1883. 530. 1.)

²⁾ *Engel*: G. I. 174. 1.

³⁾ U. o. 99., 105. 1.

⁴⁾ U. o. 69. 1.

⁵⁾ U. o. 45 és

⁶⁾ *Csánki D.*: I. Mátyás udvara. (Századok. 1883. 560. 1.)

⁷⁾ *Engel*: G. I. 161. 1.

⁸⁾ U. o. 124. 1.

⁹⁾ U. o. 52 és 179. 1.

¹⁰⁾ U. o. 85. 1.

könyvek diszitására állandó könyvfestőt tartott, ez volt a madoccai apát.¹⁾

Szokásban volt, hogy a királyi trombitások (kürtös) trombitái számára készített kis zászlókat egyes festők be- aranyozták, vagy beezüstözték. Ilyenmű munkáikért kaptak pár forint munkadíjat, Bartha olasz,²⁾ Miklós pécsi *festők*,³⁾ kik közül az utóbbi egy új királyi kocsit is befestett különböz szinekkel.⁴⁾ Ezen zászlócskákat egy Bernát nevű olasz ember készítette a királyi szabó segítségével,⁵⁾ legtöbbször tafotából;⁶⁾ ugyanettől a Bernáttól szerezték be a selyemzsinórokat,⁷⁾ rojtokat,⁸⁾ s az udvarnak más ilyenmű szükségleteit, tehát *paszomántos* lehetett s mint ilyen részben az iparművészet keretébe tartozó dolgokat állított elő. Ezek aranyszövéstől prémekeket szoktak vásárolni.⁹⁾

Az iparművészek alkotásai közé soroljuk az *ötvösök* munkáit is. Ez a mesterség, vagy helyesebben mondva művészet abban a korban leginkább Pécsen virágzott; a királyi udvar számára csakis pécsi ötvösök dolgoztak. Gábor két korsót készített és néhány kannát kijavított;¹⁰⁾ Bálint mester pedig egy medence és egy mosdódény készítéséért 42 frtot kapott¹¹⁾. Az ötvösöknek rendszerint csak munkadíjat fizettek, mivel az anyagot maguk adták. Pécsen a kincstárnok 12 ezüst kannát készíttetett, melyeknek elkészítésére 60 márka ezüstöt vásárolt márkáját 10 frtjával számítva.¹²⁾ Használtak azonban olcsóbb fajta, vagyis jobban kevert ezüstöt is; meg-

Festők

Ötvösök

¹⁾ Abbati de Madoca, miniatori librorum regionum ex commissione Re Mtis dati sunt fl. 60. * Engel: G. I. 152. 1.

²⁾ »Barthe pictori Italo, qui fecit decem parva banderia ad tubicinos Tubicinatorum Re Mtis dedi fl. 20.* U. o. 79. 1.

³⁾ ... »ad emenda lamina aurea et argentea ad deaurandum parva vexilla ad tubicina« ... U. o. 172. 1.

⁴⁾ U. o. 173. 1.

⁵⁾ U. o. G. 79. 1.

⁶⁾ U. o. 90 és 180. 1.

⁷⁾ U. o. 178. 1.

⁸⁾ U. o. 90. 1.

⁹⁾ U. o. 81. 1.

¹⁰⁾ U. o. 71. 1.

¹¹⁾ U. o. 73. 1.

¹²⁾ U. o. 73. 1.

rendelt ugyanis ekkor a kincstárnok még egy kancsót és mosdómedenczét és adott hozzá 12 márka 6 frt-os ezüstöt.¹⁾

Bernát mester 2 *pecsétgyűrűt* (sigilla annularia) készített Ulászlónak, melyek a munkadíjjal együtt 24 frtba kerültek.²⁾

A lőcsei találkozás alkalmával Ulászló testvérének Albertnek 10 igen nagy, csodálatos művű drágaköves serleget s más értékes dolgokat adott ajándékba, melyek valószínűleg még Mátyás korából maradtak fenn.³⁾ Lakomák alkalmával szintén sok értékes iparművészeti termék lett közszemlére téve.⁴⁾

Különösen nagy fényt és pompát fejtettek ki Lőcsén ugy a király, mint a főurak a ruházatban, bámulatba ejtve az ott megjelent idegeneket.

¹⁾ Engel: G. I. 76. l.

²⁾ U. o. 89. l.

³⁾ Császár Mihály: A magy. műv. a XV. sz.-ban. 85. l.

⁴⁾ Ezen mű: 78, 79. l.

Udvari személyzet.

Kettős udvartartás. Magyar és cseh kancellár. Királyi kincstárnok. Királyi tárnok mester. Budai várnagy és tisztartó. Királyi kamarások. Királyi udvarnokok. Az udvarnokok fizetése. Királyi testőrség. Királyi huszárok. Királyi apródok. Udvari szolgák. Királyi ajtónállók. Az udvari szolgák feladata.

AZ udvari személyzetnek ha nem is teljes, de mégis elég áttekinthető képét nyerjük a királyi számadások alapján. Mivel II. Ulászló cseh király is volt, kettős udvartartást kellett vezetnie. Arra, hogy Ulászló ennek fedezésére Csehországból is élvezett volna bizonyos jövedelmet, a számadásokban semmi adatunk sincs,¹⁾ ellenben meglehetősen gyakori volt azon eset, midőn a cseh kancellár Sellenberg — vagy mind a számadások írják Salembergh János — a magyar kincstárhoz fordult segélyért és kapott is jelentékeny összegeket;²⁾ az is megtörtént, hogy a kincstárnok az ő ajánlatára, előterjesztésére fizetett egyeseknek szolgálataikért vagy más czímen³⁾ épen úgy, a hogy megtette ezt a magyar kancellár előterjesztésére. Bonfini, ki jól lehetett értesülve, szól ugyan általánosságban a cseh adóról is.⁴⁾

Maga a *kincstárnok* Ernuszt Zsigmond pécsi püspök Kincstárnok
ebben az időben félig udvari, félig országos hivatalnok volt,

¹⁾ Olasz követi jelentések említik, hogy mintegy 5000 frtot kapott Ulászló évente Csehországból (*Benisch A.*: Mar. San. D. 78. l.)

²⁾ „Dno Johanni Salembergh Cancellario Bohemie de mandato Re Mtis dati sunt fl 1000.“ *Engel*: G. 110. l.

³⁾ U. o. 168. l.

⁴⁾ Midőn 1493-ban az urak tétlenséggel vádolták Ulászlót, ő azzal válaszolt, hogy mindennek az adó nem fizetése az oka, hogy nemcsak a kir. udvart, hanem az országot is a cseh adóból kénytelen fentartani; igen valószínű, hogy ebben volt némi igazság. (*Bonfini*: Dec. V. Lib. III. 557. l.)

mert ő kezelte úgy az állam, mint az udvartartás költségeit, hogy miképen azt láttuk;¹⁾ ezen szolgálataért évi 4000 frt fizetése volt.²⁾ Helyettese volt Dombay Imre alkincstárnok.³⁾

Királyi tárnok mesterről
 Királyi tárnokmester, egyike az ország főbiráinak. A számadások Egervári Lászlót említik ily néven,⁴⁾ a ki azonban még 1495-ben meghalt.⁵⁾

Várnagy
 A budai királyi vár élén, Ráskai Balázs *varnag*y állott, a ki várórségnek volt parancsnoka,⁶⁾ mellette egy András nevű *királyi tisztartó*⁷⁾ vezette helyettesével a gazdasági ügyeket, beszedte a kunok adóját,⁸⁾ és felügyelt az udvari személyzet élelmezésére.⁹⁾

Királyi kamarások
 Az udvari személyzet egyéb tagjainak feladata az volt, hogy a király személye körül előforduló dolgokat elvégezzék és az udvar fényét emeljék. Több csoportra oszlottak. A *királyi kamarások* (cubicularius) magas rangú urak voltak; névszerint külön megnevezve csak Burian urat találjuk, kinek a kincstárnok Kassáról 3200 frtot küldött valószínűleg az udvar otthon maradt részének kiadásaira.¹⁰⁾ De hogy számuk több volt, azt világosan megmondják akkor, mikor György királyi szabót megbízzák, hogy a kamarások-

¹⁾ Lásd ezen mű: Bevezetés.

²⁾ *Engel*: G. I. 122. l.

³⁾ U. o. 79. l.

⁴⁾ U. o. 45. l.

⁵⁾ *Bonfini*: Dec. V. Lib. IX. 569. l.

⁶⁾ *Engel*: G. I. 41, 42, 51, 153, 155, 162, 163. l.

⁷⁾ ... »Andree literati provisoris curie castri Budensis.« U. o. 22, 26, 30, 31, 36. l.

⁸⁾ U. o. 19. l.

⁹⁾ U. o. 174. l. *Csánki* I. M. u. Századok 1883. 533. és 534. lapján a várnagyot és tisztartót egy személynek tartja és udvarbirónak nevezi, hivatkozván a számadásokra. Ám ezek Ráskai Balázsról mindig, mint várnagyról, a testőrség vezetőjéről emlékeznek meg, míg provisor (tisztartó) néven András szerepel és gazdasági ügyeket végez. Igaz, hogy Nádorfehérvárt Mihály provisorot már a katonai ügyek vezetésével is megbízták. V. ö. *Engel*: G. I. 128. l. és ezen mű 39. l.

¹⁰⁾ U. o. 40. l. Sőt egy ízben Burian urat tárnoknak is írják. V. ö. U. o. 85. l.

nak ruhát készítsen.¹⁾ A kamarások közé kell számitanunk az egyes megnevezett udvari méltóságok viselőit is.²⁾

Alacsonyabb rangfokozaton állottak a *királyi udvarnokok*, részben csehok, lengyelek és németek, nagyobb részben pedig magyarok; nemzetiségüket mutatja nevük, de egyeseknél külön is felemlítik a számadásokat.³⁾

Királyi
udvarnokok

Igen befolyásos ember lehetett közöttük *Bradács Lőrincz*, mert a kincstárnok a kiadási tételek legtöbbikét az ő előterjesztésére (relatio) tette. Az udvarnokok készpénzfizetést és ruházatot kaptak a királytól. A fizetést egy László nevű »literatus« ember szokta közöttük kiosztani. Az 1494-ik év folyamán 21,328¹/₂ frtot irtak fel ezen a címen az ő számlájára,⁴⁾ mivel minden pénzüsszeget, a mit az adószedők, a kincstárnok és helyettese az udvarnokokra kiadtak, neki számitottak fel. 1495-ben Dombay alkincstárnok 57,335 frtot adott át neki »pro solutione gentium Re Mtis«.⁵⁾

Ha valamelyik udvarnok megbetegedett, annak a király meghagyására pár forintot adtak. A lengyel Sarnoczky 20 frtot,⁶⁾ Szerbacs, a ki később meg is halt 6 frtot,⁷⁾ Riqualczyk Pál pedig 3 frtot⁸⁾ kapott ilyen alkalmából. Az udvarnokok száma meglehetősen nagy volt; mikor a király a lőcsei dietára ment 518 frtért különböző minőségű posztót osztottak ki az udvarnokok között. Mintegy 50 nevet találunk itt felsorolva, azonban ez a létszám nem teljes, mert vannak közöttük olyanok, a kiknek hivatalát más adatból ismerjük, így ott látjuk Burian urat, Julius doktort, Dolhay Péter lovászmestert, tehát nem csupán szorosán vett udvarnokok, hanem a királyi udvar más alkalmazottai is szerepel-

¹⁾ U. o. 85. 1; II. Lajos udvarában számuk 50-nél is több volt. V. ö. : *Fraknoi*: II. Lajos u. 34. 1.

²⁾ Lásd az egyes főméltóságokat a következő fejezetekben.

³⁾ »Aulici Regie Maiestatis.« Kenderesi László, Horváth Márk. Orosz László, Péterfy, Zelenczyk László, Kezeliczky (lengyel), Sarnoczky (lengyel), Valeczky, Lentharkony (cseh.)

⁴⁾ *Engel*: G. I. 153. 1.

⁵⁾ Vezeték nevét nem ismerjük, nem lehetetlen, hogy a királyi tárnok mester volt, U. o. 122. 1.

⁶⁾ U. o. 60. 1.

⁷⁾ U. o. 110. 1.

⁸⁾ U. o. 108. 1.

nek közöttük,¹⁾ míg viszont az ismert udvarnokok közül sokat nem említenek meg.²⁾

Voltak az udvarnokok között olyanok, kik hadi szolgálatot teljesítettek, ezek a *királyi testőrök*, kiknek egy részét várakban helyezte el a király. A nándorfehérvári cseh udvarnokoknak egy János³⁾ és egy Rachin nevű kapitányát⁴⁾ névszerint is ismerjük. Az *udvari hnszárók*⁵⁾ alacsonyabb feladatokat végeztek, hírnöki minőségben jártak el, utazások alkalmával kísérték a királyt, vagy másokat is. Midőn a király Ujlaki Lőrincz herceg anyját az ostromlott Illok várából királyi kocsikon Palota váráig (Veszprém m.) küldte, kíséretül királyi huszárók mentek vele.⁶⁾ Ugyancsak királyi huszárók fedezete alatt szállították az asztali ezüstöt Bácsról Budára.⁷⁾

Királyi apródok A *királyi apródok* rendesen előkelő családok sarjai voltak,⁸⁾ kik a kir. udvarban lovagi nevelésben részesültek, az udvar fényét emelték s a királyt utazásaiban kísérték. Miként az udvarnokok, úgy ezek is részben magyarok, részben pedig cseh, lengyel és német ifjak voltak. A Ráskay, Geszthy,⁹⁾ Czobor és Pecsétes Imre¹⁰⁾ elnevezések kétségtelenné teszik, hogy magyar ifjakról van szó; viszont két cseh apródról azt olvassuk, hogy Kurcsboth udvarnokkal Csehországba készültek menni, tehát két ruhára és két lóra 32 frtot kaptak.¹¹⁾ A Skretinszky¹²⁾ és Falknaor¹³⁾ nevekből pedig joggal

¹⁾ Bár valamennyiöket be lehet vonni a közös *•aulicus•* elnevezésbe.

²⁾ Engel: G. I. 123 és 124. l.

³⁾ U. o. 57 és 58. l.

⁴⁾ Lehet, hogy azonos az előbb említett János nevű kapitány-nyal. V. ö. U. o. 66. l.

⁵⁾ Névszerint: Szelenar, Papi János, Gyeni Miklós, Batkay, Thuz Albert és Kenderesy-t ismerjük. U. o. 77. l.

⁶⁾ U. o. 62. l.

⁷⁾ U. o. 64. l.

⁸⁾ Burian kamarás testvére is apród volt. V. ö. U. o. 85. l.

⁹⁾ U. o. 113. és 114. l.

¹⁰⁾ U. o. 171. l.

¹¹⁾ U. o. 112. l.

¹²⁾ U. o. 114. l.

¹³⁾ U. o. 122. l.

következtethetünk az előbbinek lengyel, az utóbbinak német voltára. Az *apródok fizetését* is, mely szintén készpénz és ruházat volt, László mester teljesítette. Geszthy és Skretinszky apródok külön kaptak pénzt fővegre, ujjas mellényre és nadrágra, mivel akkor, midőn László mester ezt a többiek között szétosztotta, ők éppen távol voltak.¹⁾ Lovagláskor külön tunikát hordtak az apródok.²⁾ Ha megbetegedtek, ők is kaptak segítséget; a Péterváradon betegen fekvő apródok 6 frtot kaptak,³⁾ a betegeskedő Falknaor Zsigmond pedig nemcsak élelemre,⁴⁾ hanem még világitásra is⁵⁾ kapott pár forintot.

A legalsóbb rendű munkák elvégzése az *udvari szolgák* teendője volt, kiket igen gyakran munkájuk után neveztek el. Voltak *ajtonállók* (hostiarius), kik a palota termeinek bejáratát őrizték.⁶⁾ A szolgák vagy „*Ruteni*“ vagy „*Orozones*“ néven fordulnak elő, valószínűleg azért, mert az Oroszi nevű falvak — eredetileg rutén — lakóit kötelezték ilyen szolgálatra.⁷⁾ Számuk valószínűleg meghaladta a 13-at,⁸⁾ és egy részük állandóan a király kíséretében tartózkodott, bárhova ment is.⁹⁾ Ők gondoskodtak a palota tisztántartásáról, egyes ünnepélyek alkalmakkor annak diszítéséről¹⁰⁾ és minden más alsóbb rendű dolog elvégzéséről.¹¹⁾

¹⁾ Engel: G. I. 114. l.

²⁾ U. o. 84. l.

³⁾ U. o. 53. l.

⁴⁾ U. o. 119. l.

⁵⁾ U. o. 117. l.

⁶⁾ U. o. 164. l.

⁷⁾ V. ö. *Fraknoi*: II. L. u. 35. l. és *Csánki*: I. M. udv. (Századok 1883. 543. l.)

⁸⁾ 13 oroszinak fejenként 2 frtot adtak. V. ö. Engel: G. I. 88 l.

⁹⁾ ... »vocati sunt ad Quinqueclerias quinque Rutheni« ... U. o. 66, 106. l.

¹⁰⁾ U. o. 85. l.

¹¹⁾ »Ad relationem Bradacs empte sunt secures due et Pathkoveca tres Ruthenis, iterum claviculi magni et corde parve« ... U. o. 116. l.

A királyi konyha és asztal.

Sáfár. Sáfárhelyettes. Kulcsár. Királyi szakácsok. A magyar szakácsok tulnyomó száma. A királyi konyha alsóbb rangú személyzete. Kukta. Konyhaedények. Üstök. Kanál. Vágókés. Ételek. Húsneműek; halak. Fűszer. Sáfrány. Czukros sütemény. Füge. Narancs és citrom. Borok. Szerémi és malvazsiai bor. Boros edények. Ebéd és vacsora. Királyi asztalok. Királyi pohárok. Udvari tárnokmester. Asztalterítő. Törülköző. Mosás. Pohárszék. Ezüst neműke. Kristályüveg

Királyi sáfár

A királyi konyha felügyelete Korlátkövi Ozsvald *királyi sáfár* »dispensator« feladata volt, bár kivüle még egy Frigyes nevű német sáfárt is megemlítenek a számadások, a ki két ízben megvendégelte a lengyel király követeit.¹⁾

A királyi sáfár és helyettese Morocz gondoskodtak a élelmiszerek beszerzéséről, a mire a kincstárnok hetenkint 100—120 frtot utalványozott ki;²⁾ ha azonban a király utazott, vagy vadászaton volt, akkor a várkonyha számára kevesebb pénzt³⁾ adtak, mivel ilyenkor az udvari személyzet egy része követte utjában a királyt a sáfárral vagy helyettesével s ezeknek élelmezéséről szintén gondoskodni kellett.⁴⁾

Kulcsár

A tulajdonképeni konyhaszemélyzet feje Farkas *kulcsár* volt⁵⁾ és alatta állottak a királyi szakácsok kísérető szolgálókkal.

Szakácsok és konyhaszemélyzet

A *szakácsok száma* 12-nél valamivel több lehetett, mert Ulászlót Visegrádra 12 szakács kísérte el⁶⁾ és valószínű, hogy Budán is maradt egy néhány. Legnagyobb részük

¹⁾ Engel: G. I. 111 és 118. l.

²⁾ U. o. 118, 120. l.

³⁾ Ilyenkor 35—70 frt között vártakozott az összeg nagysága.

⁴⁾ Engel: G. I. 173.

⁵⁾ U. o. 83.

⁶⁾ U. o. 110 l. *Fraknoi* V: II. L. udvaráról szólván 6 szakácsot és 8 kísérető szolgát említ. 96. l.

magyar volt; Dombay alkincstárnok 1494 márc. 7-én 10 magyar szakácsnak adott fejenkint 2 frtot.¹⁾ Magyar voltukat igazolja tősgyökeres magyar nevük is: Gondos János, Seregély Ferenc, Zalai Benedek, Valkay Miklós. Szabó Mihály, Gedő Mihály, Pálffy László, Illyés János, Györgyfy János, Tóth Márton;²⁾ ezeken kívül névszerint megemlítik még a számadások János cseh³⁾ és János német⁴⁾ szakácsokat is. A magyar szakácsok legnagyobb része a somogymegyci Nagy-Szakácsi és Vid községből való volt,⁵⁾ mivel ezen falvak lakossága, mint királyi cselédnép ezen szolgálattal tartozott és innen nyerték maguk a községek is elnevezésüket⁶⁾. Mikor Ulászló a lőcsei találkozásra ment, hat magyar szakács ment vele, a kikhez azután még négyet hívtak lakóhelyükről.⁷⁾ Fizetésüket a szakácsok sem kapták valami nagyon pontosan, mert olvassuk, hogy a fentebb névszerint felsorolt szakácsok közül hatan már az 1494-dik évben szolgáltak az udvarnál és csak 1495-ben kaptak az akkor szolgálókkal együtt 130 frtot.⁸⁾ A szakácsoknak szolgálak segédkeztek, számuk 16 volt, egyeseknél megemlítve látjuk azt, hogy és minő munkát kellett végezniök. Behics György *későrző*,⁹⁾ a cseh Vencel *kenyérosztó* volt;¹⁰⁾ ezeken kívül látunk még két *húsfelvágót*¹¹⁾ és három trágárt (ételvivő).¹²⁾ *Kukták* is voltak a királyi konyhában, számuk valószínűleg 6 volt.¹³⁾

1) *Engel*: G. I. 88. 1.

2) U. o. 168. 1.

3) U. o. 108. 1.

4) U. o. 88. 1.

5) U. o. 28, 165, 168. 1.

6) V. ö. *Csánki D. I. U. u. Századok* 1883. 541. 1. és *Fraknoi V. II. L. u. Olcsókönyvtár* 36 1.

7) *Engel*: G. I. 84. 1.

8) U. o. 168. 1.

9) »Cultellarum Custos« U. o. 89 és 180. 1.

10) »Divisor panis.« U. o. 116. 1.

11) »Carnifex« U. o. 180. 1.

12) Abrakosztó János is a konyhaszemélyzet tagjai között szerepel, holott inkább a kir. istálló személyzetéhez tartozhatott (U. o. 180. 1.)

13) ... »manibus Korláthkövi ut minoribus famulis magistris Cocorum distribuat, dati sunt fl. 6.« Mivel a »potiores famuli«-k fejen-

A sáfár előterjesztésére szokott a kincstárnok pénzt adni *konyhaedényekre, evőeszközökre* és más konyhai hssználatra szánt dolgokra. Korlátkövi sáfár Felhévizen (a mai Lukács és Császárfürdő környéke) János kovácsmesternél egy vasrostélyt rendelt meg a királyi konyha számára, a budai rézműveseknek pedig meghagyta, hogy új *üstöket* készítsenek, a régieket pedig javítsák ki, azaz alól ólmozzák be.¹⁾ A szakácsok 2 frt 25 denárt kaptak, hogy *kanalakat* és egy nagy *kést* vegyenek; más alkalommal pedig határozottan megmondják a számadások, hogy 5 kanál és két »*vágókees*« beszerzésére kaptak 1 frtot.²⁾

Hogy a királyi udvarban minő *ételek* voltak divatosak, azt határozottan nem tudjuk. A magyar szakácsok tulnyomó száma sejtetni engedi, hogy a *magyar izlés* volt uralkodó. Tulságos fényüzést nem fejthettek ki, mert egyes lakomákat és más kivételes eseményeket leszámítva, a melyekre a sáfár vagy helyettese külön kapott bizonyos összegeket, hetenkint 100—120 frt jutott a konyha kiadásaira, a mi tekintve az udvari személyzet meglehetősen nagy számát, bizonyára csak a szükségesekre volt elégséges. Egervári Lászlótól egy alkalommal 300 darab süldő malacot vettek,³⁾ valószínűleg szerették a sertéshust. A gyakori vadászatok révén,⁴⁾ bizonyára sok vadhus kerül az udvarba. Gerencsenyi Ányos Gergelyt is szarvasok és más vadak beszerzésére küldte Ulászló a Bakonyba;⁵⁾ a temesi ispán 100 szarvast küldött ajándékba.⁶⁾ Vadhuson kívül gyakran ettek halat; a tatai halastó számára vásárolt »*taliga*,«⁷⁾ bizonyára arra a célra szolgált, hogy azon szállítsák be a halakat a királyi konyhába.

A konyha szükségleteire szánt rendes heti összegben

kint 1½, vagy két forintot kaptak, ezek valószínűleg kevesebbet és így elfogadható azon feltevés, hogy a 6 frtot 6 ilyen kukta között osztották ki. V. ö *Engel*: G. I. 180. l.

¹⁾ U. o. 83 és 106. l.

²⁾ U. o. 114 és 170. l.

³⁾ U. o. 44. l.

⁴⁾ Lásd ezen mű: A kir. udvar szórakozásai.

⁵⁾ *Engel*: G. I. 167. l.

⁶⁾ U. o. 176. l.

⁷⁾ U. o. 153. l.

kivül külön kapott pénzt a sáfár *fűszerre*,¹⁾ mely alatt a gyarmatárukat kell értenünk. Igen sok *sáfrányt* használtak, melyet mindig külön vásároltak. Korlátkövinek 50 frt ára sáfrányt adtak a konyha számára, Bácsott pedig egy Péter nevű embert biztak meg azzal, hogy menjen el a futaki vásárra és vegyen ott 60 frtért sáfrányt, a mit azután az illető át is adott Korlátkövinek.²⁾

Fűszer
Sáfrány

Ulászló igen szerette az édességeket és a különböző csemegéket. Engerhard budai gyógyszerésztől a gyertyák és gyógyfüveken kívül még *czukros süteményt* is vettek a részére; miként Mátyás alatt ugy alatta sem voltak czukrászok, hanem ezek a — rendszerint olasz — gyógyszerészek kereskedtek ilyesmivel.³⁾ A már említett futaki vásáron még 3¹/₂ mázsa *fűgét* vásároltatott a kincstárnok és elküldte Bácsra Ulászlónak.⁴⁾ Legjobban szerette azonban Ulászló a *narancsot, citromot és gránát almát*, a budai várba mindig küldtek fel neki 1—2 frt árát, sőt ha másutt volt akkor sem mulasztottak el neki küldeni.⁵⁾ Hogy napjában hányszor étkeztek, arra nézve felvilágosítást nyújt egy 27 frtos kiadási tétel, melyet Dombay a király ebédjére és vacsorájára adott;⁶⁾ *ebédről és vacsoráról* még egy izben emlékeznek meg a számadások,⁷⁾ míg reggelit sohasem emlitenek.

Czukros
sütemény

Narancs

A királyi asztal *borsükségletéről* ugy gondoskodtak, hogy bérbe vették a budai, veszprémi és szerémi dézsmakerületet, az előbbit a veszprémi, az utóbbit a szerémi püspöktől.⁸⁾ Különösen a szerémi dézsmakerületből nyert bort

Börök

¹⁾ Ha Ulászló valahol másutt időzött rendszerint követeket küldött Budára fűszerért, V. ö. Engel: G. 91, 97, 174 és 60. l.

²⁾ U. o. 176 és 177. l.

³⁾ »Engerhardo apotecario Budensi eodem die pro lucernis, Candelis parvis, trageis et confectionibus« ... U. o. 96. l. V. ö. Csánky id. m. 612. l.

⁴⁾ Engel: G. I. 177. l.

⁵⁾ U. o. 86, 100, 101, 111, 112, 113, 166. l. Valószínű, hogy a Mátyás idejében letelepedett olasz kertészek termesztették. V. ö. Császár M. A. magy. műv. XV. sz.-ban. 47. l.

⁶⁾ ... »ad prandium et cenam Dni Regis« ... U. o. 86. l.

⁷⁾ U. o. 83. l.

⁸⁾ U. o. 43, 151, 152, 163, 165, 175. l. Mátyás idejében is a budai vörös és a szerémi fehér bor volt a legkiválóbb V. ö. Császár M. A. magy. műv. a XV. sz.-ban, 46. l.

látjuk gyakran a királyi asztalon, akár Budán, akár másutt tartózkodott az udvar. Korlátkövi *szerémi és malvazsiai bort* küldött Lőcsére,¹⁾ mikor pedig Ulászló Isaszegen vadászott, Wer András fia királyi apród elvitte neki azt a néhány ólompalaczkot, melyeket Pesten az ő rendeletére megtöltöttek szerémi borral.²⁾ Minthogy azonban a dézsmakerületekből nyert bor nem volt elégséges, vásároltak még igen sokszor készpénzen is.³⁾ Különösen kedvelte Ulászló a *malvazsiai csemege bort*, melyet külföldön készítettek fűszerekből és asszú szőlőből, s melyet rendszeren kisebb mennyiségben küldtek fel neki a várba,⁴⁾ bár az is megtörtént, hogy egyszerre többet is vettek és a kulcsár gondozása alá helyezték⁵⁾; mikor pedig Ulászló Visegrádra, Ta'ára és Komáromba ment vadászatra, szintén egy egész hordó bort vettek neki.⁶⁾ Nagyobb mennyiségű malvazsiai bort küldtek még Lőcsére és Kassára is. Mindezt Malvasir Miklós görög kereskedőtől vették.⁷⁾ A bort *hordóban* (tunella, vasculum),⁸⁾ ón vagy másféle *palackokban*⁹⁾ és *korsókban*¹⁰⁾ tartották.

Királyi
asztalnok

Benn a királyi asztalnál *királyi asztalnokok* és *pohárnokok* szolgálták fel az ételeket és italokat. A számadások csak két asztalnokot (dapifer regius) emlitenek, az egyiket Justh Jánosnak, a másikat Semeltei Ferencznek nevezték¹¹⁾

¹⁾ Engel: G. I. 87. 1.

²⁾ U. o. 169.

³⁾ A pesti polgárok vagy a királynak, vagy az udvarnokoknak, vagy a követeknek igen sokszor adtak bort és ennek árát a rájuk kivetett adóból fizették meg nekik. V. ö. Engel: G. I. 125, 70, 158. 1.

⁴⁾ U. o. 86, 112, 113. 1.

⁵⁾ U. o. 113. 1.

⁶⁾ U. o. 122. 1.

⁷⁾ »A Nicolao Malvasir levate sunt et implete quatuor lagene sive Negel cum Malvatico ad dietam Leuchovie celebrandam continentes pintas Malvatici 1881... tandem dum iam Regio Mtas Constituebatur Cassovie... in duobus lagenis misimus pintas Malvatici 98... U. o. 83. 1

⁸⁾ U. o. 87. 113, 122. 1.

⁹⁾ »flasca plumbea«. U. o. 196. 1.

¹⁰⁾ »vasa vini« U. o. 43, 70, 74, 125. 1.

¹¹⁾ U. o. 53. 1.

még egy László nevű »Azthalnok«-ról történik említés, de erről nem tudjuk vajjon neve vagy foglalkozása volt e ez.¹⁾ Hogy többen voltak, az kétségtelen, hiszen II. Lajos idejében 20-ról tudunk²⁾ és nem valószínű, hogy ennyire megszaporodott volna számuk annál kevésbé, mert ekkor még sokkal közelebb vagyunk Mátyás fényes korához.

Megemlítenek a számadások három *királyi pinczemestert* vagy pohárnokot. Ezek egyike Minuczky, a másik Barabás, a harmadik Szerbach volt,³⁾ a ki időközben meghalt.⁴⁾ Alattuk állott Szerb János alpohárnok.⁵⁾

Királyi
pinczester

Az *udvari tárnokmester*⁶⁾ Jarozlay volt, ő ügyelt fel a királyi ezüstműre, ruha és fegyvertárra. A király egyes alkalmakkor meg szokta vendégelni az ország főpapjait, báróit és tehetősebb nemeseit, ilyenkor a kincstárnoknak természetszerűleg többet kellett fordítania a konyha szükségleteire.⁷⁾ Ezen megvendéglés rendszerint nagyobb ünnepnapokon történt és az előkészületeket a tárnokmesternek kellett megtenni. Midőn Ulászló 1495 Pünkösdjén a budai országgyűlés alatt lakomát tartott, megbizta a tárnokmestert, hogy készítsen a királyi asztalra *asztalterítőket*, mivel pedig az udvarnokok asztalain levő terítők is elrongyolódtak, ezek helyébe is újat vettek, sőt a nagy pohárnoki asztalra is készítettek négy vég vászonból terítőt.⁸⁾ Utolsó farsangkor Pécsen tartottak ilyen lakomát és ezen alkalommal Izdenchy Benedeket bizták meg azzal, hogy vásároljon vász-

Udvari
tárnokmester

Asztalterítők

¹⁾ ... »per Ladislaum Azthalnok Bachye Re Mti misi fl. 100.« U. o. 50.

²⁾ *Fraknoi V*: II. L. u. 35. l. Ő ugyan étékfogóknak nevezi ezeket, de hogy azasztalnok szó is helyes, mutatja az, hogy ők is ezt használták.

³⁾ A pohárnokok rendes latin neve ugyan vinifer, míg a számadásokban a pincerna szó van, de ez a kitétel: »Barabas pincerne, vel cum vino servienti« kétségtelenné teszi, hogy ugyanaz volt a teendőjük. *Engel*: G. I. 82, 76. l.

⁴⁾ U. o. 107. l.

⁵⁾ U. o. 94 és 122. l.

⁶⁾ Nem tévesztendő össze a királyi tárnokmesterrel (biró).

⁷⁾ *Engel*: G. I. 116. l.

⁸⁾ U. o. 91. l.

Törölközőket nat és készítsen aszalterítőket és *törölközőket*;¹⁾ ez utóbbiakra azért volt szükség, mert az étkezésnél csupán kanalat és kést használtak, villát nem, hanem ehelyett a szolgák minden fogás után illatos vizet hordtak körül kézmosásra.

Az aszalterítőket, törölközőket és a fehérneműeket általában férfi mosta ki,²⁾ mivel az udvarnál nő cselédeket nem alkalmaztak.

Pohárnoki
asztal

Lakomák alkalmával az asztalt nagy fényvel diszítették fel. Európaszerte divatban volt ilyenkor az arany-ézüst edényeket egy hatalmas pohárszéken elhelyezni, hogy szükség esetén kéznél legyenek és mindenki gyönyörködhessek bennük. Megtaláljuk ezt a szokást Mátyás udvaránál³⁾ és megvolt Ulászlónál is, mert a fentebb említett »*nagy pohárnoki asztal*« nem igen szolgálhatott más célra, bár természetesen szó sem lehet Mátyásnak nagy értékű arany és ezüst drágaságairól, melyet a kortársak egész Csehország értékénél többre tartottak.⁴⁾ Mátyás halála után Corvin János örökölte ezeket és az ő révén ugy Magyarországon, mint a külföldön szétszóródtak. Ulászlónak is sikerült egyetmást megszerezni. Corvin János egy részt elzálogosított Zsigmond pécsi püspöknél 8000 frtéért és ezt Ulászló a maga számára kiváltván⁵⁾ Daróczi László által Szentgyörgy várából Bud'ra küldte.⁶⁾ Másrészt Corvin János leveretése után a nádor és Somi Józsa juttattak kezére egyetmást. 1493-ban pedig Kinizsi Pál szerzett vissza a törököktől sok elrabolt drágaságot.

Az 1495-diki pütkösdői lakomát Bonfini is leírja élénk színekkel ecsetelve a fényt és pompát, de hozzáteszi, hogy a kiállított értékes arany és ezüst edények mind Mátyáséi voltak.⁷⁾

¹⁾ Engel: G. I. 71. 1.

²⁾ U. o. 113, 114, 169. 1.

³⁾ Csánki D.: I. M. u. Századok 1883. 637. 1.

⁴⁾ U. o. 641. 1.

⁵⁾ Engel: G. I. 43. 1.

⁶⁾ U. o. 75 és 158. 1.

⁷⁾ Bonfini: Dec. V. Lib. V. 574. 1. Császár Mihály: A magy. műv. a XV. sz.-ban. 86. 1. ezen lakomát tévesen az 1496-diki országgyűlésre teszi.

Ulászló az asztali ezüst egy részét a tárnokmester és a királyi huszárok fedezete alatt rendszeresen magával vitte, ha valahol huzamosabb ideig szándékozott tartózkodni.¹⁾ A lőcsei találkozásra menvén, az arany és ezüst neműek beborítására 5 vég boroszlói posztót adtak.²⁾ A számadások nem részletezik ezen arany és ezüst edényeket, csupán annyit említetnek meg, hogy a pécsi aranyműveseknél csináltatott Ulászló bearanyozott ezüst *kannákat*, (cuppa) *korsókat* (cantarus), *mosdómedenczét* (pelvim et lavatorium) és vizes *kancsót* (amphora.)³⁾ Ezen ezüstművek törlésére fehér szövetet — talán flanelt — használtak.⁴⁾

A *kristály üvegek* ebben a korban még igen ritkák voltak; csupán egy ízben vett a kincstárnok egy nagy kristály üveget és elküldte Ulászlónak a tárnokmester által Szegedre.⁵⁾ Bonfini a drágaságok között *kristály lámpákat* is említ.⁶⁾ Kristály üvegek

¹⁾ Engel: G. I. 64. l.

²⁾ U. o. 124. l.

³⁾ U. o. 71, 73, 70. l.

⁴⁾ ... »pro panno albo ad involvendum cuppas et argentaria«. . . U. o. 73. l.

⁵⁾ U. o. 174. l.

⁶⁾ »laternae crystallinae«. . . Bonfini: Dec. V. Lib. V. 574. l.

A királyi istálló.

Királyi fő- és allovászmester. Zab. Szalma. Lovászok és kocsisok. Fizetésük. Kocsi-nyerges és versenylovak. Patkó. Lóvakaró. Török v. arab ló. Lóajándékozások. Kantárváltáság. Lószerszámok. Lótakaró. Nyeregtakaró. Királyi kocsik. Kocsigyártó. Élelemszállító szekér. Gyékénytakaró. Szalonna, mint szekérkenőcs.

Fő és
al lovászmester

A királyi istállóban nagyszámu személyzet végezte a kocsik és lovak gondozását. Ezeknek élén Dolhay Péter és Vaitkó cseli *lovászmesterek* állottak, a kik gondoskodtak a takarmány beszerzéséről, az alsóbb rendű személyzet fizetéséről és más felmerülő ügyekről.

Takarmány

Jellemző, hogy a *takarmányt* kénytelenek voltak apódonkint készpénzen vásárolni, csupán egy ízben kapott András budai tiszttartó 226 frtot, hogy azon 3517 fertály *zabot* vegyen; 20 fertály zab ára 1 frt volt.¹⁾ Egyébként vagy a főlovászmester,²⁾ vagy a kincstárnok rokona Cseneházy Miklós,³⁾ vagy Horváth Márton⁴⁾, vagy pedig a kincstárnoknak Poffa nevű szolgája⁵⁾ kaptak 27—53 frt közt váltakozó összegeket zabra. Azon körülményből, hogy az allovászmester itt nincs felemlítve, pedig máskor határozottan említik a számadások, azt következtethetjük, hogy Cseneházy Miklós volt az, ki gyakran szerepel anélkül, hogy állását ismernők. A zabon kívül *szalmát* is vettek, hogy ezt a lovak alá hintsék és erre rendszeren az allovászmester kapott 2—2 frtot.⁶⁾

¹⁾ *Engel*: G. I. 43. 1.

²⁾ U. o. 85. 1.

³⁾ U. o. 86, 88, 89. 1.

⁴⁾ U. o. 118, 1.

⁵⁾ U. o. 120, 122, 166. 1.

⁶⁾ U. o. 88. 112, 119. 1.

A királyi istálló alsóbb rangú személyzetét alkották a *lovászok és kocsisok*. Számuk meglehetősen nagy volt; az 1495-dik év végén, midőn Ulászló Bácsott volt, 24 lovász között kiosztottak 24 frtot,¹⁾ a kocsisokkal együtt pedig 35-en voltak ott.²⁾ Már ez maga is jelentékeny szám, de bizonyára a budai istállóban is maradtak többen. Fizetésüket csak nagy nehezen és igen sokára tudták megkapni. 1494. márcz 7-én Dombay alkincstárnok 100 frtot adott Kutasi Andrásnak, hogy fizesse ki belőle a királyi lovászokat és kocsisokat, kik már három éve nem kaptak fizetést, minthogy azonban ez a pénz nem volt elégséges, még 100 frtot kellett Dombaynak adnia és csak így tudták őket nagynehezen kielégíteni.³⁾

Élelmezésükről szintén a kincstárnak kellett gondoskodnia, kaptak is erre hetenkint 6—12 frtot,⁴⁾ azonban ezt is igen sokszor csak utólag fizették ki, néha több hétre egyszerre. Midőn Ulászló Pécsről Budára tért vissza, a lovászok és kocsisok néhány hétig sem élelmet, sem pedig erre pénzt nem kaptak; kérésükre azután László mester számadást csinált velök és 88 frtban állapították meg a hátrálékot, ám a kincstárból csak 70 frtot kaptak.⁵⁾ A lovászok és kocsisok *ruházatának* költsége is a kincstárt terhelte. A Bácsott levő 35 lovásznak és kocsisnak sarukat vettek, azután megbízták Pál mestert, a kincstárnok szabóját, hogy készítsen nekik ruhákat, a bácsi szabóktól pedig váltsa ki a nadrágokat és ujjas-mellényeket, melyeket azok, — valószínűleg nem akarván fizetés nélkül maradni, — visszatartottak.⁶⁾

Ezen alsóbb rendű személyzetnek kellett gondozni a királyi istállóban levő *kocsi-, háta- és versenylovakat*. Ulászlónak szüksége volt kocsiba való lovakra, mert a nagyobb utakat rendszeren kocsin tette meg. Mielőtt Lőcsére elindult volna, a kincstár-

Kocsi, háta- és
versenylovak

¹⁾ Engel: G. I. 181. 1.

²⁾ U. o. 177. 1.

³⁾ U. o. 8s. 1.

⁴⁾ U. o. 108—113, 174. 1.

⁵⁾ U. o. 170. 1.

⁶⁾ U. o. 177 és 178. 1.

noctól 160 frtért 12 kocsiba való lovat »equus curriker« vett;¹⁾ vele ment Cseneházy Miklós is, mivel ő volt megbizva a lovak, kir. kocsik és az istállószemélyzet felügyeletével.²⁾ A lovak *megpatkolásáért* gyakran kellett a kovácsnak 2—2¹/₂ frtot adni.³⁾ Ha pedig Ulászló hosszabb ideig szándékozott távol maradni, egy királyi kovács ment vele, hogy, ha szükség merülne fel, a lovakat utközben is megpatkolhassa.⁴⁾

A kocsiba való lovakon kívül voltak a királyi istállóban *nyerges* vagyis lovaglásra használt lovak is. Olvassuk, hogy a királyi kocsi és nyerges lovak tisztántartására *lovakarókat* használtak.⁵⁾ Volt Ulászlónak ménese is, ahol a lovakat tenyésztették, de a melyet vásárlás által is folyton szaporítottak. Egy izben 600 frtért 300 ilyen ménesbéli lovat vettek;⁶⁾ Turbelcs Miklóstól pedig 400 frtért vásároltak ménesi lovakat.

Különös becsben állottak Ulászló előtt az ugynevezett **Török lovak** *török lovak*, melyek alatt voltaképen arab lovakat kell értenünk.⁷⁾ Ezek, valamint a »gradarius« poroszka lovak kerültek a legtöbbe;⁸⁾ Ulászló igen sokszor vett ilyeneket,⁹⁾ de sokat kapott ajándékba is. Török lovakat küldött neki az erdélyi vajda¹⁰⁾ és Kinizsi Pál, az utóbbi négyet.¹¹⁾ A *lovak ajándékozása* általában nagy divatban volt. Lovakat küldtek ajándékba Ulászlónak a már említettekén kívül a vespéremi püspök, Kanizsay László horvát bán, Dávidházi Gergely temesvári várnagy, Perényi László, a temesi ispán és Bács megye nemesei.¹²⁾ A szolgálak, kik az ajándék lovakat a

¹⁾ Engel: G. I. 43. l.

²⁾ U. o. 124. l.

³⁾ U. o. 65, 109, 113, 169. l.

⁴⁾ U. o. 112. l.

⁵⁾ U. o. 89. l.

⁶⁾ U. o. 117. l.

⁷⁾ Csánki D.; I. M. u. Századok 1883. 663. l.

⁸⁾ Somi Józsa temesi ispánna való választásakor egy 100 frtos lovat kapott Ulászlótól. V. ö. Engel: G. I. 164. l.

⁹⁾ U. o. 55, 57, 120, 168. l.

¹⁰⁾ U. o. 65 és 116. l.

¹¹⁾ U. o. 87. l.

¹²⁾ U. o. 120, 68, 112, 86, 57, 52. l.

királyi udvarba elvitték, *kantárváltás*gképen mindig kaptak 1—2 frt *borra*valót. A török lovak nagy becsét mutatja az a körülmény, hogy Ulászló követek által felszólított egyes főpapokat és főurakat, hogy küldjenek neki török lovakat.¹⁾ Ám maga Ulászló is szokott lovakat ajándékozni; testvéreinek a lengyel királynak egy 50 frtos lovat (gradarius) küldött, melyet Péterfy udvarnoktól vett. A lőcsei találkozáskor pedig 10 szép lovat adott neki.²⁾ Somi Józsnak abból az alkalomból, hogy temesi ispánná nevezte ki, egy 100 frtos lovat ajándékozott.³⁾

A lovak felszereléséről, a különböző *lószerszámok*-ról a lovászmesternek kellett gondoskodni. A számadásokból látjuk is azt, hogy ő rendelte meg mindezt budai mesterembereknél. Ilyen mesteremberek voltak elsősorban a *nyergesek* (sellipar), a kik nyergeket készítettek ugy a király saját használatára szánt, mint a lovászok és kocsisok lovai számára⁴⁾; a *szijgyártók* kantárt, féket⁵⁾ és más szijmunkákat készítettek. Egyéb lófelszerelések voltak még a kengyel,⁶⁾ istráng, farmatring,⁷⁾ hám, gyepló, »hátrakötő«⁸⁾ lovagláskor a lovasok sarkantyut használtak.⁹⁾

Voltak *lótakaró*-ik, melyeket színes posztóból készítettek és rendszeren fekete vászonnal béleltek be.¹⁰⁾ Ulászló díszes *nyeregtartókat* használt. Pál mestert, a kincstárnok szabóját megbízták, hogy készítsen 7 rőf gránát posztóból egy nyeregtakarót selyemmel; azután bélelje be fekete vá-

¹⁾ Ezen kéressel mentek a követek Kinizsi Pálhoz, Szokol Aberthez, Haraszi Ferenczhez, Kercsyhez, Lőrincz herczeghez, a náni dorfehérvári kapitányhoz, Tárnok Péterhez, a vránai perjelhez és Batthány Boldizsárhoz. *Engel*: G. I. 79. 1.

²⁾ U. o. 168. 1. *Bonfini*: Dec. V, Lib. IV. 562. 1.

³⁾ *Engel*: G. I. 14. 1.

⁴⁾ U. o. 83, 171. 1.

⁵⁾ »frenum Kalynar vocatum«. U. o. 174. V. ö. U. o. 83, 171. 1.

⁶⁾ U. o. 171. 1.

⁷⁾ U. o. 80, 83, 86, 174. 1.

⁸⁾ »In modum vero Gywplew empta sunt brachia 550. Insuper Hathlakotew empte sunt 20.« U. o. 101. 1.

⁹⁾ »Calcariparibus per civitatem dati sunt fl. 3.« U. o. 83. 1.

¹⁰⁾ ... »cappa« ... U. o. 180. 1.

szonnal.¹⁾ A lótkaróknak magyar elnevezése is előfordul a számadásokban. Bernát olasz paszomántos a királyi lovak számára vörös vászonból »pokróczokat« készített és erre selyemből csinált rojtokat.²⁾

Kocsi készítés

A királyi kocsikat budai *kocsigyártók* készítették; midőn Ulászló Csehországba készült menni, a nagy utra új kocsikra volt szüksége, melyet budai kocsigyártók: Szekérgyártó György és Váczi Péter készítettek,³⁾ a vasalási munkákra pedig két budai kovácsnak 32 mázsa vasat és 15 frt készpénzt adtak. Az így elkészített kocsikat Miklós festő kívülről befestette, hogy diszesebbek legyenek.⁴⁾ Belül értékes szövettel szokták a kocsikat bevonni; a bevonást György kir. szabó végezte, kinek egy alkalommal 6 vég biborszínű nürenbergi posztót adtak a királyi kocsik s 25 vég boroszlói posztót az udvarnokok kocsijainak bevonására.⁵⁾ A régi kocsik kijavítását vagy a kovácsok,⁶⁾ vagy a kocsigyártók végezték, a szerint, a mint a vasalás, vagy maga a kocsi fa anyaga — kerék, »thengel« — romlott meg.⁷⁾

Élelem szállító
szekér

A kocsik egy része Korlátkövi sáfár felügyelete alatt állott, ezeket *élelemszállításra* és más a konyhával összefüggő czélokra használták. Hogy tényleg helyes ezen feltevés mutatja az, hogy midőn a kocsigyártók ezen kocsikat, vagy jobban mondva szekereket kijavították, vettek reá hálókat és köteleket s így menesztették el Tatára és Komáromba,⁸⁾ a honnan, mint már láttuk, halat és vadat szoktak a királyi konyhába szállítani.⁹⁾ Ezeket a szekereket is bevonták,

¹⁾ . . . »ad faciendam unam cappam ad sellam Re Mtis« Engel: G. I. 180. l.

²⁾ »Bernardino Italo pro illis Royth, quos fecit de serico pro equis Re Mtis videlicet ad Pokroch« . . . (U. o. 90. l.)

³⁾ U. o. 171. l.

⁴⁾ U. o. 173. l.

⁵⁾ U. o. 84.

⁶⁾ U. o. 121. l.

⁷⁾ U. o. 168. l.

⁸⁾ U. o. 121. l.

⁹⁾ Ezen mű. 74. l.

de már csak olcsóbb fajta cseh posztóval¹⁾ bele pedig kast és *gyékénytakarót* vettek.²⁾ A szekér alkatrészeinek megke-
nésére szolgált bizonynyára az a szalonna, a mit a sáfár gon-
dozása alatt álló kocsik számára vettek.³⁾

¹⁾... »pro duabus peciis pannorum vulgo Cseh, pro cooperturis
curruum Re Mtis sub officio Korlátkövi existentium... fl. 8* *Engel*:
G. I. 176. 1.)

²⁾ »Ad emendas mattas curribus ipsius dispensatoris necessa-
rias... pro tectura«... U. o. 88, 89. 1.

³⁾ »Ad emendam arvinam curribus Dispensatoris datus est
fl. 1.« U. o. 89. 1.

Az udvar székhelye és szórakozásai.

A királyi udvar állandó székhelye Buda. A budai királyi palota berendezése. A palota világítása. Más királyi paloták. Ulászló utazásai.

Az udvar szórakozásai. Vadászatok. Vadászkutya. Sólymok. Királyi solymárok. Madarászok. Lakomák. Lándzsajáték. Udvari zenészek. A király nászajándékot ad. Lovaggá ütés. Joculatorok. Törpe. Fürdők.

Buda

A királyi udvar állandó székhelye *Buda* volt, mint az ország fővárosa; minthogy azonban Ulászló a cseh királyi koronát is bírta, több ízben felkereste a cseh fővárost Prágát is. Az 1494 és 1495-dik években állandóan Magyarországon tartózkodott, de az év végén előkészületeket tett a Csehországba való utazásra és új kocsikat készíttetett.¹⁾

A budai kir.
palota
berendezése

A *budai kir. palota berendezéséről* nem sok felvilágosítást nyújtanak a számadások; voltak *asztalaik* s bizonyára faragott *padjaik*,²⁾ de ezeknek leírását nem bírjuk. Voltak lakattal záródó *ladáik*, melyeket főképen szállításokra használtak, s a melyeknek divatja általános volt.³⁾ Egyes alkalmakkor az udvari szolgák 1—2 frtot kaptak szegekre, hogy a palota falaira különböző ékességeket aggassanak fel.⁴⁾ Ezen ékességek főképen *függönyök* és *szőnyegek* voltak, melyekbe képek voltak beleszőve.⁵⁾ A falakra drágább, a padlóra ol-

¹⁾ Lásd ezen mű: 84. l.

²⁾ *Csánki* D.: I. M. u. (Századok 1883. 770. l.)

³⁾ V. ö. U. o. 771. l.

⁴⁾ *Engel*: G. I. 85, 108, 112, 180. l.

⁵⁾ A számadások ugyan csak a szegvásárlásáról emlékeznek meg, de ezen állításom igazolására azt hozom fel, hogy a II. Lajos korabeli számadásokban ilyen szegvásárlásoknál meg van említve a czél is »pro affigendis tapetis et cortinis. V. ö. *Fraknoi* V: II. L. u. 57. l. és *Csánki*: I. M. u. 771, l.

csőbb fajta szőnyeget használtak.¹⁾ Bonfinius említi, hogy lakomák idején az ebédlő *pamlagjait*, díszes szőnyegekkel terítették be, melyekbe a trójai háború eseményei voltak beszöve.²⁾

A palotát *fáklyákkal és gyertyákkal* világították, melyeket díszes tartókban helyeztek el; a világító anyagot legtöbbször Engerhard budai gyógyszerésztől szerezték be, néha készpénzen, néha hitelben, a mit azután egyszerre fizettek ki a nála lévő jegyzék alapján.³⁾ Még egy Bálint nevű királyi gyógyszerésztől is vettek gyertyákat és fáklyákat.⁴⁾ Hogy Budán hetenkint mennyit költöttek világításra azt határozottan nem állapíthatjuk meg; mikor Ulászló Székesfehérvárt tartózkodott, két hétre 28 fáklyát, 10 nagy és 28 kis gyertyát küldtek neki 9 frt 14 denár értékben,⁵⁾ valószínű tehát, hogy Budán sem igen rugott többre a kiadás hetenkint 5 frtnál.

A budai királyi palotán kívül voltak a magyar királynak másutt is palotái, hol szintén el-el töltött pár napot. Így *Székesfehérvárt*, mint láttuk, két hétig időzött; aránylag gyakran fordult meg *Visegrádon*, mert látjuk, hogy többször küldtek oda világító szereket.⁶⁾ Igen kedvelhette Ulászló a kellemes *tatai kastélyt*, melynek környéke kedvenc vadászterülete volt⁷⁾ s a hol azelőtt Mátyás is szívesen megfordult, ha kellemes pihenést és szórakozást akart szerezni uralkodási gondjai közepette.⁸⁾

Ezen említett helyeken kívül azt látjuk, hogy Ulászló az ország nagy részét bejárta az 1494 és 95-dik években.

Az 1494-dik év tavaszán elindult Lőcsére, hogy ott testvéreivel találkozzék;⁹⁾ Huzamosabb ideig tartózkodott Ulászló utazása

A palota
világítása

Székesfehérvár
Visegrád

¹⁾ Az erdélyi adószedők 116 drb 50 denáros szőnyeget (lodcx) küldtek a királynak. *Engel*: G. I. 161. l.

²⁾ *Császár Mihály*: A magy. műv. a XV. sz.-ban. 86. l.

³⁾ *Engel*: G. I. 170. l.

⁴⁾ U. o. 179. l.

⁵⁾ U. o. 174. l. V. ö. *Fraknói*: II. L. u. 59. l.

⁶⁾ U. o. 76, 111, 64, 172. l.

⁷⁾ U. o. 77, 121, 73. l.

⁸⁾ *Csánki D.*: I. U. u. 781. l.

⁹⁾ *Engel*: G. I. 122. l.

Kassán és ott megszavaztatta a főrendek által az 1 frtos adót.¹⁾ Mivel épen ennek behajtása zavart és lázadást vont maga után, Ulászló *Váradra* ment, onnan pedig Erdélybe készült, hogy megjelenésével lecsillapítsa az erdélyi részek forrongását. Tudva azonban azt, hogy utja huzamosabb; ideig fog tartani, *Váradra* hívta a kincstárnokot, hogy a felmerülő kiadásokat fedezhesse.²⁾ *Váradról Medgyesen* át *Szebenbe* ment, a hol az erdélyi nemesek is megjelentek; jellemző a korviszonyokra, hogy ezek is megtértették a királylyal kiadásait épen úgy, mint azt a magyar főuraknál láttuk. Annál szebben viselkedtek a szebeni polgárok, kik nemcsak élelemmel látták el a királyt és kíséretét, hanem meg is ajándékozták.³⁾ *Szebenben* azután hozzálátott ahhoz, hogy célját megvalósítsa, az adót beszedje, a felmerülő panaszokat meghallgatván elintézte⁴⁾ s végül, hogy a határszéli várak s erődítmények helyzetét megvizsgálja. Ezért *Szebenből Péterváradra* ment, a honnan 1—2 napra ellátogatott *Szalánkeménre* és *Nándorfehérvárra*. Visszatérvén *Péterváradra*, megajándékozta a péterváradi kapuőröket⁵⁾ és *Bácsra* ment, a hol körülbelül 30 napig időzött; gondoskodott a végvárak felszereléséről, zsoldosok fogadásáról, előkészületeket tett az Ujlaki Lőrincz ellen viselt hadjáratra, közben ellátogatott *Valpóra*,⁶⁾ *Verőcén* oktavás törvényszéket tartott⁷⁾ s onnan Pécsre indult, miután kocsijait és sátraít már előbb elküldte. Pécssett fogadta a török szultán köveit, a kikkel 3 évi fegyverszünetet kötött, tiszteletükre *lándzsajátékot* rendezett, majd mintegy 9 hónapi távollét után *Visegrádon* át⁸⁾ visszatért Budára.⁹⁾ Itt a kincstárnok sietett magának visszafizetni azt az 1900 frtot, melyet ezen idő

¹⁾ *Engel* : G. I. 40. 1.

²⁾ U. o. 47. 1.

³⁾ Az ajándékhozók 1—2 frtot kaptak »pro bibalibus«. U. o. 48. 1.

⁴⁾ Az egyes városokba küldött követek megbízásai mutatják. U. o. 49. 1.

⁵⁾ U. o. 56. 1.

⁶⁾ U. o. 61. 1.

⁷⁾ U. o. 64. 1.

⁸⁾ *Visegrádon* borraalót adott a kapuőröknek. (U. o. 70. 1.)

⁹⁾ Ezen ut alatt tett kiadások: (U. o. 47, 76. 1.)

alatt a sajátjából elköltött. 1495-ben, a budai országgyűlés megtartása után újból eltávozott s mivel az ország északi részeiben *pestis* dühöngött nem tért vissza, hanem különböző helyeken vadászgatott. 1495 októberében *Szegeden*¹⁾ volt, innen *Csanádra*, majd Temesváron át²⁾ *Bácsra* ment; Burian kamarás végezte oldala mellett a szolgálatot s a kincstárnoktól a felmerülő kiadásokra mintegy 2500 frtot kapott. November elején ment Ulászló Bácsra és decz. 31-dikén, — mely nappal véget ér a számadáskönyv — még ott találjuk.³⁾

A királyi udvar szórakozásai között első helyen érdemelnek említést a *vadászatok*, melyeknek királyaink mindig nagy kedvelői voltak. Mielőtt a vadászatra elindultak volna, a tárnokmesternek, mivel a fegyvertár is az ő felügyelete alatt állott, kötelessége volt a különböző fegyvereket és dárdákat előkészíteni, a *királyi fegyvercsiszolók* által kicsiszoltatni, hogy a használatra alkalmasak legyenek.⁴⁾ A királynak és kíséretének élelmezéséről vagy a sáfár, vagy a helyettese gondoskodott, a kik közül valamelyik követte a királyt. Ha a pénz elfogyott, követek által kértek Budáról a kincstárnoktól;⁵⁾ rendszerint bort is vittek magukkal.⁶⁾

A *vadászatszinhelye* leggyakrabban a Dunántul vagy a Duna szigetei voltak, de megfordultak másutt is. A következő helyeket említik meg a számadások: Tata és Komáromvidéke, Gesztes, Csákvár, Csepel-sziget, a Bakony, Pilis, Visegrád környéke, Orsvaszeg (Isaszeg).⁷⁾ A kíséret tagjai között hivatásos *királyi vadászok* és szolgák is voltak, kik az uraknak segédkeztek, a vadakat felhajtották,⁸⁾ a vadászkutyákat vastag selyemzsinornál fogva vezették⁹⁾ stb. Ezek a királyi vadászok

Vadászatok

Királyi vadászok

¹⁾ *Engel*; G, I. 150. 1.

²⁾ U. o. 177. 1.

³⁾ U. o. 181. 1.

⁴⁾ U. o. 110. 1.

⁵⁾ U. o. 121, 173. 1.

⁶⁾ U. o. 122, 170. 1.

⁷⁾ U. o. 121, 173; 78, 125; 167; 77; 111, 164, 172; 125, 170. 1.

⁸⁾ ... »pro tribus grossis funis sericeis ad collum canum ad venandum necessariis factis«... (U. o. 171. 1.)

⁹⁾ U. o. 172, 1.

királyi cselédnépek voltak, leginkább a Veszprém megyében lévő Szentgál és Németi községekből¹⁾).

Vadászkutyák Szó volt a *vadászkutyákról*, a királyi udvarban állandóan tartottak ilyeneket és gondozásukkal külön egyént bíztak meg.²⁾

Sólymok Még ezen korban is divatban volt a betanított sólymokkal való vadászat. A *sólymok*-ra, mivel igen értékesek voltak, három királyi sólymár ügyelt; egyet közülök Péternek hívtak.³⁾ A madarászatnak másféle módja is divatba lehetett, mert három madarászt is találunk a királyi udvarban, kik közül kettő elkísérte Ulászlót a Csepel szigetére.⁴⁾

Lakomák Az udvar szórakozásai közé tartoztak az egyes alkalmakkor tartott *lakomák*; különösen farsang utólját szokták vidám mulatságokkal megülni.⁵⁾ Hushagyó kedden Ulászló Pécssett nagy lakomát csapott az előkelők számára, de ugyanakkor, hogy az öröm általános legyen, megvendégette a budai polgárokat és polgárnőket is; ezen utóbbi lakomára Farkas kulcsár 42 pint malvazsiai csemege bort vett, Korlákövi sáfár pedig a sajátjából 32 frtot költött, ezt később természetesen megkapta a kincstárnoktól.⁶⁾

Fegyverjátékok A különböző *fegyverjátékok* közül különösen a *lándzsajátékot*, vagyis párbajt kedvelték. Mikor Ulászló Pécssett a török követekkel békét kötött, tiszteletükre fegyverjátékot rendezett, melynek végeztével a résztvevőket megajándékozta.⁷⁾ Hasonló fegyverjátékot rendezett Ulászló a lőcsei találkozás alkalmával. A magyar ifjak közül különösen Báthori György és Perényi Gábor tűntek ki.⁸⁾ Az udvarnokok

¹⁾ Engel: G. I. 131. 1.

²⁾ »Procuratori canum regionum dedi fl. 1.« U. o. 70. 1.

³⁾ U. o. 51, 53, 59, 69. 1.

⁴⁾ »Duobus Aucupibus Re Mtis cum Regia Mte ad insulam Chepel euntibus ad rel. Br. dati sunt fl. 3.« U. o. 169. 1. V. ö. U. o. 83, 111. 1.

⁵⁾ II. Lajos korában még álarczos menetről is tudunk. V. ö. *Fraknói*: II. L. u. 47–49. 1.

⁶⁾ Engel: G. I. 83, 87. 1.

⁷⁾ U. o. 73. 1.

⁸⁾ ... »insignesque ludi editi: in quibus etiam fuit, ut Ungari et Boemi cum Polonis, infestis contra se hastilibus in verae pugnae speciem concurrerent« ... (*Bonfini*: Dec.¹V. L. IV. 562. 1.) V. ö. *Császár Mihály*: A magy. műv. a XV. sz.-ban, 113, 1,

több ízben kaptak Ulászlótól pár forintot, hogy elhatározzák magukat a lándzsajátékra, vagy hogy beszerezzék az esetleg szükséges fegyverzetet; ezért mindig »pro subsidio« adták nekik az ilyen összegeket.¹⁾

A királyi udvart szórakoztatták még az udvar zenészei, nevezetesen a tiz királyi trombitás (tubicinator),²⁾ hat sipos és egy királyi dobos.³⁾ A trombitások nagy része követte a királyt utjában; Ulászlóhoz Szebenbe Kinizsi Pállal 8 trombitás ment. Egy trombitás havi fizetése 13 - 15 frt közt váltakozott. Lócsére egy Hermann nevű trombitást küldtek, a kinek fizetése 13¹/₂ frt volt.⁴⁾ Ha valamelyiknek trombitája elromlott, akkor a király költségén vettek újat.⁵⁾ Ugylátszik szokásban volt, hogy *ujévkor* a zenészek a király előtt játszottak, a ki borralalóval jutalmazta meg őket, valamint a kir. szakácsokat is.⁶⁾

Udvari
zenészek

Ha valamelyik *főur lakodalmát tartotta*, a király rendszeren megajándékozta az illetőt, sőt zenészei közül is elküldött néhányat, hogy mulattassák a lakodalmi népet. Drágfy Bertalan erdélyi vajda lakodalma alkalmával 14 rőf arannyal átszőtt bibort és hozzá hat köteg hermelinprémet kapott Ulászlótól nászajándékba, a ki még azt is megengedte, hogy András és János siposok menjenek a lakodalomára.⁷⁾

Nászajándék

Hasonló ajándékozásokat látunk akkor, midőn a király egyeseket *lovaggá ütött*. Valószínű, hogy ez az aktus is ünnepélyes szertartások között nagy fényvel és pompával ment végbe.⁸⁾

¹⁾ Engel: G. I. 119, 168. l.

²⁾ U. o. 79, 115. l.

³⁾ U. o. 84. l.

⁴⁾ U. o. 90. l.

⁵⁾ »Jane Bohemo Tubicini Re Mtis ad emendum unum Tubicen, quia suum destructum erat... fl. 4.« U. o. 127. l.

⁶⁾ Tubicinatoribus regiis ad rel. Br. causa Novi Anni dedi fl. 4,« U. o. 64. l.

⁷⁾ U. o. 63 és 102. l. Drágfy Bertalan lakodalmáról Bonfini is ír. Drágfy Kaposujvárt ostromolván, kis időre egy szomszédos várba vonul, hogy ott lakodalmát megtartsa. (Bonfini: Dec. V. Lib. V. 5.0. l.)

⁸⁾ Engel: G. I. 74. l.

Ioculator A királyi cselédnépek közül egyesek az udvar mulattatására voltak kötelezve, nevük »*ioculator*« volt.¹⁾ Ilyen bohócokkal, vagy igriczekkel találkozunk ebben a korban az előkelő főpapok és főurak udvaraiban is. Az esztergomi érseknek egy olasz bohócza a kincstárból 6 frtot kapott.²⁾ Több ízben találunk apró kiadásokat egy Miklós nevű kicsiny *törpe* részére, a ki az udvarban tartózkodott, valószínűleg szintén mulattatás végett.³⁾

Fürdők Nem annyira szórakozás, mint inkább a tisztaság szempontja vezette Ulászlót abban, hogy eljárt Budára a *felhévizi fürdőbe*, (a mai Lukács-fürdő tájéka) a hol György volt a fürdős, a ki minden ilyen látogatás alkalmával kapott 1—2 forintot.⁴⁾ Azt, hogy a budai palotában Mátyás által létesített fürdőszobákat használta-e, nem tudjuk.⁵⁾

Utazásai közben is, ha csak tehetett fürdőt készíttetett magának; Verőczen 3 frtot,⁶⁾ Pécsváradon pedig 1 frtot⁷⁾ adtak annak, ki a fürdőt elkészítette a királynak. Sőt arra is van esetünk, hogy idegenek fürdési költségét is a kincstár fedezte; mikor a török szultán követei Pécssett tartózkodtak, Tárnok Péter elvitte őket a király költségén az ottani fürdőbe.⁸⁾

1) »Rutenis ioculatoribus, qui deferunt et faciunt ludere ursum ex mandato Regio dati sunt fl. 2.« *Engel*: G. I. 114. l.

2) U. o. 117. l.

3) U. o. 55, 71, 75. l.

4) U. o. 107, 108, 110, 113, 120. l.

5) V. ö. *Császár M.*: A m. műv. a XV. sz.-ban. 137. l.

6) *Engel*: G. I. 69. l.

7) U. o. 72. l.

8) U. o. 106. l.

Ruházat.

Posztönyiró. Királyi szabó. Királyi szüicsmester. Ruhaelnevezések. Suba. Föveg. Szalmakalap. Flórenczi kereskedők. Magyar és német kereskedők. Ruhaajándékozások. Vászongárus. Ulászló ruházata. Szövet és posztó nemek. Prémek. Tűvásárlás. Lábbeli. Kir. czipész.

Mivel az udvari személyzet ruházatáról a kincstárnak kellett gondoskodnia, az udvarnál állandóan tartózkodtak olyan mesteremberek, kiknek feladata a ruházat elkészítése volt, bár megtörtént, hogy idegen mesteremberekre bízta ezeket elkészítését.¹⁾ A posztókat előbb *budai posztönyiróknak* adták át, akik azt alkalmassá tették ruhákra és a kocsik bevonására.²⁾ Az így elkészített szövetekből azután György *királyi szabó* csinált ruhákat, kinek selyemre, közönséges fonalra gyakran adtak pénzt;³⁾ még egy — német származású — királyi szabót említenek a számadások,⁴⁾ de sokat dolgozott az udvar részére Pál mester is, a kincstárnok szabója.⁵⁾ János *királyi szüicsmester* feladata a subák készítése volt, melyeket különböző minőségű prémekkel béleltek és szegélyeztek;⁶⁾ kivüle még Antal budai szüicsmestert ismerjük.⁷⁾

A következő *ruhaelnevezésekkel* találkozunk: csuha, ujjas

Budai
posztönyiró

Királyiszabó

Királyi
szüicsmester

Ruha-
elnevezések

¹⁾ Bácsott a királyi lovászoknak és kocsisoknak bácsi szabók dolgoztak, V. ö. Engel: G. I. 177, 178. l.

²⁾ »Rasoribus pannorun, qui diversas pecias pannorum pro vestitura familiarium et pro opertura curruum Re Mtis raserunt.«... Engel: G. I. 84. l. V. ö. U. o. 112, 113. l.

³⁾ U. o. 51, 68, 84, 86. l.

⁴⁾ »Sartori Dni Regis Almano... empti sunt Gyopoth pro faciendi Cappa equorum Re Mtis.« U. o. 120. l.

⁵⁾ U. o. 180. l.

⁶⁾ U. o. 166, 175, 176. l.

⁷⁾ U. o. 115. l.

mellény (joppa), nadrág (caliga), csuklya (capucium¹⁾) ing (camisia),²⁾ lovagláshoz való tunica³⁾ és suba. Ezek voltak abban az időben az általánosan használt ruhaneműek. Fejükön közönségesen főveget (vitta⁴⁾) hordtak, de a királyról azt olvaszuk, hogy Burian kamarás májusba vett a számára két csinos szalmából készült kalapot.⁵⁾

Kereskedők

A ruhaszöveteket, selymeket és a különböző fajú posztókat legnagyobb részt *olasz, még pedig flórenczi kereskedőtől* szerezték be, igen sokszor hitelben s azután egyszerre fizették ki, miután előbb Ulászló átnézte a jegyzéket;⁶⁾ de készpénzen is vásároltak. Különösen nagy arányú volt a ruházatra való kiadás a lőcsei utazás előtt, mert ekkor nemcsak az udvari személyzet kapott ruhákra valót, hanem a főpapok és főurak közül is többen. Drágfy Bertalan erdélyi vajda, a váradi és győri püspök, Geréb Péter, Bánfy Miklós, Erneszth János, Domokos székesfehérvári prépost mind kaptak ilyen ajándékot.

A *magyar kereskedők* közül, kik szintén ruhaneműeket árultak, megemlítik a számadások Arnold, Szabó Benedek és Pécsi Benedek budai,⁷⁾ Boltos Benedek pécsi,⁸⁾ Cseh Mihály szegedi⁹⁾ kereskedőket, továbbá Posztómető Fülöpöt.¹⁰⁾ A vásznat asszonyok árulták, mivel ezek foglalkoztak vászonszövéssel. Így olvassuk, hogy vásznat vettek Váci Mik-

¹⁾ Engel: G. I. 172. 1.

²⁾ U. o. 114. 1.

³⁾ U. o. 85. 1.

⁴⁾ U. o. 114. 1.

⁵⁾ . . . »Burian missi sunt duo pilei subtiles de straminibus facti Dno Regi ad castrum . . . (U. o. 114. 1.)

⁶⁾ Baptist flórenczi kereskedő 1651 frtot, egy másik flórenczi kereskedői cég 577 frtot, Oktavian flórenczi kereskedő 242 frtot, Marcsepin fl. kereskedő 141 frtot, Felix flórenczi kereskedő pedig 1659 $\frac{1}{2}$ frtot kapott posztókért és más dolgokért. Zágrábi Pásztor János Velenczében 1000 frtot kapott posztókért és selymekért. Engel: G. I. 159–162. 1.

⁷⁾ U. o. 78, 81, 82, 97, 155. 1.

⁸⁾ U. o. 75. 1.

⁹⁾ U. o. 176. 1.

¹⁰⁾ U. o. 83. 1.

lós özvegyétől és egy Margit nevű »vászonáros« asszonytól.¹⁾ Valószínűleg német emberek voltak — nevükből következően — Harber Mátyás, Jungher Péter, Haller, Hanzpiller és Peterdorf kereskedők.²⁾

A maga ruházatában meglehetősen fényűző volt Ulászló. A lőcsei diéta előtt az alkincstárnok 98 rőf atlaszt küldött Budára Mendel zsidó által 7 ruhára a királynak. Ugyanekkor vettek még a számára 39 rőf arannyal átszőtt damaszt, hogy abból 3 ruhát csináljanak. Élek aranszövőtől 204 frtért hölgymenyét prémet, Szabó Benedek budai kereskedőtől pedig mintegy 240 frtért vettek arannyal átszőtt damaszt, arannyal átszőtt bibort s más olcsóbb fajta posztóneműeket.³⁾ 1494. husvétja után a kincstárnok 20 rőf arannyal átszőtt bársonyt vett Ulászlónak, rőfjét 16 frtjával fizette.⁴⁾

Ulászló sokszor adott *ajándékba értékes ruhaneműeket*; Ruha
ajándékozás: Somi Józsa a lovagágútéskor 14 rőf aranyos bibort és 6 köteg hermelinprémet kapott; a többi lovagok olcsóbb fajta szöveteket.⁵⁾ Bennesio ur két ízben kapott tőle arannyal átszőtt bársonyt, melynek ára 32—33 frt volt;⁶⁾ Kanizsay Györgynek pedig adott Ulászló 15 rőf fehér damaszt, mely csak kissé volt átszöve arannyal, hogy vigye azt el feleségének.⁷⁾

A következő fajú posztó, szövet és selyemárúkat és Posztó nem azok árát ismerjük meg a számadásokból:

Egy rőf arannyal átszőtt bársony . . .	16 frt ⁸⁾
» » sárga bársony	3 frt ⁹⁾
» » arannyal átszőtt damasz. . . .	3—5 frt}
» » » » bibor	4—6 frt ¹⁰⁾

¹⁾ Engel; G. I. 90. 1.

²⁾ U. o. 42, 43, 82, 1.

³⁾ U. o. 80—83. 1.

⁴⁾ U. o. 46. 1.

⁵⁾ U. o. 74. 1.

⁶⁾ U. o. 46 és 78. 1.

⁷⁾ U. o. 82. 1.

⁸⁾ U. o. 46. 1.

⁹⁾ U. o. 78. 1.

¹⁰⁾ U. o. 80—102. 1.

Egy rőf élénk bíbor.	3 frt
» » rózsaszínü posztó	2 frt
» » scarlát »	3 ¹ / ₂ —4 frt
» » gránát »	2 frt
» » barnaszínü gránát	2 frt 40 denár
» » kissé átszótt fehér damasz	3 frt
» » fekete damasz	1 frt 40 denár
» » szürke »	1 ¹ / ₂ frt
» » zöld színü atlasz	1 ¹ / ₂ frt
» » sárga színü atlasz	1 frt 40 denár
» » zöld posztó	1 frt 25 denár
» » vászon	— 02 denár
Egy vég arannyal átszótt török bársony	32 frt ¹⁾
» » sötétkék csemelet	9 frt
» » bíbor színü csemelet	12 frt
» » zöldes kék »	10 frt
» « meggy színü »	10 frt
» » taby posztó	20 frt
» » veronai posztó	26 frt
» » nürenbergi posztó	7 frt
» » boroszlói »	4—4 ¹ / ₄ frt ²⁾
» » trotnar »	6 ¹ / ₂ frt
» » szerb damasz	5 frt
» » barchet	1 ¹ / ₂ frt
» » Hosszu kaznoffer(?)	6 frt
» » Chengel (?)	6 frt ³⁾

Prémek

A subákat belül *prémekkel* bélelték, kívül pedig ugyan-csak prémekkel szegélyezték. Erre a következő prémeket használták: *petymegbört*,⁴⁾ *báránybört* mely igen olcsó volt és rendszeren a szolgálak subájához használták; 10 ajtónálló szolgál subájába 23 frtéért vettek ilyen *báránybört*.⁵⁾ A hermelin, vagy hölgymenyét prémből 6 köteg volt szükséges egy subához, egy

¹⁾ *Engel*: G. I. 46, 78, 1.

²⁾ U. o. 123. 1.

³⁾ Lásd az összest. U. o. 80—102. 1.

⁴⁾ ... »pelles variolinae.«. (U. o. 49. 1.)

⁵⁾ ... »pelles agnellinae.«. (U. o. 57. 179. 1.)

köteg ára 4 frt volt.¹⁾ Használták még a *czobolyprémet*²⁾ és a *rókabőrt*, melyből rendszeren 7 frt ára kellett egy subához;³⁾ értékesebb volt a *nyest bőrből* készült suba, melynek ára 15–20 frt között váltakozott.⁴⁾ Legértékesebbek voltak a bibor subák, melyhez hölgymenyét prémet használtak. Ilyet adott Ulászló Somi Józsának; ez és egy ló, melyet szintén neki adott, együttvéve 200 frtba került.⁵⁾ A ruhaneműeket drágakövekkel ékesítették. A lőcsei gyűlésen a nádor ruházatával lefőzött egy kérkedő lengyelt.⁶⁾

Egy alkalommal a kincstárnok 25 denárért vett *tüt*, bizonyára a királyi szabó és szücsmesterek részére.⁷⁾ *Lábbelikről* csak egy ízben emlékeznek meg a számadások; nevezetesen Bácsott a 35 lovásznak és kocsisnak 11 frtért vettek zekernyét (ocrea)⁸⁾ Egyébként csak annyit tudunk, hogy az udvari személyzet lábbelijét a királyi cipész (suttor) készítette.⁹⁾

Lábbelik

¹⁾ *Engel*: G. I. 81. 1.

²⁾ ... »pelles Sabellinarum.« U. o. 81. 1.

³⁾ U. o. 44, 67, 101. 1.

⁴⁾ U. o. 67, 102. 1.

⁵⁾ U. o. 71. 1.

⁶⁾ *Bonfini*: Dec. V. L. IV. 562. 1.

⁷⁾ *Engel*: G. I. 101. 1.

⁸⁾ U. o. 177. 1.

⁹⁾ »Suttori Re Mtis dedi fl. 9.« U. o. 175. 1.

Diplomatiai érintkezések.

Idegen követek Magyarországon. A követek küldésének oka. A követek ellátása. A követek megajándékozása. A török követség. Magyar követek a római kuriában, a német császárnál. Futárok és levélvivők.

Külföldi követek
Magyarországon

A diplomatiai érintkezés Ulászló idejében, — legalább a számadások alapján — nem mondható tulságos élénknek. *Velenceivel* Mátyás uralkodása alatt hazánk ellenséges viszonyban állott és így halála után eltelt egy pár esztendő, míg az összeköttetés újból megindult; csak a század utolsó évétől kezdve találunk a magyar királyi udvarban állandóan velencei követeket,¹⁾ bár közben időnként mégis felkeresték a magyar udvart.²⁾

A lengyel király³⁾ és a német császár követei gyakran megfordultak Ulászló udvarában és néha huzamosabb ideig tartózkodtak Magyarországon. *A lengyel király* — János Albert — Ulászló testvére volt s mivel ezen években már békét kötöttek,⁴⁾ melynek megerősítésére rendezte Ulászló a lőcsei találkozást is, állandó lett közöttük az érintkezés. *A német császárral*, kit a számadások mindig római királynak czimeznek, Ulászló eleinte harcban állt ugyan, de az 1491. nov. 7-diki békekötés óta, mely szerint, ha Ulászló fiőrökös nélkül halna meg, Miksa császár, vagy utódai fogják követni a magyar

¹⁾ *Benisch A.*: Mar. San. D. 84. 1.

²⁾ Bonfini beszéli, hogy 1493-ban a velencei követek felkeresték Ulászlót és kérték a dalmát partok feletti joghatóságot, s bár ezt nem nyerték meg, mégis barátokként távoztak el, megújítva a régi szövetséget. (*Bonfini*: Dec. V. Lib. III. 556. 1.)

³⁾ *Engel*: G. I. 61, 118. 1.

⁴⁾ Ennek értelmében Ulászló néhány sziléziai várat adott Albertnek és évente 3000 arany frtot. (*Bonfini*: Dec. V. L. I. 542. 1.)

trónon,¹⁾ sűrű érintkezés indult meg közöttük, a mit fokozott még az, hogy a török ellen is legalkalmasabb szövetségesnek ígérkezett a német császár. Midőn Ulászló kincstárnokával az ország déli részén tartózkodott, a német császár egy Gropler nevű követet küldött hozzá, a ki Valpóra is utána ment.²⁾

A római szentszék követe is felkereste a királyt erdélyi tartózkodása idején Kolozsvárt, minthogy pedig Ulászló innen még lement Szebenbe és az ország déli részeibe, Kara György az apostoli követet Kolozsvárról Budára kísérte.³⁾

A kisebb hatalmak közül egynehánynak követeit szintén megemlítik a számadások. Így különösen gyakran fordultak meg Ulászló udvarában Moldva és Havasalföld követei. A földrajzi fekvésnél fogva Magyarországnak ezen hűbéres tartományai voltak legjobban kitéve a törökök támadásainak s ez ellen a magyar udvarnál kerestek orvoslást. Rendszeresen akkor keresték fel Ulászlót, mikor a déli vidéken tartózkodott; így Szebenben és Bácsott találkoztunk velök.⁴⁾ Követeket küldtek még Magyarországba az Ursiniak,⁵⁾ János brandenburgi örgróf⁶⁾ Ulászló sógora, Kázmér tesseni herceg,⁷⁾ a távol keletről pedig Ulászló testvére Sándor litván nagyherceg;⁸⁾ Milanóból egy hírnök (nuncius) ment Budára tudomására adni Ulászlónak, hogy a milanóiak Lajost választották hercegükké.⁹⁾

Ezen követek ellátásáról és egyéb kiadásairól a kincstár gondoskodott; eltávozásukkor pedig még értékes *ajándékot* is kaptak. A követek ellátása meglehetősen sokba került, mivel kísérettel jártak és hosszabb ideig tartózkodtak a királyi udvarban, vagy az ország más részében. A római királynak Gropler nevű követe több mint egy hónapig idő-

A követek élmezése és megajándékozása

¹⁾ *Fraknoi*: Hunyadiak és Jagellók kora. (Mill. tört. IV. 350. 1.)

²⁾ *Engel*: G I. 66. 1.

³⁾ U. o. 49. 1.

⁴⁾ U. o. 48, 17. 1.

⁵⁾ U. o. 88. 1.

⁶⁾ U. o. 112. 1.

⁷⁾ U. o. 58. 1.

⁸⁾ U. o. 64, 167. 1.

⁹⁾ U. o. 6. 1.

zött Valpón és eltávozásakor egy 60 frtos kannát (cuppa) kapott.¹⁾ A lengyel király követei 48 lóval mentek Budára, a hol 12 napi ott időzésük alatt élelmezésükre és egyéb kiadásaira 166 frtot kaptak a királytól.²⁾

Mintegy 1500—1800 frtra tehető a számodások alapján a követekre fordított összeg, nem számítva az ajándékok értékét. Legtekintélyesebb rész jutott ebből a *török követnek*, mivel az jelent meg a legnagyobb kísérettel Pécssett, a hol Ulászlóval békét kötött. A követ maga 200 arany forintot és egy 62 frtos kannát kapott, a vele lévő 6 előkelő *török udvarnok* 60 frtot, a követ négy szolgálja pedig 16 frtot; élelmezésükre pedig elköltött a kinestárnok 364 frtot. ebbe azonban bele van számítva a havasalföldi követ ellátásának költsége is, ki a török követet Pécsre és onnan vissza kísérte; midőn elutazásra került a sor, ezt is megajándékozták, nevezetesen kapott egy aranyos bársonyból készült »haczukát« (46 frt) és 32 frt készpénzt.³⁾

Magyar követek
külföldön

A diplomatiái érintkezés azonban Ulászlónak jóval többbe került, mert nemcsak az idegen követekről kellett gondoskodnia, hanem a kölcsönösség elvénél és a felmerülő szükségeknél fogva neki is kellett *követeket küldeni a külföldi udvarokba*. A török császárhoz Czobor Imrét küldte követségben, a ki kiadásaira 1750 frtot kapott részletekben;⁴⁾ vele ment Törökországba Bulstrofer és Zpringen György, János brandenburgi örgróf szolgálja, ez utóbbi azért, hogy meglássa Törökországot. A szultánnak egy aranyozott mosdómedenczét küldött velük Ulászló ajándékba.⁵⁾ Követségben járt még a szultánnál More Péter is, kinek erre a ezélra 300 frtot adtak.⁶⁾ Még 1493-ban pedig Czobor Márton járt Törökországban és azt jelentette, hogy Bajazed szultán nagy készülődéseket tesz⁷⁾ a Magyarország ellen indítandó háborúra.

¹⁾ Engel: G. I. 66, 70, 1.

²⁾ U. o. 118—120. 1.

³⁾ U. o. 74, 75. 1.

⁴⁾ U. o. 75, 110, 112, 155. 1.

⁵⁾ U. o. 169. 1.

⁶⁾ U. o. 86. 1.

⁷⁾ Bonfini; Dec. V. Lib. III. 552. 1.

A római kuriában 1495. végén a magyar király követei voltak: Fülöp orvos, Bocskay Miklós mizslei prépost, továbbá Brandis János boroszlói prépost és rendfő;¹⁾ a két előbbit még 1494 novemberében küldte Ulászló More Jánossal Rómába, mivel azonban More János nem tudta az utat, Ulászló vezetőket rendelt melléjük, a kik Pécsen át egész Zágrábig kísérték el őket.²⁾

A német császárhoz Snapek Zsigmond szokott követségben eljárni; jellemző a kincstár állapotára, hogy 300 frtos kiadását csak részletekben tudta megkapni.³⁾ Mint követek megfordultak még Németországban János, a cseh kancellária német jegyzője,⁴⁾ továbbá egy Baitmiller⁵⁾ nevű egyén.

Ugy a külföldi fejedelmekhez, mint saját birodalma egyes részeibe gyakran küldött Ulászló *futárokat* és más egyéneket különböző megbizással. A futárok (cursor) rendszeren sürgős királyi leveleket vittek. Máj. 21-én egy Dávid nevű futár indult el a király levelével Prágán keresztül Németországba; jul. 11-én látjuk őt viszont a királyi udvarban.⁶⁾ A *fuátroknak és levélvivőknek* rendszeren az ut hosszához mérten adtak néhány frtot, ha pedig az ut hosszú és sürgős volt, lovat is vettek alájuk. A római kuriába küldött futárnak egy 12 frtos lovat vettek, hogy hamarabb tegye meg az utat,⁷⁾ adtak azonkívül 32 frtot neki, mivel az ut hosszú és költséges volt.⁸⁾ Ulászló levelét a lengyel királyhoz egy Márton nevű futár vitte el, a ki 5 frtot kapott egy lóra, 9 frtot pedig utiköltségül.⁹⁾ Az is megtörtént, hogy, ha a futárnak már volt lova, de nem bíztak a gyorsaságában, adtak neki 2—3 frtot, hogy lovát kicserélje, vagyis ujat szerezzen.¹⁰⁾ Ha

Futárok

¹⁾ Engel: G. I. 197. l.

²⁾ U. o. 52. l.

³⁾ U. o. 151, 153. l. V. ö. Ezen mű 28—31. l.

⁴⁾ U. o. 170, 113. l.

⁵⁾ A fiatal Baitmillernek 100 frtot adtak, hogy atyja után menjen Németországba. (U. o. 111. l.)

⁶⁾ U. o. 115, 122. l.

⁷⁾ U. o. 154. l.

⁸⁾ U. o. 119. l.

⁹⁾ U. o. 87, 66. l.

¹⁰⁾ U. o. 121. l.

valamelyik futárnak vagy levélvivőnek lova utközben megdöglött, ezért kárpótlást kapott.¹⁾ Mivel Ulászló a cseh és sziléziai tartományokat is uralta, gyakran kellett oda futárokat, vagy más egyéneket — főképen kancelláriai alkalmazottakat — küldenie adó-, katona²⁾ és egyéb ügyekben.³⁾

¹⁾ *Engel*: G. I. 60, 175. 1.

²⁾ U. o. 169. 1.

³⁾ U. o. 69, 112, 119, 167, 169, 175. 1.

IV. FEJEZET.

Igazságszolgáltatás.

Az igazságszolgáltatás természeténél fogva nem tartozik a számadások keretébe. Oktávás törvényszék megtartása. Ember ülés, megsebesítés. Elfogatási parancs. Nyomozás lopás ügyben. Fejmegváltás, Birság, Kárvizsgálat. Egyenlenség lecsillapítása.

A Z ország igazságszolgáltatásáról a számadások már természetükénél fogva sem nyújthatnak sok felvilágosítást, de egy-két adat erre nézve is található. Kétségtelen, hogy igen sokszor kellett a gonosztevőket a legszigorubb büntetéssel sújtani, hiszen a fenálló viszonyok nem voltak alkalmasak arra, hogy az erkölcsi életet magas niveaun tartsák, már pedig ha az erkölcsi fegyelem meglazul, a bűnesetek száma is szaporodik. *Kétségtelen* tehát, hogy mint mindenben, ugy ezen a téren is Mátyás erélyes uralmával szemben hanyatlás állott be.

A számadások a megtorló igazságszolgáltatásnak csak csekély nyomát mutatják, de mivel czéлом volt azt minden szempontból kimeríteni, ezeket is felsorolom. Mátyás óta évenként csak két *oktávás törvényszéket* tartottak az addigi négy helyett, mivel Mátyás a két kis oktávát eltörölte és csak 1498-ban állították azt vissza.¹⁾ 1494 és 1495-ben két oktáváról emlékeznek meg a számadások, az egyiket Budán,²⁾ a másikat Verőczen tartották. Ezen alkalommal Korotnai János ítélőmesternek kiadásaira 35 frtot adtak;³⁾ kivüle még Ada és Gerecsi Antal ítélőmestereket ismerjük meg.⁴⁾ De e két oktáván kívül máskor is igyekezett Ulászló — a mennyire tőle telt — a bajokon segíteni.

Az *erőszakoskodások* különösen az előkelők részéről na-

Oktávás
törvényszék

Erőszakosko-
dások

¹⁾ *Békefi Remig*: Egyetemi előadásai. (Igazságszolg.)

²⁾ *Engel*: G. I. 40. l.

³⁾ U. o. 67. l.

⁴⁾ U. o. 30. l.

pirenden voltak. Ujlaki Lőrincz herczeg szolgálival megölte Csabi Mihályt, két nemes rokonát pedig súlyosan megsebesítette; ezek Ulászlóhoz fordultak panaszukkal, de mivel Lőrincz herczeget nem lehetett azonnal megbüntetni, a király 2 frtot adott nekik kárpótlásul, a megölt Csabi Mihály anyjának pedig 32 frtot.¹⁾ A gyilkosokat természetesen igyekeztek kézre keríteni; midőn Koruiss Mihály és Dávid megölték Nagy Ferenczet, Bánfy Miklós, ki ekkor a király személyében Budán az ügyeket vezette, levelet küldött a nándorfehérvári bánhoz, hogy a gyilkosokat ne bocsássa be a várba, hanem fogja el.²⁾ Hogy a közbiztonság mily gyenge lábon állott, mutatja az, hogy még a király emberei is igen sokszor veszélyben forogtak; Fekete Mihályt és Borsvait török lovakért küldte Ulászló, de utközben mindkettőt megsebesítették.³⁾

Lopás ügyében, ha a tettest nem ismerték, nyomozást indítottak; midőn Erdélyben elrabolták azt az ezüstöt, melyet Ulászló Nagybányán vett, a király megbizta a szent lőrinczi kolostor tagjait, hogy küldjenek ki a maguk kebeléből kettőt, a kik menjenek el az erdélyi vajdához, hogy az eszközje a nyomozást.⁴⁾

tejmegváltás

Ha valakit *halálra ítélték, az megválthatta fejét* pénzen is. Ehhez azonban szükséges volt a sértett fél beleegyezése is, mert különben a halálos ítéletet végre kellett hajtani. Ez a régi kiegyezésnek, compositionak fejlettebb alakja.⁵⁾ Kovács Márton, nem tudjuk milyen ügyben, 400 frtot fizetett Medgyesen fejének megváltásáért.⁶⁾ Az ítélet néha vagyonna vonatkozott, még pedig ha a vétség kisebb volt, csak *bírságot* kellett fizetni, vagyis készpénzben, vagy az ingóságokból annyit, a mennyi meg volt ítélve. Morgendai

¹⁾ Engel: G. I. 96. 153. l. V. ó. Ezen mű. 47–51. l.

²⁾ U. o. 93. l.

³⁾ U. o. 79. l.

⁴⁾ Ugylátszik a nyomozás eredménnyel végződött, mert egy másik számadási tétel, mely ugyanerről a lopásról szól, Rohodi Ambrust említi meg. V. ó. U. o. 99. l.

⁵⁾ *Békefi Remig*: Egyetemi előadásai.

⁶⁾ Engel: G. I. 99. l.

Mihály bizonyos birság fejében 250 frtot fizetett.¹⁾ A székesfehérvári polgárokra, bizonyos vétkük folytán azt az ítéletet rótták ki, hogy 400 frt készpénzt és 600 frt értékű szövetet fizessenek, amit azok teljesítettek is.²⁾ Mindeme pénzüsszegek a királyi kincstár jövedelmét szaporították.

Midőn Ulászló Erdélyben tartózkodott, sokan mentek hozzá panaszaikkal; így az erdélyi és szász nemesek azon károkra hivatkoztak, melyeket a vajdák okoz ak nekik. Ulászló Horváth Pált és Kanizsay Jánost küldte más nemesekkel egyetemben ezen *károk felülvizsgálatára*.³⁾ Kárt okoztak még a szászoknak a segesvári és szebeni polgárok is, ennek megvizsgálásával két szász embert bizott meg.⁴⁾

Más alkalommal is látjuk azt, hogy Ulászló *békességet* akart létesíteni. Midőn Kassán volt, elküldte onnan Péter pécsi prépostot Szlavoniába, hogy a zágrábi püspök és a Belsomowyth (?) között felmerült egyenetlenséget szüntesse meg.⁵⁾ Hasonló okból küldte el a zágrábi püspökhöz és Kinizsi Pál rokonaihoz⁶⁾ Horváth Mátyást.

Ulászló jóakarata azonban hajótörést szenvedett erélytelenségén, az egyenetlenség általános lett az országban. A pénzügyi zavarokhoz hozzájárult a rendek küzdelme, mely lehetetlenné tette az együttműködést akkor, mikor a török egyre merészebben lépett fel hódító tervei megvalósításában és így megérthetjük, hogy az ország eljutott a három részre való szakadáshoz.

¹⁾ Engel: G. I. 19. 1.

²⁾ U. o. 19, 118, 122. 1.

³⁾ U. o. 47. 49. 1.

⁴⁾ U. o. 49. 1.

⁵⁾ U. o. 46. 1.

⁶⁾ Talán ugyanazon ügyről van szó.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

- Adó** 6. 17—27.
 behajtás 21.
 hátrálék 24. 26.
 kulcs (jobbágytelek, ház,
 kapu, füst) 17. 18.
 összeírás 20.
Adószedő fizetése 19.
Ajándékok 66. 69.
Alamizsna 59.
Alpohárnok 77.
Amphora 79.
Aranybeváltás 12.
Apáczaak 26.
Apostoli követ 99.
Arab ló 82.
**Aranybeváltó kamara (sze-
 beni)** 12.
Aranyszövő 65.
Ásó 47.
Asztal 86.
Asztali ezüst 70.
Asztalterítő 77. 78.
Aucups 90.
Aulicus 70.
Ácsmester 44. 48.
Ágyuk 46.
Ágyukerék 44. 46.
Ágyumester 44.
Ágyuszekér 46.
Álarczos menet 77.
Bakócz Tamás 29. 31. 64.
Bandériális hadrendszer 33.
Barátok 26.
Barkaszentelés 55.
Bács 47. 55. 88.
Bácsi szabók 81.
Bánya 11. 12.
 javítás 11.
 díj 12.
 tisztek 10.
Báránybőr 96.
 suba 96. 97.
Beatrix 7.
Begina 26. 59.
Besztercze 15.
Betegség 69. 71.
Bevétel 3.
Bécsi pénz 26.
Béresek 23.
Bibor suba 97.
Birság 104.
Bodnár 45.
Bonfinius 17. 63.
Bombarda 46.
Bombardarius 43. 44.
Boroszló 48.
Borszükséglet 75.
Brandenburgi követ 99.
Bradács Lőrincz 69.
Buda 17. 72. 86. 103.

- Budai beginák 59.
 gyógyszerész 75. 87.
 kovácsok 84.
 Budai kir. palota 86.
 berendezése 86. 87.
 világítása 87.
 szekeres 51.
 vár 43. 75.
 várnagy 68.
 tisztartó 80.
 Burián kamarás 69.
Calcaripar 83.
 Caliga 94.
 Camisia 94.
 Cantharus 79.
 Carnifex 73.
 Census 15.
 Czitrom 75.
 Conditiones Uladislai 6.
 Compositio 104.
 Corvin János 7. 13. 18. 36.
 78. 104.
 Cubicularius 68.
 Czukros sütemény 75.
 Csanád 89.
 Csapatvezető 34. 50.
 Csákány 47.
 Cseh adó 67.
 Cseh kancellár 61.
 Csemege 75.
 Cseneházi Miklós 80. 82.
 Csónak 52.
 Csorna 49.
 Csuha 93.
 Csuklya 91.
 Csürbirák 22.
Dapifer regius 76.
 Darnotz 49.
 Deszka 52.
 Dézsmakerületek (budai,
 vespriáni, szerémi) 75.
 Dicator 18. 19.
 állása 19.
 Dispensator 72.
 Dobos 91.
 Doktor 69.
 Dolhay Péter lovászmester
 69. 80.
 Dombay Imre alkincstárnok
 3. 29. 68.
 Drágfy Bertalan erdélyi vajda
 9. 12. 14. 31. 48. 61.
Ebéd 75.
 Egerváry László kir. tárnok-
 mester 26. 68. 74.
 Egyházi énekkar 57.
 felszerelések 58.
 Egytelkes nemes 22. 23.
 Electi nobiles 21.
 Elfogatási parancs 104.
 Emberölés 104.
 Engerhard budai gyógyszer-
 ész 75. 87.
 Erdélyi huszad 8. 14.
 vajda 9. 12. 14. 31. 48. 82.
 ötvened 11.
 Ernuszt János 3. 31.
 Zsigmond kir. kincstárnok
 2. 3. 67.
 Equus curifer 82.
 Évőeszköz 74.
 Ezüst 78.
 Exactor 20.
 Élelemszállítás 40.
 szállító szekér 84.
 Énekes könyv 57.
 Éneklő fiuk 27.
 tanulók 57.

- Ércbányák 7. 9.
 Ételek 74.
 Ételvivő (trágár) 73.
 Faragott pad 86.
 Farkashida 6.
 Farnatring 83.
 Fáklya 87.
 Fegyverszünet a törökkel 51.
 53. 88. 89.
 Fejmegváltás 53. 104.
 Fejsze 47.
 Fekete sereg 33.
 Felhévíz 74. 92.
 Festő 65. 84.
 Fék 83.
 Flórenczi kereskedők 94.
 Főhivatalnokok 9.
 Főlovázmester 80.
 Főpapi banderium 37.
 Főveg 71. 94.
 Főuri banderium 37.
 Futaki vásár 75.
 Futárok 101.
 Fügöny 86.
 Füge 75.
 Fürdők 92.
 Fűszer 75.
 Gara vára 49.
 Gerenda 52.
 Geréb László erdélyi püspök
 31.
 Gradarius 82. 83.
 Gubernátor (esztergomi, pécs-
 váradi, péterváradi) 37.
 Gyepőlő 83.
 Gyertya 59. 87.
 Gyekény takaró 85.
 Gyógyszerész 75.
 Gyulafehérvár 10.
 Hadihajó 51. 52.
 Hal 74. 84.
 Halászkok 23.
 Harminczadok: Pozsony. Sop-
 ron, Buda, Székesfehérvár,
 Nedelycze, Muraszombat,
 Zágráb, Varasd. Szlavonia
 12. 13. 14.
 Határőr 52.
 vám 12.
 Hám 83.
 Háló 84.
 Hátas ló 82.
 Hermelin 96.
 Hordók 76.
 Horvát bán 9. 36.
 Hostiarius 71.
 Huszárok (szörényi, karánse-
 beszi és jajczai) 35.
 Husfelvágó 73.
 Igricz 92.
 Ijj 46.
 Illok vára 47. 70.
 Ing 94.
 Infula 60.
 Isaszeg 76.
 Iskolák (budai, pesti, pécsi,
 visegrádi) 57. 58.
 Istráng 83.
 Itélőmester 31. 193.
 Jajcza 37. 40.
 Jajczai bánok 37. 40.
 huszárok 35.
 János brandenburgi őrgróf 99.
 Jászok 8. 17.
 Joculátor 92.
 Jótékonyág 59.
 Kakadi kiváltságos hajósok 23.
 Kalocsai érsek 31.

- Kanál 74. 78.
 Kanizsai László horvát bán
 37. 42. 82.
 Kanna 65. 79.
 Kantárváltság 83.
 Kapa 47. 48.
 Kaposujvár 50.
 Kapuőr 52.
 Kas 85.
 Kassa 6. 17. 30. 88.
 Katlan 45.
 Kápolna 25. 26.
 Kápolnaigazgató 56.
 Kárvizsgálat 105.
 Kázmér tesseni herczeg 99.
 Kehely 59.
 Kenyérosztó 75.
 Kengyel 83.
 Kezes 30.
 Kémek 39. 45. 48. 49.
 Kés 74. 78.
 Későrző 73.
 Kézipuska 45.
 Kincstári helyek 7.
 Kinizsi Pál 29. 35. 36. 47.
 50. 78. 82.
 Királyi apródok 70. 71.
 asztalnok 76.
 banderium 33.
 borbély 64.
 czipész 97.
 cselédnépek (halászok, vad-
 dászok, szakácsok) 23.
 éneklő kanonok 55—58.
 fegyvercsiszoló 47. 89.
 fegyverkészítő 47.
 fegyvertár 74.
 gyalogos 48.
 gyógyszerész 85.
 huszárok. 70.
 istálló 80.
 kamarás 30. 68.
 kancellár 29. 31. 64.
 káplán 56.
 kincstárnok 1. 3. 6. 7.
 kocsi 82.
 konyha 74.
 oklevelek 63. 64.
 orgonista 58.
 pinczester 77.
 pohárnok 76.
 puskaműves 46.
 ruhatár 77.
 sáfár 72.
 sólymár 90.
 szabó 65. 68. 93.
 szakácsok 72. 73.
 számadások 1. 2.
 szekeres 51.
 szücsmester 93.
 tárnokmester 68. 77.
 testőrök 70.
 tiszttartó 68.
 trombitás 65.
 udvarnok 28. 69.
 vadászok 89. 90.
 Kisebb hatalmak követői
 98. 99.
 Kivétel megtiltása 13.
 Kocsi bevonása 84, 85.
 Kocsigyártó 84.
 Kollár Ádám 2.
 Komárom 84.
 Konyhaedények 74.
 Korházak 25. 26.
 Korlátkövi Osvald királyi
 sáfár 72. 74.
 Koronajavak 7. 8.

- Korsó 65. 76. 79.
 Kovácsok 44. 46. 48.
 Kőfaragók 44--48.
 Kölcsönök 49.
 Könyvdiszítés és másolás
 64. 65.
 Kötél 71, 84.
 Kötélistráng 47.
 Községi bíró 22. 23.
 Követek ellátása 99.
 Kristály lámpa és üveg 79.
 Kukták 73.
 Kulcsár 72. 89.
 Kunok 15. 17. 26.
 Lakat h6.
 Lakomák 66. 77. 78. 86. 90.
 Lajos milanói herceg 99.
 Láda 86.
 Lándzsajáték 90 91.
 Leégett házak 24. 25.
 Lengyel követek 72. 98.
 Levélvivők 101
 Litván herceg (Sándor) 99.
 Lopás 104.
 Lószerszám 83.
 Lovagga ütés 91.
 Lóvakaró 82.
 Lótakaró 82.
 Lovászok 81.
 Lovázmester 69. 80.
 Lövé fegyverek 45.
 Lócsei találkozás 29. 30. 56.
 66. 69. 76. 82. 83. 87. 90.
 94. 98.
 Lucrum camerae 11.
 Lukács csanádi pöspök (Má-
 tyás kincstárnoka) 23.
Magyar izlés 74.
Magyar követek külföldön 101.
- Magyar krónika 63.**
Magyar kereskedők 94.
 Madarászat 90.
 Malázsiai bor 76.
 Martalócz 52.
 Márka 65.
 Mária kultusz 55.
 Milano 99.
 Miniator 65.
 Medgyes 15. 87.
 Megyei nemesek 20.
 Ménes 82.
 Moldva 99.
 Mosdómedence 65.
 Mozsár a puskapor készítés-
 hez 45.
 Mozsárágyu 46.
Nadrág 71. 83. 94.
Nagy Szakácsi 73.
 Nándorfehérvár 39. 40. 43.
 47. 51. 88.
 Nándorfehérvári bánok 14.
 39. 43.
 Naszádos 51.
 vajda 34. 52.
 Nászajándék 91.
 Narancs 75.
 Nauta 51.
 Német követek 98. 101.
 Németi község 23.
 Németujvár 47. 50.
 Nyeregkészítő (sellipar) 83.
 Nyeregtakaró 82.
 Nyest adó 11.
 Nyest bőr 97.
 Nyilpuska 35.
Ocrea 97.
 Offertorium 55.
 Offnyca (taraczk) 46,

- Oktávás törvényszék 103.
 Olaj 58.
 Olasz kereskedők 94.
 Oláhok 15. — papok 25.
 Ólom golyó 45.
 Ólom palaczk 76.
 Oltár 25. 26. — terítő 58.
 Orgona 58. — orgonás ka-
 nonok 58.
 Orozones 71.
 Orvosok 64. 101.
 Ozora vára 59.
 Ökörsütés 16.
 Örök lámpa 58.
 Ötvened 8.
 Ötvösök 65.
 Pajzs 46.
 »Palota« 70. — tisztántartása
 71. — vára 70.
 Pamlag 87.
 Papir 63.
 Paszomántos 65. 84.
 Patkó 82.
 Pálosok 59.
 Pecsét gyűrű 66. — ór 61.
 Pergamen 63.
 Pesti beginák 59.
 domokosok 59.
 Pestis 25.
 Petymegebőr 96.
 Pécs 51. 55. 77. 88. 100.
 Pécsi apácák 59.
 aranyműves 79.
 ferenczesek 59.
 ötvösök 65.
 Pénzverés 7. 10.
 Pénzverő helyek: Körmöcz-
 bánya, Buda, Nagybánya 12.
 Pétervárad 38. 41. 43. 88.
 Pohárnoki asztal (pohárszék)
 78.
 Pokrócz 84.
 Poroszka ló 82.
 Posztófajok 95. 96. — nyíró 93.
 Praedialisták (Zala, Zólyom
 és Túrocz-megyében) 24.
 Prémek 96—97.
 Pr bék (török szökevény) 53.
 Primitia 55.
 Puska 45 46 — agy 46 —
 műves 25. — por, poros-
 hordó, — gyártás 44 45.
 Pünkösdi lakoma 78.
Ráma 30.
 Ráskay Balázs budai várnagy
 28. 45. 68.
 Rector capellae 56.
 Remeték 26.
 Rendes jövedelmek 5. 7.
 11. 15.
 Rendkívüli jövedelmek 5.
 Renaissance 62—63.
 Réz bányák (Besztercebánya
 Urvölgy) 10—11.
 Rojt 65. 84.
 Rókabőr 97.
 Római szentszék 99.
 Rostély 74.
 Rossz pénz 12.
 Rovásadó 11—17.
 Rovó 18.
 Ruhák 66. — ajándékozása
 95—97. — nemek 93—94.
Sabác 41. sabáczi bánok 37
 Sáfrány 75.
 Salétrom 45.
 Sarkantyú 83. — készítő (cal-
 caripar) 83.

- Sellenberg János cseh kan-
cellár 64—67.
- Selyem, — szövetség 95—69
zsinór 65. 89.
- Sellipar 83.
- Serleg 66.
- Sertés 24. — hus 74.
- Sigilla annularia 66.
- Sipos 91.
- Sóbánya 7—9. — sókamara
(szolnoki, győri, székesfehérvári, erdélyi) 9. — sóhajós
9. — megváltás 9. — tisz-
tek 9.
- Sólyom 90.
- Somi Józsa temesi ispán 21.
29. 36. 50. 78. 82.
- Subák 94—96.
- Subsidium 30. 31. 91.
- Succentor 57.
- Suriano velencei követ 7.
- Szabad kir. városok 8.
- Szabó 58.
- Szakácsi község 23.
- Szakállas puska 45.
- Szalánkemén 43. 88.
- Szalma 80. — kalap 94.
- Szalonna 85.
- Szapolyai István nádor 29. 36.
- Szarvas 74.
- Számszerigy 45.
- Szászok — adója 15—16.
- Szeben 88.
- Szeged 79. 89.
- Szeges 52. 86.
- Szentgál 13.
- Szentgyörgy vára 78.
- Szekercze 47.
- Szekérkenőcs 85.
- Szerémi bor 76.
- Szerzetesek — adóelenge-
dése 26.
- Székelyek 38. — adója 12.
15. 16.
- Székesfehérvár 87.
- Szijgyártó 83.
- Szórólapát 27. 48.
- Szőnyeg 86.
- Szörény 41. 44. — bánok 97.
- Takarmány 80.
- Talyiga 74.
- Tata 84. 87.
- Taxa extraordinaria 15.
- Temetések 59.
- Tengely 84.
- Titkár 64.
- Tiszti banderiumok 33. 36.
- Török követek 88. 92. 99.
megajándékozása 100.
- Török ló 82. 83. szökevény
53. udvarnok 100.
- Törölköző 70. 79.
- Törpe 92.
- Törvényes adómentesség 22.
- Trágár 75.
- Trombitás 48. 91.
- Tunella 76.
- Tunika 71. 94.
- Udvari huszárok 70. — pap-
ság 56. 58. szolgálk 71. 86.
tárnokmester 77. 80. — ze-
nészek 91.
- Ujjas mellény (joppa) 71. 81.
94.
- Ujévi borraivaló 91.
- Ujlak 49.
- Ujlaki Lőrincz herczeg 21.
37. 47. 48. 88.

- Uj mise 55.
 Ulászló egyénisége 54. — ruházata 95. — vallásossága 55.
 Ursiniak 99.
 Utolsó farsang megünneplése 77.
 Űstök 74.
Vacsora 75.
 Vadászatok 72. 74. 96. 89.
 Vadászkutya 89—90.
 Vadászat színhelye 89.
 Valpó 28.
 Vasculum 76.
 Vasláncz 47. 52.
 Vágókés 74.
 Váltásdíj 53.
 Vámok 7.
 Várad 88.
 Várkáporna 58.
 Vármegyei hivatalnokok 20.
 Városok adója 15. 16.
- Várórség 43.
 Várak elzalogosítása 42.
 Vászónárus 95.
 Velenceze 98. velencei követek 98.
 Verőcze 103.
 Végváarak 38—42.
 Viasz 59. 64.
 Vid község 23. 73.
 Visegrád 87.
 Voynicus (határőr) 52.
Zab 80.
 Zatha 48.
 Zászlók 65.
 Zebernyk 41. — bánok 37.
 Zengg 41. 56.
 Zestra 80.
 Zlakoch 49.
 Zsidók 15. 17.
 Zsoldos fogadás 33. 34. 47. fizetés 34—35.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK:

1. Galeotto »*De egregie, sapienter et iocose dictis ac factis Matthiae Regis*« című műve, mint művelődéstörténeti kútfő. Irta: Bruckner Győző. Budapest, 1901.
2. *A magyar művelődés a XV. században.* Antonio Bonfini Rerum Hungaricarum Decadesé-nek alapján. Irta: Császár Mihály. Budapest, 1902.
3. *Erdély pénz- és hadügyei János Zsigmond korában.* Az »Erdélyi Országgyűlési Emlékek« alapján. Irta: Barthos Kálmán. Kolozsvár, 1902.
4. *A magyar művelődés I. Ferdinánd korában.* A »Magyar Országgyűlési Emlékek« alapján. Irta: Perepatits István, Budapest, 1902
5. *Erdély művelődése I. és II. Rákóczy György korában.* Az »Erdélyi Országgyűlési Emlékek« alapján. Irta: Kopp Tibor. Nyitra, 1903.
6. *A Históriai Énekek művelődéstörténeti vonatkozásai.* Irta: Pintér Jenő. Budapest, 1903.
7. *Oláh Miklós levelezésének művelődéstörténeti vonatkozásai.* Irta: Noszkay Ödön. Érsekujvár. 1903.
8. *Oláh Miklós Hungáriája, mint művelődéstörténeti kútfő.* Irta: Balogh Margit. Budapest, 1903.
9. *Marino Sanuto »Diarii«-jének magyar művelődéstörténeti vonatkozásai.* Irta: Benisch Arthur. Budapest, 1903.
10. *A szent István, szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai.* (Függelék: A törvények szövege.) Irta: Závodszy Levente. Budapest, 1904.
11. *Ghimesi Forgách Ferencz váradi püspök évkönyvei, tekintettel művelődéstörténeti adataira.* Irta: Bártfai Szabó László. Budapest, 1904.
12. *Buda város jogkönyve (Ofner Stadtrecht).* Irta: Davori Relkovié Néda. Budapest, 1905.

13. *A nagybányai ev. ref. főiskola történe 1547—1755. (Függelék: Matrix illustris scholae Rivulinae).* Irta: Thurzó Ferencz. Nagybánya, 1905.
14. *Gyulafi Lestár történeti maradványainak művelődéstörténeti vonatkozásai.* Irta: Sebestyén Józsa. Budapest, 1905.
15. *Az erdélyi szász városok közgazdasági viszonyai a nemzeti fejedelemség megalakulásáig.* Irta: Horváth Jenő. Gyula, 1905
16. *Magyar művelődéstörténeti mozzanatok Giovanni és Matteo Villani krónikája alapján.* Irta: Miskulin Alajos. Budapest, 1905.
17. *Felsőmagyarország kereskedelmi összeköttetése Lengyelországgal, főleg a XVI—XVII. században.* Irta: Divéky Adorján. Budapest, 1905.

